

DET BLE JO ET ANNET LIV PÅ EN MÅTE

En studie av hvordan logopeden støtter voksne som stammer
på veien mot mestring og livskvalitet

Torunn Hovd

HiST ALT rapport nr 8

DET BLE JO ET ANNET LIV PÅ EN MÅTE

En studie av hvordan logopeden støtter voksne
som stammer på veien mot mestring og livskvalitet

Torunn Hovd

Hovedoppgave i spesialpedagogikk avlagt våren 2002 ved
NTNU Pedagogisk institutt og HiST Avdeling for lærerutdanning og tegnspråk

Revidert utgave

Trondheim

HØGSKOLEN I SØR-TRØNDELAG
AVDELING FOR LÆRERUTDANNING OG TEGNSPRÅK
2003

ISSN 1502-5055
ISBN 82-7877-075-1

Forord

En ny etappe på min vandring på livets vei er over: Hovedoppgaven min er klar til trykking. Arbeidet har vært både spennende og utfordrende, og heldigvis har jeg hatt mange gode støttespillere underveis. De fortjener alle en stor takk for å ha ledet meg til økt innsikt og kunnskap. Først og fremst vil jeg takke de åtte informantene. Deres åpenhet og velvilje har gitt meg mange gode minner og hjulpet meg i min vekst, både faglig og personlig. Videre vil jeg rette en spesielt varm takk til min veileder Helg Fottland. Hun er med sin faglige innsikt og personlige væremåte unik - gjennom hele prosessen har hun møtt meg, sett meg og løftet meg framover.

Min praksisveileder, som jeg velger å la være anonym i avhandlingen, fortjener en spesiell takk for sin åpenhet og for å ha delt med meg av sin brede faginnnsikt. Jeg vil også takke ”jentene på loftet”; Lena, Torunn og Liv. Det sosiale og faglige fellesskapet vi har hatt sammen har betydd enormt mye for meg. Videre vil jeg takke gruppa på HiST for faglige diskusjoner og hjelp. Gruppa har i tillegg til Helg, ”jentene på loftet” og meg bestått av Øyvind og Tone M. Solvår og Tone P. fortjener en takk for kommentarer, korrekturlesing og annen praktisk hjelp. Dessuten vil jeg takke Mads og min mor Liv, som begge har lest korrektur. En takk også til biblioteket på HiST. De er alltid positive og imøtekommende, og har vært til hjelp både i forbindelse med lån av bøker og lån av kassettpiller til intervjuene. Ikke minst vil jeg takke min samboer Jørgen som har laget middag og smurt matpakker og ellers vært positiv og støttende gjennom hele prosessen.

Torunn Hovd
Trondheim, mai 2002

Da sa en lærer, snakk til oss om Kunnskap.

Og han sa:

Ingen kan lære deg noe som ikke allerede halvveis slumrer i din vitens morgendemring. Læreren som med sitt følge går inn i templets skygge, gir ikke så mye av sin visdom som av sin tro og kjærlighet. Hvis han virkelig er vis, ber han deg ikke komme inn i sin visdoms hus, men leder deg til din egen forstands dørterskel.

...

For ett menneskes visjon låner ikke sine vinger til et annet.

(Fra Profeten av Kahlil Gibran)

Forord til revidert utgave

I disse dager er det ett år siden hovedoppgaven min var ferdig til innlevering. Den er blitt godt mottatt, og jeg har fått flere positive tilbakemeldinger, både fra logoped og andre.

Jeg er blitt oppfordret til å gi ut hovedoppgaven i skriftserien til HiST. Dette er en revidert utgave til glede for nye lesere. Jeg ønsker deg god fornøyelse!

Torunn Hovd
Trondheim, mai 2003

Innhold

1	INTRODUKSJON	1
1.1	Bakgrunn for valg av forskningsområde	1
1.2	Avhandlingas intensjon – temaer i fokus	1
1.3	Problemområde	2
1.4	Avhandlingas avgrensning, oppbygning og progresjon	2
2	TEORETISK TILNÆRMING	3
2.1	Stamming før og nå	3
2.1.1	Stamming i dag	3
	Stamming og kommunikasjon	4
2.1.2	Behandling av stamming i historisk perspektiv	4
	Non-Avoidance og Fluency Shaping	5
	Metodeintegreering	5
2.1.3	Et helhetssyn på stamming	7
	Demands and Capacities (DCM)	7
2.2	Forskning på stamming	9
2.2.1	Tanker om framtida	10
	Evaluering av behandling	11
	Stamming i framtida	12
2.3	Mestringsperspektivet	12
2.3.1	Mestring som mulighet	12
	Mestring og kontroll	13
	Livskvalitet	14
2.3.2	Selvoppfatning	16
	Mestringserfaringer	17
	Selvbildet i et mestringsperspektiv	18
2.3.3	Logopeden som rådgiver og veileder	19
	Logopedisk rådgivning	19
	Støtte og assistanse i den nærmeste utviklingssonen	20
	Løsningsfokusert tilnærming (solution building)	21
2.4	Oppsummering relatert til eget prosjekt	22

3	FORSKNINGSMETODE	24
3.1	Målsettinger og problemstillinger	24
3.2	Forskningsmetodisk tilnærming	24
3.2.1	Forholdet mellom teori og empiri	26
3.2.2	Valg av informanter	26
	Utvalgsriterier	26
	Utvalgets størrelse	26
	Utvalgets sammensetning	27
3.2.3	Etiske refleksjoner	27
3.3	Intervjuene	28
3.3.1	Intervjuform og forståelsesramme	28
3.3.2	Intervjuguidens oppbygging og innhold	30
3.3.3	Gjennomføring av intervjuene	30
	Lydopptak og transkribering	32
3.4	Bearbeiding og analyse av intervjumaterialet	33
3.4.1	Utvikling av kategorier til analysen	33
3.4.2	Teoretisk ramme og modell	34
3.5	Presentasjon av resultatene	35
3.6	Vurdering av forskningsprosessen	36
3.6.1	Validitet	36
3.6.2	Reliabilitet	37
3.6.3	Generaliserbarhet	37
4	PRESENTASJON AV FUNNENE	38
4.1	Hverdagen for en som stammer	38
4.1.1	Når du hele tida er redd for å ta ordet	38
4.1.2	Oppsummering og refleksjon	40
4.2	Logopedens støttefunksjoner	41
4.2.1	Kunnskap	42
	Større innsikt i stamma	42
	Andre forventninger enn før	44
	Oppsummering og refleksjon	45
4.2.2	Håp	46
	Balanse mellom håp og realisme	46
	Hjelp og støtte hele veien	46
	Oppsummering og refleksjon	48
4.2.3	Meningsfull hjelp	49
	Taleteknikker som føles naturlige	49
	Bearbeiding av isfjellet	50
	Oppsummering og refleksjon	52

4.3	Kjerneprosesser hos den som stammer	53
4.3.1	Ansvarsfølelse	53
	Den som stammer har hovedansvaret	53
	Oppsummering og refleksjon	54
4.3.2	Aktivitet	55
	Taleteknikker og eksponering av stamma	55
	Oppsummering og refleksjon	56
4.3.3	Selvfølelse	57
	Akseptere stamma	57
	Bedre selvtillit	58
	Oppsummering og refleksjon	60
4.3.4	Tilhørighet	61
	Gruppe med andre som stammer	61
	Oppsummering og refleksjon	62
4.4	Mestring av stamma	63
4.4.1	Å nå målene sine	63
	Målet er å komme videre	63
	Et puff fra logoped	64
	Samarbeid mellom den som stammer og logoped	65
	Oppsummering og refleksjon	65
4.4.2	Kan stamma være positivt?	66
	Oppsummering og refleksjon	67
4.5	Den perfekte hjelpen	67
4.5.1	Logopedens egenskaper og kunnskap	67
4.5.2	Hva skall logoped gjøre?	68
4.5.3	Innholdet i tilbudet	69
4.5.4	Hva bør hjelpen føre til?	70
4.5.5	Oppsummering og refleksjon	71
4.6	Hverdagen hos en som mestrer stamma	72
4.6.1	På en måte er det et helt nytt liv	73
4.6.2	Oppsummering og refleksjon	73
5	AVSLUTTENDE DRØFTINGER OG KONKLUSJONER	74
5.1	Avhandlingas avgrensninger	74
5.2	Samspelet mellom logoped og den som stammer	75
5.2.1	Ny mestringsmodell	75
5.2.2	Logopedens støttefunksjoner	75
5.2.3	Kjerneprosesser hos den som stammer	76
5.2.4	Triggerpunktene som driver arbeidet framover	78
5.2.5	En hverdag med livskvalitet	80

5.3	Veien videre – forskning og praksis	80
5.3.1	Konsekvenser for framtidig stammebehandling	80
5.3.2	Konsekvenser for framtidig forskning på stamming	82
5.4	Avsluttende kommentarer	83
	Litteratur	85
	Vedlegg	88

SAMMENDRAG

Innledning:

Stamming hos voksne er vanskelig å behandle. Logopeden er den fagpersonen som forventes å kunne hjelpe, men mange føler seg usikre når de står overfor voksne med taleflytvansker. Hovedoppgaven omhandler hvordan et utvalg voksne som stammer opplever logopedens støtte på sin vei mot å mestre taleflytvanskene. Teori og forskning om stamming, mestring, selvbilde, livskvalitet og veiledning blir presentert. Avhandlinga gir stemme til noen av de mange voksne som har vansker med taleflyten. Deres historier om erfaringer og opplevelser i hverdagen og i samarbeidet med logoped kan bidra til økt kunnskap på fagfeltet.

Forskningsmetode:

Undersøkelsen er basert på semistrukturerte kvalitative intervjuer med åtte voksne med taleflytvansker. En prosessanalysemodell for mestring, utviklet for dette prosjektet, danner grunnlaget for analyse av empirien. Modellen gir et bilde av hvilke utviklingsområder det har betydning å lykkes innenfor for voksne som stammer. Samtidig illustrerer den støttefunksjoner logopedene benytter seg av, som har vist seg å bidra til at det blir initiert positive utviklingsprosesser på disse kjerneområdene. Avhandlinga dokumenterer hva som må til for at logopedens støttefunksjoner skal samspille med behovene innenfor kjerneprosessutviklingsområdene hos den som stammer på en måte som bidrar til positiv utvikling.

Resultater:

Empirien illustrerer hvordan logopedene medvirker til informantenes utvikling med tre støttefunksjoner: Kunnskap, håp og meningsfull hjelp. Fire kjerne- eller utviklingsprosesser ble funnet hos informantene: Ansvarfølelse, aktivitet, selvfølelse og tilhørighet. Avhandlinga dokumenterer hvordan informantene utvikler seg fra å være redde for å ta ordet til i stadig større grad å nærme seg mestring av stamminga. Bonusen er økt livskvalitet.

Drøfting:

Funnene viser at dimensjoner ved interaksjonen mellom logopedene og den som stammer er av avgjørende betydning for framdrift. Aksept av stamminga ble dessuten funnet å være en tilleggskjerneprosess hos informantene. Progresjonen i samarbeidet mellom logopedene og den som stammer stimuleres av møtepunkter der de "berører" hverandre og påvirker hverandre i positiv retning. Vesentlige dimensjoner i disse møtepunktene, "triggerne", er felles situasjonsforståelse (intersubjektivitet), språket som medierende verktøy, løsningsorientering og fokus på mestring. En revidert prosessanalysemodell for mestring av stamminga blir presentert. Denne modellen kan benyttes som grunnlag både for framtidig stammebehandling og videre forskning på området.

1 INTRODUKSJON

1.1 Bakgrunn for valg av forskningsområde

”Stamming sitter i hodet. Men det gjør vondt i hele kroppen når folk ikke skjønner og bare snur seg og går” (Fredriksen 2001). Disse ordene innledet en artikkel i Dagbladet 24.11.01. Taleflytvansker er på flere måter fortsatt et tabuområde. Vi vet ikke nok om hvorfor noen stammer og andre ikke stammer. Vi vet heller ikke nok om hvordan det oppleves å stamme. Fordi kunnskapen ikke er stor nok, holder vi liv i fordommer som ikke stemmer med virkeligheten. Fenomenet taleflytvansker er sammensatt, og det er mange faktorer som påvirker hvor omfattende stamminga er og hvordan den utvikler seg hos hver enkelt som stammer. I tillegg er alle med taleflytvansker forskjellige, det eneste de har felles er at de stammer.

Logopeden er den fagpersonen som forventes å kunne hjelpe mennesker med taleflytvansker. Stamming hos voksne er vanskelig å behandle, og mange logopeder føler seg uskikket og usikre når de står overfor voksne som stammer (Preuss 1987). Det er nødvendig å øke kunnskapen om hvordan logopeden kan være en god veileder og støtte, en hjelp til selvhjelp for den voksne i hans prosess mot å mestre stamminga best mulig. Gjennom å høste erfaringer fra den voksnes opplevelser i interaksjon med logopeden, ønsker jeg å bidra til en tilnærming til stammeproblematikken der den enkelte som stammer kommer til uttrykk. Jeg vil derfor slutte meg til følgende:

Å være en profesjonell utøvende logoped innebærer en kontinuerlig lærings- og vekstprosess. Vi bør hente inn ny informasjon og ha et åpent sinn. Vår egen vekst som logopeder får vi først og fremst fra de menneskene vi prøver å hjelpe. (Wolff og Mørk, 1998, side 212).

1.2 Avhandlingas intensjon – temaer i fokus

Det overordnede målet med oppgaven er todelt. For det første søker jeg, som er logoped, å få bedre kunnskap om hvordan jeg kan være en god veileder for voksne med taleflytvansker. Jeg ønsker å bli bedre kjent med hva jeg kan forvente når jeg møter en voksen stammer som ønsker hjelp. Jeg vil innhente kunnskap om hvilke behov han har, hvilke forventninger han har til meg og til den hjelpen han ønsker, og hvilke erfaringer han har gjort seg tidligere på godt og vondt. Mine informanter, som er åpne, bevisste og reflekterte voksne med taleflytvansker, kan gi meg informasjon om hvilke erfaringer og opplevelser de har, knyttet til den stammebehandlingen de har fått. Jeg har tro på at slik kunnskap vil bidra til at jeg kan gi voksne som stammer en kvalitativt bedre hjelp, og med det bedre livskvalitet.

For det andre ønsker jeg med denne oppgaven å gi stemme til noen av de mange voksne som har vansker med taleflyten. Det er vanskelig å trekke generelle slutninger om deres opplevelser og erfaringer i behandlingssituasjoner, men jeg håper at erfaringene til informantene mine kan gi en innføring i hvordan det kan oppleves å være en erfaren stammer på godt og vondt. Det er mitt ønske at denne informasjonen blir gjort kjent, både blant logopeder, andre fagpersoner og blant de som stammer og deres miljø.

1.3 Problemområde

Da jeg begynte innsamlinga av empiri, hadde jeg følgende problemstillinger i fokus: Hvordan oppleves hverdagen til voksne som stammer? Hvilke behandlingsmål har voksne som stammer? (Kompetansemål – talespråklige mål, psykososiale mål.) Hvilke forventninger har voksne som stammer til behandlinga hos logoped generelt? Hvordan opplever og reagerer

voksne som stammer på behandlinga og logopedar? I hvilken grad opplever voksne som stammer at behandlinga hjelper dem til å takle hverdagen på en bedre måte og dermed til økt livskvalitet?

1.4 Avhandlingas avgrensning, oppbygning og progresjon

Selv om intensjonen er å se på stamming i et helhetlig perspektiv, er det nødvendig å plukke ut noen aspekter som ser ut til å være spesielt viktige. Mestring ble valgt, fordi det å kontrollere stamminga var et viktig mål for informantene. Informantene hadde også som mål å øke selvbildet, dermed ble det et viktig aspekt. For å finne ut hvordan logopeden kan støtte den som stammer i å nå målene om kontroll og bedre selvbilde, ble veiledning valgt som det tredje aspektet. Disse tre så dermed på grunnlag av teori, forskning og empiri ut til å være viktige momenter i behandling av stamming.

I kapittel 2 presenterer jeg en gjennomgang av aktuell teori og forskning. Jeg redegjør først for teori om stamming og viser hvordan kunnskapen har utviklet seg fram til i dag. Jeg viser også til forskning på stamming, og her ser jeg blant annet på evaluering av behandling. Deretter beskriver jeg teorier om mestring, livskvalitet og selvoppfatning. Til slutt ser jeg på ulike teorier om rådgivning og veiledning.

I kapittel 3 beskrives forskningsmetoden som benyttes, nemlig det kvalitative forskningsintervjuet. Her viser jeg også den teoretiske modellen jeg brukte i analysen av funnene i undersøkelsen.

I kapittel 4 presenterer jeg resultatene fra undersøkelsen. Kapitlet er delt i seks deler. Den første delen er i fortellingsform, og den gir leseren et innblikk i hvordan hverdagen kan oppleves for en som stammer. I del to viser jeg funnene som beskriver logopedens støttefunksjoner, og i del tre ser jeg nærmere på den som stammer sine utviklingsprosesser. I del fire ser jeg i hvilken grad informantene nærmer seg målet om å mestre taleflytvanskene, og i del fem presenterer jeg hvordan logopedens hjelp kan bli enda bedre. Den siste delen, del seks, er en fortelling tilsvarende del en, men her er fokuset rettet mot hvordan det oppleves å mestre stamminga. I del to, tre og fem blir funnene presentert i tabeller, og i del fire blir funnene referert. Resultatene blir først presentert og deretter drøftet i hver del i kapitlet.

Kapittel 5 består av oppsummerende drøfting av de viktigste funnene, samt konklusjoner. Pedagogiske implikasjoner og implikasjoner for videre forskning som følger av funnene blir også antydnet.

2 TEORETISK TILNÆRMING

2.1 Stamming før og nå

Vansker med taleflyten har vært kjent langt tilbake i historien, blant annet sies det at Moses stammet. På 1900-tallet økte interessen for taleflytvansker, og flere forskjellige felt innen stammeområdet er utforsket. Det alle anstrengelsene har felles, er at en vil finne årsaken til stamming, og en vil finne den behandlingsmetoden som best kan avhjelpe vanskene (Knudsen

og Egebjerg 2000). De siste tiårene har en først og fremst sett på stamming som en kommunikasjonsdefekt og et sosialpsykologisk problem (Hagtvet 1979; Green 1997). Det har også vært hevdet at stamming er stammerens måte å bevare kontrollen over sosiale situasjoner på (Duckert 1976).

Et isfjell er mye brukt som illustrasjon på taleflytvanskene. Den synlige delen av isfjellet representerer de ytre tegnene på stamming; det som høres av brudd i taleflyten, blant annet forlengelser, repetisjoner og blokkeringer, og det som ses, som grimaser og andre medbevegelser. Den skjulte delen av isfjellet representerer den indre, skjulte stamminga. Dette kan være redsel, unngåelser, skamfølelse, dårlig selvtillit og kontaktvansker som skyldes stamminga (Larsson 1982).

Måter å forklare og forstå taleflytvansker på har endret seg i takt med samfunnets historiske og vitenskapelige utvikling. Når en ser tilbake, kan de ulike oppfatningene overordnet samles i organiske teorier, utviklings- og innlæringspsykologiske teorier og psykodynamiske teorier. Denne tredelinga har også vært kjennetegnende for oppfatninga innenfor stammeområdet i de siste 30-40 år (Knudsen og Egebjerg 2000).

En regner med at 0,7 % av den voksne befolkningen stammer (Preus 1987). Dermed kan vi anta at vi har over 30 000 voksne med taleflytvansker i Norge. Av disse er det tre til fem ganger flere menn enn kvinner som stammer. Det er sjelden at voksne som har hatt vansker med taleflyten i flere år spontant slutter å stamme. Forskere i dag enes stort sett rundt organiske teorier knyttet til årsaken til stamming, mens forståelsen av problematikken og innsatsen knyttet til behandling av stamming er bredere fundert i "det hele mennesket" (Knudsen og Egebjerg 2000).

2.1.1 Stamming i dag

Taleflytvansker er gjennom tidene primært blitt sett på som et taleproblem. I dag er oppfatninga av stamming mer nyansert. Verdens helseorganisasjon (WHO) definerer vansker med taleflyt som en forstyrrelse i talerytmen, hvor personen vet hva han vil si, men i det gitte øyeblikk er ute av stand til å si det på grunn av en ufrivillig, gjentagende forlengelse eller blokkering av en lyd. Stamming oppstår i kommunikasjon, og berører dermed i mer eller mindre grad både taler og lytter (Knudsen og Egebjerg 2000).

En har enda ikke funnet årsakene til taleflytvansker. Den fremtredende oppfatning i dag er at stamming oppstår og utvikler seg på bakgrunn av et samspill mellom flere faktorer i og utenfor den enkelte person. Genetiske, nevrologiske, hormonelle og talemotoriske faktorer nevnes først og fremst, men også faktorer utenfra påvirker vanskene med taleflyten. Dette kan for eksempel være samspillet mellom den som stammer og omgivelsene, og holdningene til stamming i samfunnet (Knudsen og Egebjerg 2000).

Knudsen og Egebjerg (2000) forteller at selv om kunnskapen om taleflytvansker er større blant fagfolk i dag, og selv om åpenheten om og aksepten av handikappede generelt er større, er den allmenne oppfatning av den som stammer stadig basert på myter, fordommer og uvitenhet. Undersøkelser viser at mennesker som stammer bedømmes fordomsfullt, og av og til også negativt, av sine omgivelser. Mange som stammer forteller om problemer og misforståelser som har fått betydning for blant annet skolegang, utdanning og jobb.

Stamming og kommunikasjon

I de senere år er en begynt å se på stamming fra et kommunikasjonsperspektiv så vel som et sosialt og psykologisk handikappmessig perspektiv. Denne tredelinga følger WHO's beskrivelse av funksjonsnedsettelse, *impairment*, som er det medfødte, organisk-somatiske element, funksjonshemning, *disability*, som betegner den funksjonelle hemning problemet medfører, og handikap, *handicap*, som betegner konsekvensene av problemet i forhold til omgivelsene (Knudsen og Egebjerg 2000).

Alf Preus (1995) skriver om stamming og kommunikasjon at stamming er variabel og situasjonsbetinget. Selve variabiliteten svinger også. Han viser til en undersøkelse av amerikaneren Oliver Bloodstein, som undersøkte 200 stammere med hensyn til situasjoner der stamminga var veldig redusert eller helt borte. De to viktigste betingelsene for hvordan stamming varierte, så ut til å være graden av kommunikativt ansvar og tilhørerreaksjonene slik de ble oppfattet av den som stammet. Jo større informasjonsinnhold talen hadde, desto større var sjansen for stamming. Tilhørerreaksjonene kunne av mange oppleves som mer negative enn det de i virkeligheten var. En del stammere utvikler etter hvert store ferdigheter i å uttrykke seg i lange og innfløkte setninger for å unngå brudd i taleflyten, andre snakker så sjelden og så lite de kan av frykt for å stamme.

Stamming påvirker kommunikasjonen, samværet med andre mennesker og den som stammer sin opplevelse av seg selv. For mange vil taleflytvanskene påvirke områder som valg av venner, partner, utdanning og jobb. Stamminga kommer dermed til å virke på hele livssituasjonen til den som stammer (Egebjerg 2000). Preus (1995) påpeker at et av logopedens mål er å lære den som stammer til å bli en bedre kommunikasjonspartner på tross av stamminga, og dette er et ledd i frigjøringa fra stammingas slaveri.

Flere behandlere vektlegger å utvikle gode kommunikasjonsferdigheter hos personer med taleflytproblemer framfor å oppnå gode taleferdigheter. En av disse er professor Barry Guitar, som hevder at en blant annet må fokusere på både verbale og ikke-verbale signaler i kommunikasjonen (Mørk 2001). Lena Rustin og Frances Cook (1998) har utviklet en kommunikasjonsferdighetsmodell for stamming hos ungdom, *The Communication Skills Approach*. Modellen inneholder temaene sosiale og interpersonlige ferdigheter, kontroll av taleflyt, avspenning, problemløsning, hvordan hevde seg, samt forhandlingsstrategier. Foreldrenes engasjement ses også som viktig for et best mulig resultat.

2.1.2 Behandling av stamming i historisk perspektiv

Tidlig norsk stammebehandling hadde røttene sine i den såkalte klassiske øvingsbehandlinga, som ble utviklet i Tyskland og Østerrike på 1800-tallet. Her ble det lagt vekt på pusteøvelser, stemmeøvelser, artikulasjonsøvelser og sammensatte øvelser, og målet var tale uten stamming. Ett av hovedprinsippene i den klassiske øvingsbehandlinga var at lista skulle legges så lavt at det var bortimot 100% sjanse for at den ikke ble revet ned (Preus 1999).

Non-Avoidance og Fluency Shaping

I dag er behandling av taleflytvansker verden over hovedsakelig dominert av to hovedretninger: *Non-Avoidance* og *Fluency Shaping*. Non-avoidance som behandlingsform og ideologi kan føres tilbake til amerikaneren Charles von Riper (1905-1994), en av de mest kjente stammeforskerne og –behandlere gjennom tidene. Charles von Riper stammet selv, og han hadde dårlig erfaring med den klassiske øvingsbehandlinga. På bakgrunn av dette utviklet han i samarbeid med andre en behandlingsmetode med todelt mål: Det ene målet var å minske

stammerens angst og redsel for å snakke, og det andre målet var å ”herde” den som hadde taleflytvansker mot sin egen stamming, slik at han ikke unngikk å stamme. I tillegg skulle han analysere sin egen stamming og erstatte de harde bruddene i taleflyten med en lettere form for stamming, samt arbeide med de negative holdningene og følelsene sine til stamming. Målet var dermed ikke å fjerne stamminga eller snakke flytende¹, men derimot å oppnå en mer flytende form for stamming². I stedet for å kjempe imot taleflytvanskene, skulle den som stammet akseptere seg selv som stammer (Knudsen og Egebjerg 2000).

Fluency-shaping-metodene kan føres tilbake til 1960- og 1970-tallet, hvor stammebehandlere i USA og Australia igjen begynte å arbeide med delområder av den klassiske øvelsesbehandlinga. Denne gang var det innlæringsteori og behaviorisme som la rammen (Knudsen og Egebjerg 2000). Non-avoidance-behandlingas humanistiske uttrykk ble avløst av en hardere filosofi som krevde mer effektivitet og målbare resultater, og dette fikk konsekvenser for stammebehandlinga. Resultatene måtte kunne regnes i tall og prosenter, og da var det lettere å telle antall taleflytbrudd enn å evaluere følelser og vurdere livskvalitet (Preus 1999). En ville få den som stammet til å endre atferd, ikke ved å fokusere på taleflytvanskene, men ved å sette fokus på hvordan en snakker flytende. I denne sammenhengen ble det likegyldig å arbeide med taleangst og de negative følelsene knyttet til stamming, siden dette ville forsvinne av seg selv når den som stammet mestret flytende tale (Knudsen og Egebjerg 2000).

I Norge begynte en omlegging av stammebehandlinga først på 1960-tallet, idet den klassiske øvingsbehandlinga måtte vike plassen for amerikanskinspirerte metoder og non-avoidance. På den tida da non-avoidance-metodene var på topp i norsk stammebehandling i 1970- og –80-årene, var de blitt mindre populære i USA. Men her i Norge og i Norden for øvrig slo ikke metoder basert på atferdsmodifikasjon så lett igjennom. Preus (1999) spør seg om de kanskje liknet for mye på de klassiske som vi allerede hadde gitt på båten.

Oppdeling av stammefeltet i henholdsvis non-avoidance og fluency-shaping og deres innbyrdes kamp mot hverandre førte ikke spesielt mye godt med seg. Gjennom de siste 10 årene har derfor flere behandlere forsøkt å peke på hvordan en kan kombinere de to metodene (Knudsen og Egebjerg 2000).

Metodeintegrering

Mot slutten av 1970-tallet ble fokus i USA igjen dreid noe bort fra ren atferdsorientering. De flytskapende metodene ble kritisert fordi behandlingsresultatene var for lite stabile, spesielt hos ungdom og voksne. Fluency shaping-teknikkene syntes mest effektive i å

^{1,2} Uttrykkene ”snakke flytende” og ”flytende form for stamming” er vanlige i stammeterminologien, og begrepet ”flytende” viser til flyten i talestrømmen. Å snakke flytende betyr å snakke uten stamming, og en flytende form for stamming er en lett måte å stamme på, der stamminga ikke er til hinder for framdriften i talen.

bedre selve stammeatferden, mens non-avoidance-metoden best reduserte talefrykt og ga bedre holdning til stamming. Søkelyset måtte igjen rettes mot følelser og holdninger knyttet til taleflytvansker. Flere stammebehandlere så nå muligheten for å integrere de to ulike synene på behandling (Preus 1999).

Peters og Guitar (1991) hevder at de fleste som stammer vil ha nytte av en behandling der de to metodene kombineres, *integrated therapies*. De bruker imidlertid begrepet *stuttering modification therapy* som motsats til fluency shaping therapy, og de snakker om en integrering av disse to tilnærmingene. Både stuttering modification og non-avoidance tar utgangspunkt i Charles Van Ripers tilnærming til stammebehandling. De to nøkkelementene

i denne tilnærminga er: a) å lære den som stammer å modifisere stamma si, og b) å redusere angsten for stamming og fjerne unngåelsesatferden som henger sammen med denne frykten. De viser også blant annet til Joseph Sheehan som en representant for stuttering modification therapy. Sheehan ser på stamming som et resultat av en *approach-avoidance-konflikt* (Peters og Guitar 1991). Det ønskede målet – å få sagt det en vil si, er i konflikt med det fryktede målet – å stamme (Preus 1995). På bakgrunn av denne teorien blir målsettinga at den som stammer blant annet aksepterer seg selv som en stammer, og at han stammer åpenlyst. Personen med taleflytvansker skal også stamme frivillig, for på denne måten å øke toleransen for brudd i taleflyten og gjennom det redusere frykten for å stamme. På sikt vil dette ifølge Sheehan føre til økt taleflyt (Peters og Guitar 1991).

De forskjellige representantene for metodeintegrering vektlegger de to hoved-retningene for behandling noe ulikt. Hugo Gregory's behandlingsprogram viser en måte å integrere stuttering modification og fluency shaping therapy (Peters og Guitar 1991; Wolff 1997). Gregory bruker uttrykkene "*Stam-mer-flytende*" (*Stutter more fluently*) og "*Snakk-mer-flytende*" (*Speak more fluently*), og han arbeider med å kombinere disse to tilnærmingene. Dette kaller han å arbeide med "the two sides of the coin". På den ene siden (av mynten) jobbes det med å redusere de følelsesmessige reaksjonene på egen stamming og ikke-flyt generelt, på den andre siden jobbes det med å bygge opp taleflyten. Det å få innsikt i egen stamming og leve med den, sier Gregory, letter mye av det følelsesmessige trykket, reduserer stamma og gir mulighet til å bygge opp taleflyten (Wolff 1997).

De nye tendensene i norsk stammebehandling med metodeintegrering og eklektisk metodevalg har ført til en større vekt både på organisering av intensivkurs, direkte og indirekte behandling av små barn og bruk av flytskapende behandlingsformer (Preus 1999). Bakgrunnen for at en har begynt å behandle små barn, er undersøkelser som viser at dette har positiv effekt på stamma's utvikling. Tidlig intervensjon er det mest epokegjørende i stammebehandlinga de siste 15-20 år, hevder Knudsen og Egebjerg (2000).

Ut over de to dominerende hovedretningene og kombinasjonen av disse, finnes det også andre behandlingsformer innenfor taleflytvanskeområdet. Medisinsk behandling anvendes på forsøksbasis, og av tekniske hjelpemidler brukes blant annet et slags høreapparat som forsinker stammerens feedback av egen tale. Psykoterapi og psykoanalyse brukes i et visst omfang, spesielt i Frankrike, Argentina og Brasil. I Storbritannia benyttes ofte familieorientert behandling. Alternative behandlingsformer som for eksempel kiropraktikk, akupunktur, hypnose, kinesiologi og healing ses også anvendt i stammebehandling (Knudsen og Egebjerg 2000).

2.1.3 Et helhetssyn på stamming

Anne Smith og Ellen Kelly (1997) hevder at de klassiske definisjonene på stamming i for stor grad hviler på perseptuelle og lingvistiske vurderinger av talen. Selv om prosessene som beskrives i disse teoriene kan være relevante for taleflytvansker, mener de det helhetlige rammeverket for å forstå stamming mangler. Mange av teoriene om stamming prøver å gi en lineær forklaring på et ikke-lineært fenomen. Smith og Kelly velger i stedet å bruke en multifaktoriell, ikke-lineær og dynamisk modell for å beskrive taleflytvansker. De sier videre at mange som arbeider med stamming allerede bruker multifaktorielle modeller som tilnæringsmåte, men modellene er ikke alltid eksplisitt formulert. De viser til at deres modell har likhetstrekk med andre multifaktorielle stammemodeller, som bl.a. Starkweathers

Demands and Capacities-modell. Demands and Capacities-modellen vil jeg komme nærmere inn på senere.

En teori om stamming bør omfatte både familiehistorie, sosial kontekst, lingvistiske prosesser, emosjonelle/autonomske faktorer, talemotorisk organisering og andre faktorer (Smith og Kelly 1997). Diagnose og behandling som er hendelsesrelatert eller fokusert på stammeøyeblikket, er ikke godt nok. Stamming må betraktes som en dynamisk forstyrrelse som oppstår plutselig, og et kjennetegn ved dynamiske systemer er at de er ikke-lineære. En liten endring i en parameter kan føre til store endringer, til og med kvalitative endringer, i atferden som viser seg.

Dynamiske teorier understreker hvor viktig situasjonen er for at fenomenet skal oppstå. Smith og Kelly hevder det er en misforståelse at "årsaken til stamming" kan finnes ved å identifisere den ene variabelen som er tilstede hos alle som stammer, og manglende hos de som ikke stammer. Stamming oppstår, sier de, når sammensatte, dynamiske prosesser på flere nivå samhandler og forstyrrer taleflyten på måter som den som stammer og hans kultur vurderer som avvikende. For best å hjelpe den som stammer, må vi forklare det komplekse, dynamiske samspillet mellom faktorene som fører til stamming. De tradisjonelle vurderingene av familiære, lingvistiske, fonologiske og motoriske faktorer, sammen med flernivåfaktorene stabilitet, kompleksitet og ikke-linearitet vil være avgjørende for økt suksess i tidlig diagnostisering og behandling av stamming (Smith og Kelly 1997).

For å forstå dynamiske, ikke-lineære prosesser som denne stammemodellen, kan kaosteorier være nyttige (Smith og Kelly 1997). Kaos blir her forstått som orden forkledd som tilfeldighet. Poenget er at under bestemte betingelser kan en kvantitativt liten forandring blant et mangfold av faktorer føre til en kvalitativ endring i det samlede systemet (Poulsker 2000).

Demands and Capacities (DCM)

Demands and Capacities-modellen (DCM) er et redskap for å forstå utvikling av stamming (Starkweather 1997). Grunnlaget for DCM er en teori om forholdet mellom kravene til flytende tale og evnene til å møte disse kravene. Barnets evne til flytende tale utvikles med alderen, samtidig som kravene (både fra barnet selv og omgivelsene) til at barnet mestrer flytende tale, øker på samme måte. Når disse kravene overstiger barnets evner, kan stamming oppstå (Poulsker 2000).

Starkweather (1997) peker på fire utviklingsområder som ser ut til å ha sammenheng med taleflyt: talemotorisk kontroll, språkutvikling, sosial og emosjonell fungering og kognitiv utvikling. Når stamminga til barnet skal evalueres, er det viktig å vurdere forholdet mellom barnets evne til flytende tale og miljøets krav. Disse vurderingene bør omfatte både den motoriske, lingvistiske, emosjonelle og kognitive kapasiteten til barnet og kravene fra miljøet på hvert av disse områdene. En slik vurdering gir informasjon som er til hjelp både når en skal planlegge konkrete og korte tiltak og mer langsiktig hjelp.

Starkweathers analysemodell illustrerer hvordan mange barn utvikler stamming. Det begynner med at barnet har uvanlig mange talebrudd. Årsaken til dette er ukjent. Mengden talebrudd har to konsekvenser. For det første begynner foreldrene å snakke fortere til barnet, og for det andre frembringer det ikke-verbale reaksjoner hos foreldrene. Ikke-verbale reaksjoner kan for eksempel være å avbryte eller se i en annen retning. Foreldrenes raske taletempo påvirker videre barnet til å snakke fortere, noe som er svært vanskelig på grunn av mange brudd i talen. Dette fører til at barnet begynner å streve med talen for å være flytende. I tillegg skaper

foreldrenes ikke-verbale reaksjoner en negativ følelsesmessig reaksjon i barnet, som fører til at det i enda større grad forsøker å være flytende, eller ikke å vise at det har slike talebrudd. En stammeutvikling er i gang (Mørk og Wolff 1994, s. 39).

Hvis barnets evner senere utvikler seg raskt nok, eller hvis kravene om flytende tale ikke øker eller øker langsomt, vil stamminga opphøre spontant. Hvis kravene derimot utvikler seg raskere enn barnets evne til å møte disse kravene, vil stamminga fortsette. En annen mulighet er at stamminga fortsetter lenge nok til at barnet utvikler og automatiserer mønstre av kamp, spenning og unngåelse i snakkinga si. DC-modellen skaper muligheter for å konstruere forklarende teorier om årsakene til stamming, spesielt hos barn. Dessuten skaper den muligheter for å lage behandlingsprogrammer med fokus på tidlig intervensjon som bygger på de samme forklarende teoriene (Poulsker 2000).

Poulsker (2000) bruker Starkweathers Demands and Capacities (DC-) modell i sammenheng med en annen problemstilling. Han hevder at det ikke sjeldent ses i faglitteraturen at stammebehandlere forestiller seg at en stammeutvikling er reversibel. Forestillinga er dermed at hvis et barn som har begynt å stamme utsettes for den riktige logopediske behandlinga, vil logopeden kunne katalysere en utvikling tilbake til tilstanden før taleflytvanskene begynte. Dette mener Poulsker er en sannhet med modifikasjoner. Konsekvensene av denne teorien vil være at logopeden snakker med foreldrene til barnet, slik at de gjennom samtalen med logopeden bevisstgjøres på sine egne reaksjoner på barnets stamming, og derigjennom kan endre de verbale og nonverbale reaksjonene sine. På denne måten kan de unngå en negativ følelsesmessig reaksjon hos barnet, og kravene deres om at barnet skal ha flytende tale kan tilpasses barnets evner til å mestre disse kravene. På denne måten kan en snu en mulig stammeutvikling (Starkweather 1997).

Problemet med denne måten å tenke på, sier Poulsker (2000), er at de prosessene som beskrives innenfor humaniora og samfunnsvitenskap, deriblant stamming, er av en karakter som ikke kan underlegges enkle, fysiske lover. Han sammenligner det med å koke et egg, og deretter angre på prosessen og ønske å gjøre egget rått igjen. Det er et problemforløp som er irreversibelt, et kokt egg kan ikke endres tilbake til den opprinnelige tilstanden, et rått egg. På samme måte er den som stammer og taleflytvanskene i en konstant utviklings- og endringsprosess som ikke kan reverseres tilbake til utgangspunktet, hevder han.

Starkweather (1997) understreker at stamming varierer fra barn til barn, og den svinger også med hensyn til hvordan den utvikler seg og hvilken retning den tar. Han sier dessuten at familien forandrer seg som respons på at barnet stammer. Nettopp fordi vansker med taleflyten er sammensatt og komplekst, er barnets stamming vanskelig å forstå. Men når den vurderes med hensyn til barnets evner og kravene i barnets kontekst; en dynamisk familie i stadig endring, der familiemedlemmene påvirker hverandre gjensidig, er det mulig å legge strategier for hjelp som er skreddersydd barnets individuelle behov og situasjon. Slike strategier inkluderer vanligvis både direkte og indirekte behandling, rådgivning til foreldrene, trening for å øke både barnets og foreldrenes forståelse av stamming, deres akseptering av problemet som det er, og dessuten å lære spesifikke teknikker for å endre det.

Poulsker (2000) mener også at Demands og Capacity-modellens måte å tenke stammeutvikling på har behandlingsmessige konsekvenser. Logopeden, som skal arbeide med taleflytvanskene, må formulere målene slik at de gir rom for et sammensatt virkelighetssyn, og ikke redusere stammerens verden til en forenklet årsak-virkningtankegang. Det dreier seg

om å fornemme den orden som ligger bak tilfeldighetene, og dette oppnås gjennom å være lyttende og spørrende på en reflekterende og systematisk måte.

Smith og Kelly (1997) foreslår å bruke kaosteorier for å forstå dynamiske, ikke-lineære prosesser. Kaosteoritankegangen passer godt inn i Smiths og Kellys stammemodell (Poulsker 2000), men den passer også inn i tankegangen til DC-modellen og non-avoidance- og fluency shaping-modellene. Kanskje kan logopeden sammenligne seg med en kaospilot, sier Poulsker (2000), som utover å besitte viten om og erfaring i å bruke mer spesifikke teknikker og metoder, først og fremst mestrer å navigere i kaos – kaos forstått som systemer i konstant utvikling og aldri helt i likevekt.

Vi har sett en økende grad av nyanserte stammemodeller, som tar hensyn til de ulike aspektene ved stamming (Ingham og Cordes 1997). Jeg har her presentert to av modellene som kan hjelpe oss til å forstå fenomenet stamming. Jeg vil videre se nærmere på nyere forskning som er gjort innen fagfeltet.

2.2   Forskning på stamming

Forskere har funnet det første genetiske avviket som ligger til grunn for i det minste noen tilfeller av stamming. I tillegg har PET-skanning av hjernen avslørt forskjeller i hjernefysiologien til de som stammer og de som ikke stammer. Det ser ut til at den høyre hjernehalvdelen til de som stammer avbryter eller forstyrrer den venstre når de snakker. I tillegg antar forskerne at psykiske faktorer som stress og nervøsitet forverrer, skjerper og vedlikeholder stamminga. Et nevrologisk uhell kan få en person til å stamme på et ord for første gang. Senere vil den som stammer huske den pinlige episoden, og dette vil gjøre det mer sannsynlig at han vil stamme på det samme ordet igjen (Sobel 2001).

Forskere har også funnet at et område i hjernen som produserer hørsel, ikke virker godt nok når en som stammer snakker. En antar at denne avvikende nevrologiske aktiviteten sender feilmeldinger til musklene som produserer tale. Undersøkelser støtter også opp under formodningen om at stammeproblemet kommer fra en arvelig predisposisjon, i det minste i noen tilfeller. Hvis de nøyaktige mekanismene som lager taleflytvansker kan bli avslørt, ser forskerne for seg en framtid der stamming kan bli behandlet som andre medisinske problemer. Forskerne håper også at funnene de har gjort vil hjelpe til med å bli kvitt stereotype oppfatninger og stigmatisering av de som stammer. De er ikke gale, og de har heller ikke avvikende personlighet (Sobel 2001).

Corcoran og Stewart (1998) hevder at siden det kvantitative paradigmet har vært dominerende innen forskning på tale og språk, har en ekskludert et viktig område fra å bli undersøkt, nemlig hvordan det er å være en person som stammer. Deres studie markerer, etter eget utsagn, en overgang til den kvalitative metoderetninga innenfor forskningsfeltet. Undersøkelsen deres: ”Stories of stuttering: A qualitative analysis of interview narratives” (Corcoran og Stewart 1998) setter fokus på opplevelsene til åtte voksne som stammer. Gjennom analyse av intervjuene fant Corcoran og Stewart at informantenes erfaringer knyttet til stamming kunne samles i et felles hovedtema, nemlig lidelse, *suffering*. De identifiserte dessuten fire nøkkelementer knyttet til lidelse: (a) hjelpeløshet, *helplessness*, (b) skam, *shame*, (c) frykt, *fear* og (d) unngåelse, *avoidance*. Forskerne presiserer at disse undersøkelsene ble gjort for å kartlegge detaljert informasjon om et fåtall informanter, og informasjonen skulle brukes i klinisk sammenheng. Funnene kan dermed ikke generaliseres til å gjelde alle som stammer (Corcoran og Stewart 1998).

Stewart og Richardson (2000) følger opp med studien "A qualitative analysis of therapeutic outcomes for adults who stammer". De spurte informantene om deres erfaringer etter avsluttet stammebehandling og om stammebehandlingas effekt. Resultatene viser både umiddelbart utbytte og langtidsutbytte av prosessen. Flere informanter påpekte betydningen av å møte andre som stammer og dele erfaringer. Det så også ut til å være en varig positiv påvirkning på personens selvfølelse, *self esteem*, når de så at andre hadde liknende vansker og fant at de ikke var alene. Langtidsutbytte av behandlinga som ble påpekt var endringer i talen, redusert angst i bestemte situasjoner og en generell følelse av ikke å bli holdt tilbake av talevanskene. Informantene snakket også om behovet for stadig støtte (Stewart og Richardson 2000).

Hovedinteressen i stammeforskning i dag ligger i å kunne avklare hva som forårsaker taleflytvansker og hva stamming er. Andre forskningsområder er forskjellige behandlingsmetoder og deres effekt, stammingas utbredelse, sosiale og psykiske konsekvenser av stamming etc. I de senere årene har interessen for hjerneforskning vært stor. Undersøkelser tyder på at det er forskjell på aktiviteten i høyre og venstre hjernehalvdel hos henholdsvis de som stammer og de som ikke stammer. Det utføres også forskning i den genetiske basis, og det forskes i medisinsk behandling av taleflytvansker. Det pågår dessuten fortløpende forskning på stamming innenfor de tradisjonelle logopediske områdene, som talemotorisk kontroll, stamming og forsinket tale-/språkutvikling, dysfasi /fonologi, lingvistikk etc. I de senere årene har det også vært interesse for å undersøke holdningsmessige faktorer hos forskjellige grupper og innenfor avgrensede områder, blant annet problemer de som stammer kan ha i forhold til arbeidsmarkedet (Knudsen og Egebjerg 2000). Poulsker (2000) mener at en ved å kombinere kvantitative og kvalitative metoder i forskning om stamming, kan yte verdifulle bidrag til forståelsen av stammingas kompleksitet og variasjonsmuligheter.

2.2.1 Tanker om framtida

Knudsen og Egebjerg (2000) påpeker at utviklinga ser ut til å gå mot å se funksjonsnedsettelse ut fra et funksjonelt synspunkt i stedet for et dysfunksjonelt. I stedet for å fokusere på handikappet og det personen ikke kan, fokuseres det på hvordan personen får de beste muligheter for å være aktiv og deltakende. I Norden har non-avoidance-behandlinga overlevd i mange år, og det tror Knudsen og Egebjerg at den vil fortsette å gjøre. Vektinga av innholdet vil variere med de aktuelle behandlere og den faglige diskusjonen på området, men holdninga bak vil overleve, fordi den passer godt til den nordiske tradisjon og vår humanistiske holdning til mennesker, handikap og behandling.

Knudsen og Egebjerg (2000) spår at vi i Norden vil se en stadig økende interesse for fluency-shaping eller lignende teknikker, da framtida tegner et bilde av et avansert vitens- og kommunikasjonssamfunn med store krav til hurtig og presis formuleringsevne. De påpeker at både i Norge og Sverige er McGuire-metoden blitt populær, spesielt blant unge, voksne stammere. Metoden har fått navnet sitt etter psykolog Dave McGuire, som selv har stammet i mange år. Hans intensivkurs på fire dager har møtt både ros og ris, kanskje mest ros fra de som stammer og mer skepsis fra logopeder (Wolff og Mørk 1998).

"Freedoms road", som behandlingsprogrammet heter, baserer seg i hovedsak på to viktige terapeutiske elementer: 1. Psykologiske virkemidler (emosjonelle og kognitive) for å redusere og eliminere frykten for å stamme, og 2. Tale ved hjelp av costal diafragmaust (Wolff og Mørk 1998, s. 213). En kombinasjon av denne bestemte pusteteknikken og non-avoidance forståelse og atferd hos den som stammer, skal bidra til å overvinne stammeproblemet. Wolff og Mørk (1998, s. 215) påpeker at det spesielle med dette kurset er intensitet og varighet kombinert med sterk utfordring av den som stammer. Videre til-legges coacharbeid (samarbeid der en viderekommende student, coach, hjelper en ny student) og

gruppetilhørighet stor vekt. Dette programmet er ingen tradisjonell behandlingsmetode for taleflytvansker. For å oppnå ønsket resultat kreves mot, selvdisiplin, kampvilje og knallhard arbeidsinnsats. Wolff og Mørk spør om andre stammebehandlingsprogrammer med tilsvarende intensitet og arbeidsinnsats fra den som stammer kanskje kunne gi samme merkbare framgang.

Evaluering av behandling

Ingham og Cordes (1997) peker på at ulike typer behandling av taleflytvansker i stor grad anbefales uten at det er gjort empiriske undersøkelser med hensyn til om framgangsmåten virkelig hjelper. De nevner flere årsaker til dette. En av grunnene kan være at en ikke har klart å identifisere typiske trekk som skiller stamming fra normal taleflyt. En annen årsak er at det er vanskelig å måle validitet og reliabilitet for de trekkene som foreslås som viktige elementer i stamming. Det tredje er at de anbefalte prosedyrene for evaluering av stammebehandling er blitt veldig sammensatte, mens de rådende forestillinger om taleflytvanskenes natur i økende grad er biologiske.

Det er gjort flere undersøkelser der en sammenligner de som stammer med de som ikke stammer. Resultater viser at det er vanskelig å skjelne stammere fra ikke-stammere. Det er også en tendens til å tolke ulikheter mellom gruppene som mangler hos de som stammer. Sjelden innrømmes det at disse forskjellene ikke trenger å være årsak til eller utgangspunktet for stamming, men heller konsekvenser av stamminga. Disse gruppeforskjellene blir også stadig tolket som mangler som begrenser muligheten til å produsere normal flytende tale, selv om det ikke eksisterer data som viser at slike mangler er uforenelige med produksjon av normal flytende tale (Ingham og Cordes 1997).

Ingham og Cordes peker på at utviklinga er på vei bort fra måling av tale og går mer mot måling av fysiologiske faktorer knyttet til stamming. Sannsynligvis som en følge av dette ledes forskere vekk fra å se på stamming som en kommunikasjonsforstyrrelse. Selv om enkelte av svakhetene som fører til stamming enten er nevrologiske eller fysiologiske, ligger effekten av stamming – handikappet – i tale og talens innvirkning på kommunikasjon og interaksjon. Det er ikke de fysiske eller nevrologiske følgene som påvirker den som stammer til å søke hjelp, men det er opplevelsen av å ha et handikap, å være ut av stand til å produsere tale som de oppfatter som akseptabelt flytende for sine behov. Ingham og Cordes argumenterer som en følge av dette for at stammerens egen vurdering (self-judgment) bør spille en sentral rolle i alle klinisk valide måleprosedyrer for stamming.

Trefaktormodellen kan være til hjelp for å vurdere effekten av stammebehandling. Modellen vektlegger vurdering av faktorer knyttet til *framføringa* og *talesituasjonen*, og om stammeren opplever bedring over *tid*. For å få en best mulig vurdering av effektene av behandling, bør en kombinere stammerens vurdering med objektive målinger eller logopedens vurdering. Stammerens egen vurdering bør likevel vektlegges mest (Ingham og Cordes 1997).

Stamming i framtida

Knudsen og Egebjerg (2000) spår at interessen for taleflytvansker vil øke blant fagfolk i årene framover, i takt med at flere og flere tar etterutdanning innenfor stammeområdet. Dette vil forhåpentligvis styrke den faglige debatten, og de håper at større viten vil kunne anvendes til å iverksette utviklingsarbeid og prosjekter. De håper også at flere vil få ressurser til å forske på stamming, spesielt på metoder, behandlingseffekter, konsekvenser og sosiale forhold. Et annet alternativ kan være at en presser samfunnet til å akseptere at noen mennesker har vansker med taleflyten, og slik på godt og vondt herder de som stammer til konfrontasjon med resten av

samfunnet. Jeg stammer, og jeg har rett til å være her på lik linje med alle andre, og du er tvunget til å høre på meg!

Poulsker (2000) hevder at det er nødvendig at vi lar oss inspirere av teoridannelser også utenfor logopedien, for eksempel biologi, nevrologi, psykologi og sosiologi, i den fortsatte utvikling av forståelsen av stammefenomenet. Særlig mener han det kan knyttes til læringsteori og nyere kognitiv psykologi, som hviler på et differensiert syn på menneskets kompleksitet og forutsetninger for utvikling. Framtidsperspektivet vil best tilgodeses, sier Poulsker, ved en logopedisk innsats som knytter an til barnets generelle, herunder språklige, utvikling innenfor barnets nærmeste utviklingszone, der barnets dynamiske interaksjon med omverdenen inngår.

I tråd med Poulsker, vil jeg videre se nærmere på teorier om mestring, selvoppfatning og logopedens rolle knyttet til behandling av stamming.

2.3 Mestringsperspektivet

Hvorfor er mestring så viktig? Espnes og Smedslund sier det slik:

Det å være menneske innebærer å ha ønsker og mål. Alt vi gjør her i livet er rettet mot å oppnå disse ønskene og målene. Derfor er det viktig at vi har følelsen av å ha kontroll over oppnåelsen av disse målene. (Espnes og Smedslund, 2001, s. 119)

Forskning viser at det som betyr mest er i hvilken grad vi *tror* vi har kontroll (Glass og Singer 1972). Mestring kan sies å være en tendens til å reagere på bestemte måter når vi utsettes for en påkjenning. Påkjenninga fører til at det stilles krav til oss, fra omgivelsene eller fra oss selv. Mestring kan defineres som anstrengelser for å imøtekomme disse kravene, som belaster eller overskrider ressursene våre (Lazarus og Launier, sitert i Næss 2001). Jeg vil nå presentere mestringsperspektivet som en mulig forståelsesmåte i møtet med klienter som søker råd og hjelp. Til mestringsperspektivet vil jeg også knytte teorier om livskvalitet. Deretter vil jeg presentere teorier om selvoppfatning og se på sammenhenger mellom selvbilde og mestring. Til slutt vil jeg se nærmere på hvordan logopeden kan være en støttespiller for den som stammer på veien mot å mestre stamminga.

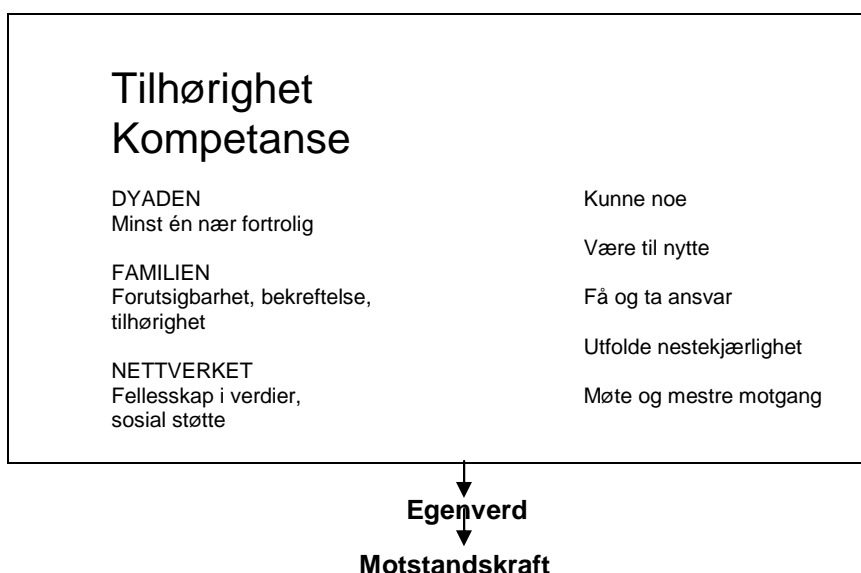
2.3.1 Mestring som mulighet

Enhver hjelpetjeneste som innebærer et personlig forhold til andre mennesker, formes av hjelperens forestilling om arbeidets art og formål (Sommerschild 1999). Styrende begreper er uunngåelige, og alle må foreta noen valg. Sett i en slik sammenheng blir det meningsfullt å presentere mestringsperspektivet som en mulig forståelsesmåte. Sommerschilds tanke er at mestringsperspektivet i større grad enn et sykdomsperspektiv kan lede hjelperen til å få øye på nye muligheter og ubrukte sider hos de hjelpesøkende og deres omgivelser. Da blir *mestring som mulighet* et uttrykk for den fortrøstningsfulle idé at det til enhver person og situasjon er knyttet egne sett av mestringspotensialer, og at denne idé i seg selv er nøkkelen som låser opp for disse mulighetene (ibid, s. 22).

Når en skal anlegge et antropologisk perspektiv på mestringsbegrepet, er det særlig to innfallsvinkler som skiller seg ut som viktige (Ingstad 1999). Den første er betydningen av å forstå en situasjon ut fra perspektivet til *dem det gjelder*. Det andre er *det kulturelle perspektivet*. Kultur i betydningen verdier og kunnskaper er nært knyttet til spørsmålet om *mening*. Mennesker handler i forhold til sine omgivelser ut fra den mening de legger i situasjonen. Ingstad legger vekt på å forstå livssituasjonen til dem det gjelder i *kontekst*, det vil si ut fra de sosiale og kulturelle begrensningene og mulighetene de er underlagt i sine mestringsforsøk.

Sommerschild (1999) viser hvilke områder som har betydning for mestring i en modell som hun kaller *Mestringens vilkår* (ibid, s. 58). Modellen bygger på to hovedområder, tilhørighet og kompetanse. Sommerschild forklarer modellen på følgende måte: Det å ha minst én nær fortrolig synes å være en grunnleggende ressurs i livsløpet. På det neste nivået bygges motstandskraften opp gjennom den tryggheten familien kan gi. Nettverket styrker barnet gjennom å formidle felles normer og verdier hos de voksne, og sammen med tilhørighet er det med på å gi livet en overordnet mening. For at barnet skal erfare at det kan noe, må det få oppgaver som harmonerer med mulighetene det har. Å være til nytte, få og ta ansvar og utfolde nestekjærlighet gir næring til egenverdsfølelsen. Å møte og mestre motgang er nært beslektet med det å kunne noe. Når livet går bra og svarer til alle nivåene i modellen, gir det grobunn for en god opplevelse av egenverd. Der hvor det ikke har gått så greit, kan modellen gi tanker om hvordan en best kan gå inn og styrke sterke sider og utfylle der det er mangler.

Mestringens vilkår

Modell 1. Mestringens vilkår

Mestring og kontroll

I mestringsteori kan en skille mellom handlingsorienterte og intrapsykiske anstrengelser. Ved handlingsorientert mestring foretar personen seg noe som er rettet mot omgivelsene, for eksempel skaffe seg informasjon eller be om hjelp. De intrapsykiske anstrengelsene retter seg mot personens egen psyke. En bearbeider tanker og følelser, styrker seg selv i anstrengelsene for å imøtekomme kravene som stilles, og tilpasser sine krav og ambisjoner. Når en definerer mestring, refereres det til reaksjonsmåter, ikke til personlighet (Næss 2001).

Vi kan snakke om å ha et sett av mestringsferdigheter, et handlingsrepertoar. Den israelske professoren Aaron Antonovsky legger vekt på det han kaller en *opplevelse av sammenheng* (sense of coherence) (Næss 2001). Han ser helse (sunnhet) som noe som blir til, noe som utvikles. Da blir det viktig å innhente kunnskaper om denne utviklingsprosessen (Sommerschild 1999). I stedet for å fokusere på sykdommen eller stressfaktorer som holder sykdommen ved like, vil han at vi skal spørre: "Hvilke faktorer bidrar til å skape en bevegelse i retning av det friske og sunne?" Vi skal med andre ord fokusere på mestringsressurser (Antonovsky 2000).

Avgjørende for hvordan vi greier oss, sier Antonovsky, er vår opplevelse av sammenheng – Sense of Coherence – SOC. For å oppnå denne følelse av sammenheng i tilværelsen må vi forstå situasjonen (comprehensibility), ha tro på å finne løsninger (manageability) og finne mening i å forsøke på det (meaningfulness) (Sommerschild 1999). Dette krever at vi har en vedvarende følelse av tillit til at omgivelsene er forutsigbare, at ressurser er tilgjengelige og at de krav som stilles oppleves som en utfordring snarere enn som en belastning (Næss 2001). Antonovsky mener at denne modellen har gyldighet i alle kulturer, og det viktigste – at det dreier seg om en opplevelse av å kunne influere på sitt eget liv – er av allmenngyldig karakter (Sommerschild 1999).

At krav oppleves som en utfordring, kan knyttes til et behov for kontroll, en tro på at skjebnen ligger i egne hender, en tillit til personlig evne. Troen på at verden kan kontrolleres har sammenheng med psykisk velvære. Følelsen av kontroll er både en årsak til og en konsekvens av hvordan personen reagerer på omgivelsene. Når en har vært utsatt for en ukontrollerbar situasjon og deretter generaliserer til nye situasjoner, snakker vi om lært hjelpeløshet, som er det motsatte av kontroll. Reaksjonen er preget av passivitet (Næss 2001).

Livskvalitet

Begrepet livskvalitet defineres og brukes ulikt av forskjellige mennesker. Vi kan si at det er en opplevelseskvalitet som reflekterer både personens følelser og vurderinger. Næss (2001, s. 10) definerer livskvalitet som psykisk velvære: ”En persons livskvalitet er høy i den grad personens bevisst kognitive og affektive opplevelser er positive, og lav i den grad personens bevisst kognitive og affektive opplevelser er negative”. Definisjonen viser til både tanker og følelser og det positive og det negative ved opplevelsene. At vekten også er på det positive, ikke bare det negative, reflekterer en trend i de senere års forskning (Næss 2001). Livskvalitet kan også brukes synonymt med andre uttrykk, som ”lykke”, ”psykisk velvære” og ”å ha det godt”.

For å presisere begrepet livskvalitet ytterligere, velger Næss (1988, s. 11) følgende definisjon:

En person har høyere livskvalitet i jo høyere grad personen

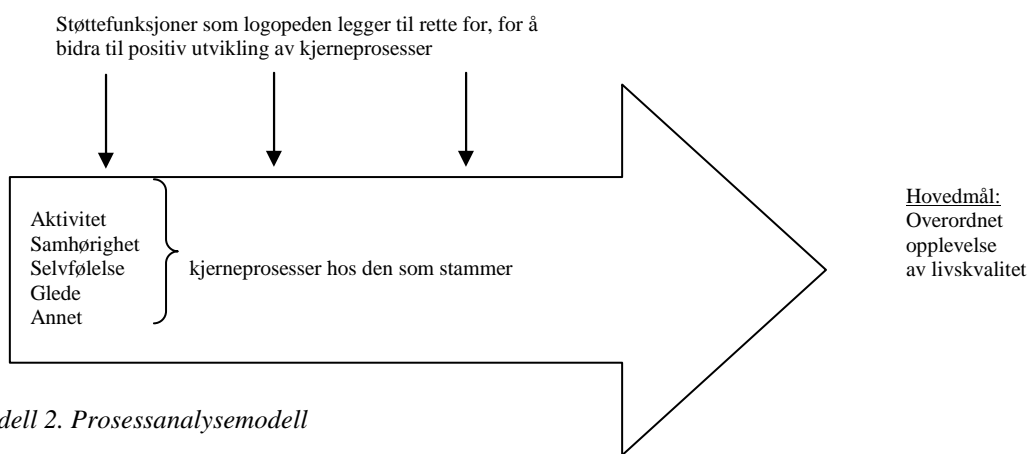
- (1) er aktiv, dvs. har appetitt og livslyst, interesserer seg for, engasjerer seg i noe utenfor seg selv som oppleves som meningsfylt; har energi og overskudd til å sette sine interesser ut i livet, ikke føler seg trett og utslitt; har frihet til å velge og opplever selv kontroll over egne handlinger; er selvrealisert, dvs. har fått utviklet og bruker sine evner og muligheter;
- (2) har gode interpersonlige forhold; har et nært, varmt og gjensidig forhold til minst ett annet menneske; har kontakt, vennskap, lojalitet; har fellesskapsfølelse og tilhørighet i en gruppe (for eksempel venner, naboer, arbeidskamerater, partigruppe);
- (3) har selvfølelse, dvs. selvsikkerhet, føler seg vel som menneske, sikker på egne evner og dyktighet, følelse av å mestre, av å være nyttig, tilfreds med egen innsats; aksepterer seg selv, fravær av skyld- og skamfølelse, lever opp til egne standarder;
- (4) har rike og intense opplevelser av skjønnhet, av innsikt i eller av samfølelse med natur, er åpen og mottakelig, ikke avstengt overfor den ytre verden; har en grunnstemning av trygghet, harmoni, fravær av uro, bekymring, angst, rastløshet; har en grunnstemning av glede, lyst og velvære, av at livet er rikt og givende, fravær av tomhetsfølelse, nedstemthet, ubehag og smerte.

Disse fire områdene mener Næss kan dekke det vesentligste ved et menneskes livskvalitet. Hun mener også at de fire områdene må telle likt, ingen skal tillegges mer vekt enn de andre.

Mestringsteori har ofte vært brukt i forbindelse med sykdom. Sykdom er en påkjenning som kan redusere livskvaliteten vår. Likevel er det den subjektive helsen som er det avgjørende for livskvalitet. Mestring er personens måte å overkomme påkjenningene som følger negative

livshendelser på. Formålet med mestring kan dermed være å forebygge sykdom og å bevare livskvalitet. Disse formålene kan komme i konflikt. En person som er blitt syk kan anstrenge seg for å leve regelmessig, mosjonere og spise sunn mat. Men dette passer ikke for alle. Noen føler at livskvaliteten deres er høyere når de slapper av og ”nyter livet” (Næss 2001).

Fottland (2001) benytter en prosessanalysemodell når hun skal vurdere skoleelevers livskvalitet. Jeg har tilpasset modellen til mitt formål og inkludert livskvalitetsbegrepene til Næss (1988). Denne tilnæringsmåten rommer de overordnede utviklingsprosessene/ kjerneprosessene hos individet og de ytre rammefaktorene på en måte som belyser sammenhengen mellom dem. Den gir også rom for mer nyansering av begreper til mer konkrete, håndterlige termer. Jeg ønsker dessuten å åpne for at andre dimensjoner kan være betydningsfulle for livskvalitetsopplevelsen, derfor har jeg plassert kategorien ”Annet” som en utviklingsprosess, en kjerneprosess i modellen.

Modell 2. Prosessanalysemodell

I forståelsen av prosessanalysemodellen ligger det en oppfatning av at tilrettelegging av støttefunksjoner, som bidrar til positive kjerneprosesser, er nødvendige for at en person skal utvikle seg i riktig retning mot livskvalitetsmålet. Det vil sannsynligvis være slik at støttefunksjoner, som legges til rette, kan komme til å påvirke utviklingsprosessene på godt og vondt. Likevel er målet selvsagt at støttefunksjonene skal samspille med kjerneprosessene på en måte som gjør at det blir satt i gang støtteprosesser som kan bidra til en positiv utvikling (Fottland 2001). Denne modellen vil jeg komme tilbake til i slutten av tredje kapittel om forskningsmetoden, der jeg viser hvordan modellen ble brukt i utvikling av kategoriene til analysen.

2.3.2 Selvoppfatning

Skaalvik og Skaalvik (1996, s. 26-27) har definert ulike begreper knyttet til selvoppfatning ut fra et pedagogisk synspunkt, og jeg tar med noen av dem her. *Selvoppfatning* brukes som et samlebegrep som inkluderer alle sider ved elevens selvoppfatning, også selvvurderinger og forventninger i skolesammenheng. *Selvvurdering* brukes om elevens vurderinger av egen dyktighet og egne prestasjoner. Akademisk selvvurdering omfatter dermed elevenes generelle følelse av å gjøre det godt på skolen eller i bestemte skolefag. *Forventning* om mestring brukes om elevenes forventninger om å mestre konkrete oppgaver, for eksempel bestemte matematikkoppgaver. *Selvakseptering* står for en persons verdsetting av seg selv, i hvilken grad personen aksepterer seg selv, eller personens generelle positive eller negative holdninger til seg selv. Skoleerfaringer og selvoppfatning knyttet til skoleprestasjoner har betydning for selvakseptering, men er bare ett av flere forhold som påvirker den generelle selvaksepteringa.

Selvoppfatninga vår er et resultat av de erfaringer vi gjør og hvordan vi tolker disse opplevelsene. Erfaringene våre er dels individuelle og dels kollektive, og grunnlaget for kollektive erfaringer er de generelle og dominerende holdningene til bestemte grupper i samfunnet. En kan skille mellom en indre og en ytre kilde til selvoppfatning. Opplevelsen av å mestre miljøet på en effektiv måte, eller å være kompetent til å gjennomføre en bestemt handling, ses på som indre kilder til selvoppfatning. Den ytre kilden til selvoppfatning er erfaringer som gjøres i sosiale sammenhenger (Skaalvik og Skaalvik 1996).

Forskere innenfor selvvurderingstradisjonen og forventningstradisjonen legger hovedvekt på ulike forhold når de forklarer hvordan selvoppfatning påvirkes. Rosenberg, som representerer selvvurderingstradisjonen, opererer med fire prinsipper for å forklare hvordan selvvurdering påvirkes. De fire prinsippene er:

- 1) Andres vurderinger.
- 2) Sosial sammenligning.
- 3) Selvattribuering.
- 4) Psykologisk sentralitet.

Andres vurdering og sosial sammenligning forklarer hvordan miljøet påvirker selvvurderinga vår, og de kan karakteriseres som ytre kilder. Selvattribuering viser at selvvurdering også blir påvirket av psykologiske mekanismer i oss selv, mens psykologisk sentralitet forklarer hvilke påvirkningsfaktorer som får størst betydning (Skaalvik og Skaalvik 1996, s. 30).

Bandura er den mest innflytelsesrike teoretikeren innenfor forventningstradisjonen. Han definerer forventning om mestring (self-efficacy) som en persons bedømmelse av hvor godt han eller hun er i stand til å planlegge og utføre handlinger som skal til for å mestre bestemte oppgaver (Skaalvik og Skaalvik 1996). Begrepet self-efficacy kan også oversettes med mestringstro. Opplevd mestringstro har tre dimensjoner. Den første brukes til å rangere handlinger etter hvor vanskelige de er. Den andre dimensjonen brukes for å angi grad av sikkerhet, og den tredje og siste dreier seg om i hvilken grad forventningene gjelder andre handlinger (Bandura, sitert i Espnes og Smedslund 2001). For helsearbeideren som skal bidra til at en klient mestrer vanskelige situasjoner knyttet til egen helse, er det viktig å finne ut hva klienten mener han eller hun forestiller seg å kunne mestre. På den måten kan helsearbeideren bidra til å legge opp et trinnvis program for å oppnå størst mulig grad av mestring, der klienten hele tida føler at det er mulig å oppnå målene som settes for neste trinn. I helsespørsmål er det ofte viktig at klienten føler stor grad av sikkerhet for at han skal kunne lykkes. Da kan en legge målene litt under det som personen tror han klarer, for å være sikker på at han ikke opplever for store skuffelser. Å kartlegge flere områder av personens bakgrunn, for eksempel områder som han mestrer bra, kan bidra til at klienten finner kilder til mestringstro (ibid).

Bandura regner med fire hovedkilder til forventninger om mestring: mestrings-erfaringer, andres eksempler, verbal overtalelse og fysiologiske og emosjonelle reaksjoner (Skaalvik og Skaalvik 1996). Mestringserfaringene, det at en klarer noe selv, framstilles som den viktigste kilden til forventning om mestring og kan karakteriseres som en indre kilde. Andres eksempler, det at en ser andre klare det (modellering) og verbal overtalelse, det at en blir overbevist muntlig, er ytre kilder. Fysiologiske og emosjonelle reaksjoner, det at en tolker kroppslige tilstander, regnes også som en indre kilde (Espnes og Smedslund 2001; Skaalvik og Skaalvik 1996). Likheten mellom disse to tradisjonene er større enn det punktene overfor viser. Bandura kommer blant annet også inn på attribusjon når han forklarer betydningen av

mestringserfaringer (Skaalvik og Skaalvik 1996). Han snakker dessuten om at krav oppleves som en utfordring (Næss 2001).

Det er som nevnt ulike kilder til selvoppfatning. Jeg vil videre se nærmere på mestrings-erfaringer, som er en av dem.

Mestringserfaringer

Både selvvurderings- og forventningstradisjonen understreker betydningen av mestrings-erfaringer. Bandura betrakter "autentiske mestringserfaringer" som den viktigste kilden til forventning om mestring. Med forventning om mestring menes tidligere erfaringer med å greie oppgaver tilsvarende de som vurderingene gjelder. Mestringserfaringer øker forventningene om å klare tilsvarende oppgaver, mens erfaringer med å mislykkes svekker forventninger om mestring (Skaalvik og Skaalvik 1996, s. 31).

Vi kan skille mellom to aspekter ved mestingserfaringer; reell mestring og opplevd mestring. Reell mestring er "objektiv" mestring slik den kan registreres på en test eller av en observatør. Med opplevd mestring menes mestring slik den oppleves av personen selv. Forventning om mestring påvirkes først og fremst av opplevd mestring, men den opplevde er i stor grad et resultat av reell mestring. Den reelle mestringsprosessen styres blant annet av forventninger om mestring. Forventninger om mestring er ofte avgjørende både for innsats og utholdenhet, og for angst og stress. Dette er forhold som igjen har betydning for det reelle mestringsnivået. Det er derfor en gjensidig sammenheng mellom forventet, reell og opplevd mestring (Skaalvik og Skaalvik 1996).

Sammenhengen mellom disse tre kan beskrives som en sirkulær prosess som kan være negativ eller positiv. Denne prosessen styres av flere forhold, og jeg går nærmere inn på tre av dem. Det første forholdet er valg av oppgave. En positiv prosess kan bare forekomme når elevene arbeider med oppgaver som de har forutsetninger for å mestre, og med arbeidsformer og en grad av selvstendighet som passer den enkelte. Elevene må gis oppgaver som de har forutsetninger for å mestre, men oppgavene må samtidig gi utfordringer (Skaalvik og Skaalvik 1996).

Det andre forholdet er kriterier for mestring. Disse kriteriene kan være relative eller absolutte. Relative kriterier innebærer at mestring er å gjøre det bedre enn andre, og da vil det bare være noen få som kan oppleve mestring. Absolutte kriterier innebærer at mestringsnivået er definert på forhånd og at prestasjonen vurderes i forhold til dette kriteriet. De relaterer seg til oppgavene og målene, og absolutte kriterier basert på de samme mål eller krav til alle, fører til at mange ikke kan oppleve mestring. Hvis alle skal kunne forvente og oppleve mestring, må undervisninga være tilpasset elevene, elevene må ha individuelle mål, og kriteriene for mestring må være relatert til de mål den enkelte elev har (Skaalvik og Skaalvik 1996).

Det tredje forholdet er attribusjon eller forklaring. Prestasjoner og resultater kan forklares på ulike måter, for eksempel med innsats, evner, flaks, oppgavens vanskelighetsgrad eller god eller dårlig undervisning. Attribusjon til innsats eller strategi kan bidra til å bevare eller styrke forventninger om mestring. Slike attribusjoner krever imidlertid at elevene opplever at innsats og endring av strategi nytter, det vil si at de opplever mestring. Hvis ikke, vil de i økende grad tillegge til evner og andre ikkekontrollerbare årsaker. Mangel på mestringsopplevelser er spesielt kritisk i startfasen av en læringsprosess, og attribusjon til innsats og strategi krever derfor en tilpasset undervisning (Skaalvik og Skaalvik 1996, s. 35).

Selvbildet i et mestringsperspektiv

Forskning viser at et godt selvbilde er et trekk som går igjen når det gjelder de motstandsdyktige barna (Sommerschild 1999). Susan Harter utviklet en teoretisk modell både for individets overordnede oppfatning av egenverd (global self-worth) og dets vurdering av kompetanse på aldersadekvate områder. Det spørres dermed etter to oppfatninger; hvordan personen bedømmer sin egen kompetanse, og hvor viktig han synes det er å være god på det aktuelle området. Hypotesen er at jo større samsvaret er mellom egne ferdigheter og egne normer for hva som betyr noe, jo bedre vil selvbildet og følelsen av egenverd bli (Sommerschild 1999).

Empiriske studier bekrefter hypotesen. Det var høy samvariasjon mellom skåren for den globale egenverdsfølelsen og skårer for kompetansevurderingene og sosial tilbakemelding. Det var tett sammenfall mellom oppfatning av egne ferdigheter og egne verdinormer utslagsgivende for et godt selvbilde, men hvis den sosiale tilbakemeldinga samtidig ble opplevd som utilfredsstillende, trakk dette egenverdsfølelsen ned (Sommerschild 1999).

Harter har videre undersøkt hva som kjennetegner barn med høy selvfølelse. De har tro på egne krefter, tar initiativ, er selvstendige og nysgjerrige, beskriver seg selv positivt, er stolte over egne ferdigheter og tåler skuffelse, kritikk og forandring. Forskere finner altså at motstandsdyktige barn har et godt selvbilde, mens barn med et godt selvbilde viser mestrende atferd (Sommerschild 1999, s. 43).

Jeg vil videre se nærmere på logopedens rolle som behandler eller hjelper i forhold til ungdom og voksne som stammer. Hvilken funksjon har logopeden, og hvordan kan hun være til best mulig hjelp?

2.3.3 Logopeden som rådgiver og veileder

Logopedi kan defineres som vitenskapen om tale og stemmebruksforstyrrelser og hvordan disse kan behandles gjennom trening (Egidius 1996). Logopeden kan i mange sammenhenger gi behandling, men det kan diskuteres om begrepet *behandling* er godt når det brukes i forbindelse med stamming. Jeg velger derfor å se nærmere på hvordan logopeden kan bli en god rådgiver og veileder for den som stammer, heller enn en som behandler stamming. Først vil jeg se på ulike faser i veiledningsprosessen. Deretter vil jeg se på teorier som beskriver ulike måter å gi støtte og assistanse på. Til slutt vil jeg beskrive en løsningsfokustert tilnærming til problemet.

Logopedisk rådgivning

Rådgivning er å hjelpe den som søker råd i å analysere problemet sitt, og dermed gjøre ham i stand til selv å oppdage løsninger på problemet som passer for ham. Disse ordene fra D. Geldard (1989) er utgangspunktet for en mulig tilnærming til rådgivningsmetodikk og rådgiverens rolle. Haga (2001) har hørt Kirsti Lauvås forelese om logopedisk rådgivning, og rådgivning dreier seg i følge Lauvås om en balanse mellom ydmykhet, autoritet og varhet. Det er viktig å vise empati, respekt og oppmerksomhet overfor den som søker råd eller veiledning, og en bør være ydmyk i å bygge opp relasjonen til rådsøker. Logopeden er den lærende som skal vise forståelse og genuin interesse for den som søker råd, sier Lauvås. Men rådgivningen må være ønsket. Den som søker råd må ha en indre motivasjon for å søke hjelp for at hjelpen skal ha effekt (Haga 2001).

Sentralt i rådgivningen er en relasjon basert på rådgiverens varme, empati og evne til god kommunikasjon. Det er viktig at rådgiveren er åpen og ikke forutinntatt. Hjelpesøkeren skal ha

fullt ansvar for sin egen vekst, og rådgiverens rolle er å lytte og oppmuntre på en varm og aksepterende måte. De viktigste rådgivningsteknikkene er lytting, speiling på ulike måter, og å stille spørsmål i dialogen med hjelpesøkeren. Dette fungerer best når rådgiveren lar rådsøkeren styre samtalen (Johannesen m.fl. 1994).

Lauvås viser til fire faser i veiledningsprosessen. I den første fasen skal logopedens sammen med hjelpesøkeren utforme en *problemformulering*. Logopedens oppgave her er å bidra med gode spørsmål og speile svarene som kommer fram. Deretter følger *problemavklaringsfasen*, der en analyserer og reflekterer over problemet og situasjonen. Begge parter forsøker å forstå, samtidig som de samler informasjon som kan være nyttig senere i veiledningen.

Problemløsningsfasen er den tredje. Her søker logopedens å få fram hjelpesøkers egne ideer og strategier først. Deretter bruker hun sine fagkunnskaper og presenterer råd og alternativer. Siste fase er *evalueringsfasen*. Her skal hjelpesøkeren evaluere ideene som er kommet fram, også sine egne (Haga 2001).

Det å kunne snakke om kommunikasjon, skiller en god rådgiver fra en dårlig. Hvis en klarer å sette ord på hva som skaper støy i samtalen, vil dette ha avgjørende betydning for resultatet av rådgivningen. For å bli en god rådgiver må en jobbe aktivt med seg selv, og en må være villig til å ta imot tilbakemeldinger om seg selv. Veiledningssituasjonen vil aldri bli helt perfekt, og en blir aldri utlært. Det kan også være ulike grunner til at råd ikke blir fulgt. De kan for eksempel være uklart formulert, de blir gitt på et for tidlig tidspunkt eller det kan være råd som hjelpesøkeren ikke har noe eierforhold til (Haga 2001).

De rolleforventninger som stilles til en veileder, er avledet av hans eget syn på veiledning, og også av forventninger hos andre. Risikoen for å underordne seg andres forventninger til rollen er større når rolleinnhaverens egen oppfatning av rollen er vag og ureflektert. Ofte konfronteres veilederen med forventninger om at han skal være en ekspert som har kompetanse til å avgjøre hva som er rett eller bra å gjøre. Derfor må han selv meisle ut den rollen han har tenkt å fungere i for å kunne handle på en måte som han finner brukbar. Dette er spesielt viktig hvis hans egen rolleoppfatning ikke stemmer overens med omgivelsenes forventninger. Han må også være forberedt på å begrunne og forklare sin versjon av rollen for om mulig å få aksept på den (Handal og Lauvås 1992, s. 89).

Støtte og assistanse i den nærmeste utviklingssonen

Vygotsky var opptatt av et helhetlig syn på menneskets utvikling, og denne veksten preges blant annet av at barnet lærer og utvikler seg i sosiale aktiviteter og i samhandling med andre. Barnet er selv aktivt i denne prosessen. En kan skille mellom det barnet allerede kan utføre selvstendig, og det barnet har muligheter til å lære. Begrepet "Den nærmeste utviklingssonen" defineres som avstanden mellom det aktuelle problemløsningsnivået, der barnet utfører oppgavene selvstendig, og det potensielle utviklingsnivået, som kjennetegnes ved at barnet kan løse problemene ved hjelp av en som er mer kompetent enn barnet. Samhandlinga som finner sted er avgjørende, og det er viktig å legge til rette for at barnet senere kan bruke kompetansen selvstendig. Vygotsky er dessuten opptatt av hvor viktig språket er som redskap for utvikling. Barnet må lære å bruke språket slik at det setter barnet i stand til å forstå og organisere sine egne opplevelser (Flem og Gudmundsdottir 1999).

Vygotsky var opptatt av at barnet må møte utfordringer som stimulerer de kompensatoriske prosessene og fører til læring og utvikling, og den nærmeste utviklingssonen reflekterer barnets læringspotensialer. Det er nemlig ikke den nevrologiske eller sensoriske svekkelsen i seg selv som er det største problemet, men de sosiale reaksjonene en funksjonshemming kan utløse og de konsekvensene den kan få. Funksjonsvanskene kan være til hinder for at barnet

tilegner seg kunnskaper og sosiale ferdigheter på en akseptabel og normal måte. Dette fører igjen til at barnet taper positiv sosial interaksjon og at det utvikler seg på en negativ måte (Flem og Gudmundsdottir 1999).

Begrepet *stillasbygging* brukes for å forklare hvordan en kan støtte og assistere utviklinga i den nærmeste utviklingssonen (Tharp og Gallimore 1988). Bruner (1985) framhever den kompetente andrepersonens betydning i denne prosessen. Andrepersonen fungerer som en slags "alternativ bevissthet" for den lærende, inntil han selv er i stand til å mestre sine egne kunnskaper og ferdigheter gjennom egen bevissthet og kontroll. Den mer kompetente fyller altså en stillasfunksjon for barnets læring. Wood, Bruner og Ross' (1976) seks trinns analyse av stillasbygginga og Tharp og Gallimores (1988) seks måter å gi støtte og assistanse på, kan være en god hjelp i denne forbindelsen. Disse forskerne refererer til barn i teoriene sine, men modellene deres er blitt anvendt i forhold til å studere læringsprosesser på alle alderstrinn (Tharp og Gallimore 1988). "Stillasteoriene" kan sammenfattes slik for mitt formål:

1. Å vekke den voksne klientens interesse for oppgaven.
2. Å forenkle oppgaven på en måte som bidrar til at klientene kan mestre deler av den.
3. Å motivere og vise vei gjennom oppgaveløsningsprosessen, og å forsterke gode strategier og løsninger ved bevisst å gi ros og relevant respons.
4. Å markere momenter som er betydningsfulle for å kunne løse oppgaven.
5. Å kontrollere klientens frustrasjon.
6. Å instruere, demonstrere og modellere ideelle handlinger som kan bidra til å bringe den voksne fram mot gode løsninger (Tharp og Gallimore 1988; Wood, Bruner og Ross 1976).

Disse momentene må tilpasses individuelt, slik at eleven ledes gjennom sin nærmeste utviklingssonen på beste måte.

Løsningsfokusert tilnærming (solution building)

Peter DeJong og Insoo Kim Berg (1998) velger en løsningsfokusert tilnærming når de veileder hjelpsøkere. Det er fem grunnivåer i den løsningsfokuserte måten å arbeide på. Å *beskrive problemet* er det første nivået. Veilederen lytter med respekt til klientens beskrivelse av problemet uten å spørre etter detaljer og årsaker. Samtidig tenker hun på hvordan hun skal føre samtalen over til neste nivå, som initierer prat om løsninger. Dette er dermed et nivå som det ikke brukes mye tid og krefter på.

Å *formulere målene* er det neste nivået. Her samarbeider klient og veileder for å beskrive hva som vil være annerledes i klientens hverdag når problemene er løst. Det tredje nivået er å *oppdage unntakene*. Her spør veilederen etter de gangene hvor klienten opplever at problemene er mindre eller fraværende. Hun spør også etter hvem som gjorde hva for at unntakene skulle skje. Fjerde nivå er *Tilbakemelding på slutten av timen*. Ved slutten av hver "løsningsbyggende" samtale konstruerer veilederen et budskap til klienten som inkluderer komplimenter og vanligvis også forslag. Komplimentene understreker det han allerede gjør som er nyttig for å løse problemene hans. Forslagene identifiserer hva klienten kan observere eller gjøre videre for å løse problemene. Tilbakemeldingene baseres på informasjon som han har åpenbart i samtalen om velformulerte mål og unntak. Det fokuseres alltid på hva klienten, gitt sine referanserammer, trenger å gjøre mer av og gjøre annerledes for å øke sjansene for suksess i å nå sine mål.

Det siste punktet er å *evaluere klientens framgang*. Veilederen evaluerer jevnlig sammen med klienten hvordan framgangen er for å nå tilfredsstillende mål for ham. Evalueringa gjøres

vanligvis ved å be ham vurdere framgangen på en skala fra null til ti. Når vurderinga er gjort, arbeider veilederen videre med klienten for å finne ut hva som må gjøres før han føler at problemet er løst tilstrekkelig og han er klar for å avslutte hjelpen. Løsningsfokusert tilnærming inkluderer et forpliktelsestrinn i begynnelsen og et avslutningstrinn til slutt. I disse trinnene er resultatet av forholdet og tilliten mellom klienten og veilederen av stor betydning (DeJong og Berg 1998).

En annen viktig faktor i den løsningsfokuserte tilnærminga er synet på klienten som eksperten på sitt eget liv. Veilederen aksepterer klientens definisjon av problemene og måten han beskriver dem på. Hun lytter til og respekterer den retningen klienten ønsker å gå med livet sitt (målene sine) og måten han beskriver denne retningen på. Hun respekterer klientens oppfatning av unntakene, når problemet ikke er til stede. Hun ser disse oppfatningene som bevis på klientens indre ressurser og styrker, og en kilde til informasjon om mulige ytre ressurser som eksisterer i konteksten der han bor (DeJong og Berg 1998).

Howdan bygger veilederen løsninger sammen med klienten? Et viktig punkt er å lytte til klienten med ”solution-building ears” (DeJong og Berg 1998, s. 20). Veilederen må sette sin egen referanseramme til side og stole på klientens oppfatninger og forklaringer. Dette betyr ikke at veilederen skal sitte passiv og vente på at han uttrykker seg. Hun skal derimot være aktiv og lede klienten framover, og den beste måten å lede på er hele tida å være et skritt bak, sier DeJong og Berg. Med andre ord må veilederen inneha en ”jeg vet ikke”-holdning og på den måten legge til rette for at klienten kan formidle informasjon om seg selv og sin situasjon.

DeJong og Berg presenterer ulike kommunikasjonsferdigheter som benyttes i intervjuet med klienten, og som gir veilederen mulighet til å bli informert av ham. Blant ferdigheter som blir omtalt og forklart er lytting, veilederens nonverbale atferd, å gjenta klientens nøkkelord, åpne spørsmål, oppsummeringer, bruk av stillhet, å merke seg hans nonverbale atferd, bruk av komplimenter, å bekrefte hans oppfatninger, empati, vende fokus mot klienten og utvide/øke samtale om løsninger.

DeJong og Berg (1998) bruker *mirakelspørsmål* for å hjelpe klienten til å sette ord på mål som han kan jobbe mot. De anbefaler at en bruker mirakelspørsmålet på denne måten: ”Nå vil jeg stille deg et rart spørsmål. Tenk deg at mens du sover i natt og hele huset er stille, skjer et mirakel. Mirakelet er at problemet du kom hit med er løst. Siden du sover, vet du ikke at miraklet har skjedd. Når du våkner i morgen, hva vil være annerledes og fortelle deg at et mirakel har skjedd og at problemet er løst?”. DeJong og Berg har erfart at selv om vi vanligvis ikke ser på mirakler som realistiske, er klientens beskrivelse av livet etter at miraklet har skjedd, alltid fornuftig og realistisk. Hans beskrivelse av miraklet viser seg med andre ord å være mulige mål fra hans ståsted. Mirakelspørsmålet gir klienten lov til å tenke på ubegrensede muligheter med hensyn til hvilke endringer han ønsker. Spørsmålet har også et framtidsfokus, det viser til en tid i livet der problemene ikke lenger er problemer.

En løsningsfokusert tilnærming til å løse problemer legger vekt på mulighetene. Veien mot å løse problemene er en prosess der klienten har ansvaret og kunnskapen, og veilederen hjelper klienten til å finne løsninger og få kunnskapen fram i lyset. Ved å lete etter situasjoner der klienten opplever at problemene er små eller ikke er tilstede, kan veilederen gjøre klienten mer oppmerksom på hvordan han kan bygge på sine suksesser og sterke sider for å nå målene sine (DeJong og Berg 1998).

2.4 Oppsummering relatert til eget prosjekt

Stamming er ikke et enkelt fenomen med en enkel forklaring. Jo eldre den som stammer er, jo vanskeligere er det å ”reparere” taleflytvanskene. Samtidig er det individuelt hvordan sammenhengen er mellom mengden hørbar og synlig stamming og hvor stort problemet oppleves av den enkelte som stammer. Etter min mening bør en fokusere på den helhetlige opplevelsen han har knyttet til stamminga si, og den kan en ikke få fram ved å telle antall blokkeringer og repetisjoner. Jeg vil derfor i denne oppgaven vektlegge en kvalitativ tilnærming til stammeproblematikken. Ved å legge vekt på utvalgte informanters fortellinger om opplevelser og erfaringer knyttet til stamming, vil vi kunne bedre kunnskapen om taleflytvansker og dermed få mulighet til å forbedre behandlingsmetodene. Jeg er enig med Corcoran og Stewart (1998), som understreker behovet for flere kvalitative studier knyttet til stamming. Jeg velger derfor den kvalitative tilnærminga i min studie.

Corcoran og Stewart (1998) hadde fokus på de negative sidene ved stamming, som hjelpeløshet, skam, frykt og unngåelse. Det har også vært fokusert på hvordan den som stammer kommer til kort i kommunikasjonssituasjoner (Hagtvet 1979). Selv om dette også er sider ved fenomenet stamming, synes jeg det blir lagt for stor vekt på det som er negativt ved taleflytvanskene. Som en motvekt til dette, ønsker jeg en mer positiv vektlegging av stammeproblematikken i min undersøkelse. Jeg vil derfor fokusere på blant annet informantenes opplevelser av mestring knyttet til stamming.

Poulsker (2000) påpeker viktigheten av et helhetssyn på stamming, og etter hans mening er Starkweathers Demands and Capacities-modell for enkel å bruke i tilknytning til taleflytvansker. Jeg er ikke like kategorisk i synet på bruken av denne modellen. Etter min mening er hovedprinsippet i DC-modellen en god måte å forklare mulig utvikling av stamming på. Den tar hensyn til helheten og variasjonen, og jeg har funnet at den har gitt mening i min logopediske praksis. Det gjenstår å se om den kan fungere som en forklaringsmodell også i forhold til voksne stammere, og dette er noe av det jeg håper å få svar på i denne undersøkelsen.

Ingham og Cordes (1997) viser at forskjeller mellom de som stammer og de som ikke stammer blir tolket som *mangler* hos de som har vansker med taleflyten - mangler som begrenser muligheten til å produsere flytende tale. I parentes bemerket: alle som stammer produserer flytende tale i enkelte situasjoner, slik at forutsetningene for dette er i høy grad til stede. Kanskje er det heller slik, som Ingham og Cordes også hevder, at forskjellene mellom de som stammer og de som ikke stammer i større grad er en virkning av stamminga, mer enn en årsak til stamming? Jeg håper at informantene mine også kan belyse dette nærmere.

Livskvalitet defineres forskjellig fra person til person. For å føle livskvalitet tror jeg en må oppleve å mestre hverdagens små og store utfordringer til en viss grad. Informantene mine har ulik grad av vansker med taleflyten og opplever problemet ulikt. Hva kreves for å oppleve å mestre en hverdag med stamming? Er det mulig å oppleve å mestre stamminga? Og hvordan påvirkes selvbildet deres av at de stammer? Jeg tror mestring, selvbilde og livskvalitet på en måte er deler av den samme helheten. De henger sammen og påvirker hverandre på godt og vondt, selv om de også har noe ulikt innhold. Ved å bruke mestring som et grunnlag for tenkemåten min og som en slags rød tråd gjennom avhandlinga, ønsker jeg å komme nærmere forståelsen av dette samspillet mellom selvbilde, livskvalitet og mestring, samt å gi disse begrepene et klarere innhold knyttet til fenomenet stamming.

3 FORSKNINGSMETODE

3.1 Målsettinger og problemstillinger

Det ligger både personlig engasjement og faglig interesse bak valget av problemstilling og perspektiv i dette forskningsprosjektet. Den faglige interessen har vokst fram gjennom arbeidet mitt som logoped. Jeg har møtt noen voksne som stammer, og det å hjelpe dem er en stor utfordring. Samtidig er det utrolig interessant. Jo eldre en er og jo lenger en har stammet, jo mer sammensatt er problematikken. Denne arbeidserfaringa danner bakgrunn for valg av perspektiv i denne oppgaven.

Av og til hører vi om behandlingsformer som hjelper mennesker med taleflytvansker. En av disse er "Freedoms Road" (se kapittel 1). Jeg har møtt noen som har fått hjelp av denne metoden. De samme har opplevd å ikke få tilfredsstillende hjelp av logoped. Mine første planer var derfor å være med på et kurs i "Freedoms Road", samt intervju deltakere på kurset for å finne ut hvorfor denne metoden hjalp voksne som stammet. Jeg kontaktet både Norsk Intereseforening for Stamme (NIFS) og kontaktpersonene for "Freedoms Road" i Norge. Det viste seg at det ikke skulle være noe kurs i Norge i nær framtid, men det skulle holdes kurs både i Sverige og Storbritannia. Jeg syntes det ble for langt å reise dit. Dessuten ble jeg etter hvert mer interessert i hvordan de som faktisk syntes de hadde fått hjelp av logoped opplevde behandlinga.

Gjennom et utvalg erfaringer fra voksne med taleflytvansker, ønsker jeg å få en dypere forståelse av hvordan det er å være voksne som stammer, og i hvilken grad de opplever hjelpen fra logopeden som hensiktsmessig. Som en konsekvens av denne problemstillinga, vil fokus i empiri, fortolkninger og drøftinger være knyttet til følgende forskningsspørsmål:

- Hvordan oppleves hverdagen til voksne som stammer?
- Hvilke behandlingsmål har voksne som stammer?
  - Kompetansemål – talespråklige mål?
  - Psykososiale mål?
- Hvilke forventninger har voksne som stammer til behandlinga hos logoped?
- Hvordan opplever og reagerer voksne som stammer på behandlinga og logopedene?
- I hvilken grad opplever voksne som stammer at behandlinga hjelper dem til å takle hverdagen på en bedre måte og dermed til økt livskvalitet?

Håpet mitt er at økt kompetanse innen disse temaene vil være til nytte både for logopeder og andre som arbeider med stamming, og at den også vil ha betydning for den enkelte som stammer selv, for familie, venner og andre som er interessert i fenomenet taleflytvansker. Når mine informanters hverdags- og behandlingsopplevelser blir satt i sammenheng med relevant teori, vil det kunne være med på å stimulere til refleksjon over praksis og til styrking av den faglige og teoretiske kunnskapen hos de fagpersonene som skal arbeide med voksne som stammer.

3.2 Forskningsmetodisk tilnærming

Målgruppa for denne undersøkelsen er altså voksne som stammer. Alle har de forskjellige erfaringer med taleflytvanskene, og det var denne erfaringa jeg ønsket å få innblikk i. Spørsmålene i problemstillinga var utformet på en måte som krevde utfyllende og nyanserte svar, og det ble derfor naturlig å velge en kvalitativ datainnsamlingsmetode.

De kvalitative metodene brukes av forskere med et hermeneutisk forskningsideal.

Hermeneutikk betyr fortolkningsteknikk, og hermeneutikere fortolker for å skape menings-sammenhenger (Kruuse 2000). Et av de viktigste målene med kvalitativ forskning innen pedagogikk, er å gi fylldige beskrivelser av kontekster, aktiviteter og deltakernes oppfatninger, og dermed gjøre det ubevisste bevisst. Forskerens systematiske observasjoner og tolkninger kan belyse praksiskunnskap som praktikerne ofte ikke har adgang til. Forskeren bruker teorier systematisk, både i sin tilnærming til omgivelsene og for å begrunne tolkninga si (Gudmundsdottir 1992).

Den fenomenorienterte kvalitative metoden har til hensikt å belyse et generelt fenomen. En bruker ofte flere personer som er relevante for forståelsen av dette fenomenet som informanter (Kruuse 2000). I denne oppgaven velger jeg å gjøre en fenomenologisk undersøkelse i tråd med Creswell (1998). Jeg tar for meg fenomenet taleflytvansker og undersøker hvilken innflytelse det å stamme har på noen utvalgte voksne informanter. Gjennom å intervju disse informantene og å analysere det de forteller, kommer jeg fram til deres forståelse av egen livsverden (Kvale 1999) og hvordan stamma påvirker denne. I tråd med Creswell (1998, s. 40) presenterer jeg "the "essence" of the meaning" for mine informanter.

Med den kvalitative, fenomenologiske tilnærminga hadde jeg som mål å gi fylldige beskrivelser av hverdagens aktiviteter og opplevelser for noen voksne som stammer. Jeg ønsket videre å gi detaljerte skildringer av situasjoner der de får hjelp av logoped, og hvordan de opplever og oppfatter disse situasjonene. Deretter ønsket jeg å tolke denne informasjonen for å forstå og finne meningssammenhenger og derigjennom bidra til økt kunnskap om fenomenet stamma og det å være en som stammer. Dessuten ønsket jeg å medvirke til å gjøre logopedens ubevisste praksiskunnskap bevisst, og med det øke muligheten for å gi en bedre og mer tilpasset hjelp til den som stammer.

På bakgrunn av dette valgte jeg å benytte det semistrukturerte, kvalitative forskningsintervjuet som tilnærming til datainnsamlinga. Etter hvert er en kommet til å se på intervjuet som forskerens viktigste redskap for datainnsamling innen kvalitativ forskning på undervisning (Gudmundsdottir 1997).

Forskningsintervjuet er samtalen omformet til et forskningsredskap. Det er blant annet tilføyd "vitenskapelige" aspekter, som et teoretisk rammeverk. Forskningssituasjonens kulturelle kontekst og det teoretiske rammeverket avgrensar og definerer hvilke sider eller utsnitt av virkeligheten informantene har anledning til å beskrive. Forskeren og informanten setter i fellesskap sammen delene i intervjuet til en meningsfull helhet, og begge parter setter sitt preg på både prosessen og produktet. Hvor mye som forblir ufortalt og hvor viktig dette er, vil vi aldri få vite (Gudmundsdottir 1997).

Det kvalitative forskningsintervjuet er basert på den hverdagslige samtalen, men det er en faglig konversasjon. Det semistrukturerte eller halvstrukturerte livsverdenintervjuet blir definert som et intervju som har som mål å innhente beskrivelser av den intervjuedes livsverden, med henblikk på fortolkning av de beskrevne fenomenene. Intervjuformen er spesielt egnet når en ønsker å undersøke hvordan mennesker forstår sin egen verden. Informanten vil beskrive erfaringene og selvoppfatninga si, og klargjøre og utdype sine egne perspektiver på verden (Kvale 1999).

3.2.1 Forholdet mellom teori og empiri

I forrige kapittel ble den teoretiske tilnærminga til undersøkelsen presentert. Den frem-

stilles som sammenhengende og leservennlig i forhold til oppgavens innhold og målsetting. Likevel ble den ikke skrevet ned i samme rekkefølge som teorien som presenteres i oppgaven.

Jeg har hele tida hatt fokus mot problemstillinga og de spørsmålene jeg ønsket å få svar på. I startfasen ble spørsmålene preget av den teoretiske bakgrunnskunnskapen jeg allerede hadde om forskningsfeltet, og også av teori jeg tilegnet meg for å utarbeide spørsmål som skulle gi dekkende og meningsfulle svar på problemstillinga. Underveis i forskningsprosessen ble teorien skrevet ned med utgangspunkt i hovedkategoriene i empiridelen. Samtidig var prosjektets problemstillinger og tilnærminga som ble valgt av en slik art at teorigrunnlaget måtte utvikles i takt med framgangen i empirien. Teori og empiri har derfor påvirket hverandre gjensidig gjennom hele forskningsprosessen.

3.2.2 Valg av informanter

Formålet med denne undersøkelsen var å få innblikk i hvordan voksne med taleflytvansker opplevde hverdagen og den hjelpen de fikk av logoped. Jeg hadde ikke som mål å gi statistiske generaliseringer av resultatene fra undersøkelsen, men jeg var opptatt av å finne hovedtrekkene i det informantene mine opplevde som sannhet om sin hverdag og den hjelpen de hadde fått. Samtidig ønsket jeg å komme med informasjon som kunne være nyttig, både for videre forskning omkring voksne som stammer og for praksisfeltet.

På bakgrunn av dette ønsket jeg å ha et utvalg på åtte informanter. Jeg antok at dette ville gi en passende mengde informasjon å bearbeide for den tida jeg hadde til rådighet, samt tilstrekkelig data som grunnlag for meningsfulle drøftinger. Dette antall informanter er også innenfor rammen av det en fenomenologisk studie anbefaler (Creswell 1998).

Utvalgsriterier

For å finne informanter som kunne gi meg svar på forskningsspørsmålene mine, la jeg følgende kriterier til grunn for utvalget av informanter:

- ❑ Informantene er voksne personer, 18 år eller eldre, som stammer. Graden av stamming vektlegges ikke.
- ❑ Alle informantene har erfaring både fra timer alene med logoped og i gruppe med andre som stammer.
- ❑ Informantene er i et behandlingstilbud og har vært det i minst 6 måneder.

Tilbudet om å være informant gikk til 12 voksne som var i et behandlingstilbud hos logoped. De som ønsket det, fikk være informanter i undersøkelsen.

Utvalgets størrelse

I samarbeid med to logopeder, fant jeg elleve menn og en kvinne som kunne være aktuelle som informanter. De fikk et invitasjonsbrev hver fra meg (se vedlegg 1). Jeg kjente ikke navnene og adressene deres på det tidspunktet, så brevene ble formidlet via logopedene. I brevet fortalte jeg litt om oppgaven min og at jeg ønsket informanter som kunne fortelle om sine erfaringer. Jeg ba de som kunne tenkte seg å være med om å fylle ut en svarslipp med navn, adresse og telefonnummer eller e-mailadresse, slik at jeg kunne kontakte dem etter hvert. Åtte meldte sin interesse, og det var akkurat det antallet jeg ønsket til undersøkelsen.

Utvalgets sammensetning

Alle informantene er menn, og de er i alderen 23 til 55 år. En av dem er student, og en er selvstendig næringsdrivende. De andre har utdanning og arbeid innen tekniske fag, helsefag, undervisning og økonomi. Alle har hatt kontakt med logoped gjennom flere år, og de har erfaringer både fra timer alene og i gruppe. Fem av dem har stammet siden førskolealder,

mens tre begynte å stamme i tenårene. Fire av informantene hadde kontakt med logoped på barneskolen, de andre fire kom først i kontakt med logoped etter at de var voksne.

Jon har stammet stort sett hele livet. Han tok ikke kontakt med logoped før i voksen alder, og har nå samarbeidet med henne i 12-13 år. *Ola* stammet ikke i det hele tatt da han var liten. Vanskene begynte etter at han var innblandet i en alvorlig ulykke i tenårene, og han henvendte seg til logoped for 20 år siden. *Per* begynte å stamme da han var liten, og det er 15 år siden han kontaktet logoped. *Lars* har hatt taleflytvansker siden han begynte å snakke og var hos logoped første gang i grunnskolen. *Hans* stammet ikke da han var liten, det var først i puberteten at han ”på en måte begynte å møte veggen”. Han oppsøkte logoped første gang i 1987-1988. *Erik* har stammet siden han var liten, og det ble henvist til logoped i sammenheng med at han skulle begynne på skolen. *Nils* har stammet så lenge han kan huske, og han har vært i kontakt med flere logopeder fra han var i 7-8-årsalderen. *Bjørn* begynte først å stamme i 12-årsalderen og møtte opp hos logoped første gang på ungdomsskolen.

3.2.3 Etske refleksjoner

Etske avgjørelser hører ikke til en enkelt del av undersøkelsen, de må foretas gjennom hele forskningsprosessen. Etske regler kan sjelden gi konkrete svar på hvilke normative valg som skal foretas i løpet av et forskningsprosjekt. De gir derimot retningslinjer som må vurderes i forhold til prosjektets spesifikke situasjoner (Kvale 1999).

Kvale omtaler tre etske regler for forskning på mennesker: det informerte samtykke, konfidensialitet og konsekvenser. Et informert samtykke innebærer at de som skal intervjues, blir informert om undersøkelsens overordnede mål, om hovedtrekkene i prosjektplanen og om mulige fordeler og ulemper med å delta i forskningsprosjektet. Informert samtykke betyr også at forskeren får informanten til å delta på frivillig basis, og opplyser om at personen kan trekke seg når som helst. Dette er viktig for å hindre påvirkning og tvang.

Konfidensialitet i forskning medfører at en ikke offentliggjør personlige data som kan avsløre informantens identitet. Hvis en studie medfører at en bekjentgjør informasjon som andre har mulighet for å kjenne igjen, må informanten samtykke i at denne informasjonen skal frigis, for eksempel i en skriftlig avtale. En viktig del av rapporteringa er å beskytte informantens rett til privatliv gjennom å forandre navnene deres og annet som kan være med på å avsløre deres identitet (Kvale 1999).

Konsekvensene av en intervjuundersøkelse bør vurderes med hensyn til mulig skade som kan påføres informantene, så vel som de forventede fordelene personene kan ha av å delta. Forskeren har ansvar for å tenke gjennom konsekvensene for de som deltar i studien, og også for den større gruppa de representerer (Kvale 1999). Jeg tok hensyn til disse forskningsetiske retningslinjene både i planleggingsfasen, i intervjusituasjonen og ved rapportering av resultatene. Nedenfor presenteres hovedpunktene jeg forholdt meg til for å ivareta denne integriteten:

- ❑ Jeg innhentet informert, skriftlig samtykke fra alle informantene som skulle intervjues. Deltakelsen var frivillig, og informantene ble både muntlig og skriftlig gjort kjent med oppgavens mål og innhold. Det ble forsikret om at alle opplysningene som kom fram i intervjuet skulle behandles konfidensielt og anonymiseres, både i utskrivnings- og rapporteringsfasen.
- ❑ Det ble lagt vekt på at det skulle være en god atmosfære i forholdet mellom forsker og informant. Jeg var bevisst på at informantene skulle oppleve seg selv som ”sakkyndige” i forhold til de temaene det ble fokusert på.

- I og med at utvalget i undersøkelsen min bare består av åtte informanter, ble det svært viktig at kravene til konfidensialitet ble tatt godt vare på ved rapportering av undersøkelsen. Det ble lagt vekt på at det skulle være vanskelig å gjenkjenne det den enkelte hadde sagt.
- Jeg vurderte fordelene for informantene som overveiende positive ved å være med i undersøkelsen, og dette ble bekreftet av informantene. De understreket hvor viktig det er å øke kunnskapen om stamming i samfunnet generelt, og de satte pris på å kunne hjelpe til med dette. Flere mente at oppgaven min burde publiseres eller omtales i media, slik at kunnskapen kunne nå flest mulig.

Etiske hensyn som gjelder transkribering og påfølgende analyser av intervjuene, vil bli tatt opp i de delene av avhandlinga der det faller naturlig. Det samme gjelder verifisering av forskningsresultatene, som vil bli belyst i avsnittet om reliabilitet og validitet.

3.3 Intervjuene

3.3.1 Intervjuform og forståelsesramme

Som tidligere nevnt, valgte jeg å bruke det semistrukturerte, kvalitative forskningsintervjuet som metode for datainnsamlinga til undersøkelsen min. Formålet med et kvalitativt forskningsintervju er å innhente kvalitative beskrivelser av informantens livsverden, og å tolke meningen med disse beskrivelsene. Et semistrukturert (eller halvstrukturert) intervju har noen planlagte temaer som skal dekkes, samt forslag til spørsmål under hvert tema. Samtidig er det åpent for forandringer, både i rekkefølge og spørsmålsform, slik at intervjueren kan følge opp svarene og historiene han får av informanten. Intervjueren må også oppfordre til personlige uttalelser og følelsesuttrykk, men samtidig unngå at intervjuet blir en terapeutisk samtale som han kan ha vanskelig for å håndtere (Kvale 1999).

Kvale (1999, s. 39; Fottland 1998) beskriver 12 aspekter av forståelsesformen i det kvalitative forskningsintervjuet. Samlet representerer de hovedstrukturene i intervjuet. Jeg vil presentere aspektene og samtidig vise hvordan de påvirket hvordan jeg tenkte i undersøkelsen min:

- *Temaet for det kvalitative forskningsintervjuet er informantens livsverden og forholdet hans til den.* Jeg oppfordret informantene til å fortelle om områder som jeg spurte etter. Samtidig var jeg åpen for innspill på områder som var viktige for informantene, men som jeg ikke hadde tenkt over på forhånd.
- *Formålet med intervjuet er å tolke meningen med sentrale temaer i informantens livsverden.* Jeg, som intervjuer, registrerer og tolker meningen med det som blir sagt og måten det blir sagt på. I denne sammenhengen ønsket jeg å legge til rette for en samtale som ga grunnlag for å lete etter slike meningssammenhenger hos informantene, knyttet til deres stammeerfaringer.
- *Intervjuet har som mål å innhente kvalitativ kunnskap, som uttrykkes med vanlig språk.* Jeg la derfor til rette for å få fram nyanserte beskrivelser fra de ulike kvalitative aspektene av det som har vært informantenes livsverden gjennom mange år; en hverdag med stamming.
- *Intervjuet forsøker å innhente åpne, nyanserte beskrivelser av ulike sider ved informantens livsverden.* Jeg ønsket å gjøre det mulig for informantene å beskrive hendelsesforløp og følelser så nyansert som mulig.
- *Beskrivelser av spesifikke situasjoner og hendelsesforløp innhentes, ikke generelle meninger.* Jeg la hovedfokus på spesifikke situasjoner og handlinger, slik at informantenes konkrete erfaringer og opplevelser omkring stamming kom fram.

- *Intervjueren utviser åpenhet overfor nye og uventede fenomener og unngår ferdigoppsatte kategorier og tolkningsskjemaer.* Jeg var bevisst åpen for informantenes vinklinger på spørsmålene mine, og fulgte opp med utfyllende spørsmål der de kom inn på områder som jeg ikke i utgangspunktet hadde tenkt å spørre om.
- *Intervjuet fokuserer på bestemte temaer. Det er verken stramt strukturert med standardiserte spørsmål eller fullstendig "ikke-styrende".* Jeg la til rette for sterkest fokus på visse, utvalgte temaer innenfor informantenes livsverden.
- *Informantens uttalelser kan av og til være tvetydige, noe som kan gjenspeile motsetningene i personens livsverden.* Der slike situasjoner oppsto underveis i intervjuene, stilte jeg oppfølgende spørsmål for å klargjøre så godt som mulig om tvetydigheten kom av dårlig kommunikasjon, eller om det var usikkerhet og motstridende meninger hos informanten som var årsaken.
- *Intervjuprosessen kan gi ny innsikt og bevissthet, og informanten kan i løpet av intervjuet komme til å endre sine egne beskrivelser og tolkninger av et tema.* Der dette skjedde, registrerte jeg det, og gjorde mitt beste for å vise at jeg aksepterte endringen i beskrivelsene uten forbehold.
- *Ulike intervjuere kan fremkalle ulike uttalelser om det samme temaet, avhengig av deres følsomhet overfor og kunnskap om intervjuemnet.* Jeg la vekt på å møte informantene på en interessert og sensitiv måte, slik at jeg best mulig kunne fange opp nyanser i situasjonene de beskrev, få fram varierte beskrivelser, samt registrere nonverbale signaler fra informantene.
- *Kunnskapen som innhentes produseres gjennom den interpersonlige interaksjonen i intervjusituasjonen.* Jeg forsøkte å være en god samtalepartner, både verbalt og nonverbalt.
- *Et vellykket forskningsintervju kan være en verdifull og berikende opplevelse for informanten, som kan få ny innsikt i sin egen livssituasjon.* Jeg la vekt på å oppføre meg på en positiv og aksepterende måte, slik at intervjusituasjonene skulle bli til gode opplevelser for informantene.

Avslutningsvis bør det understrekes at når en skal få fram meningsaspektet i en intervju situasjon, så må både fornufts- og følelsesdimensjonene i det informantene forteller inkluderes. Jeg var derfor opptatt av å legge til rette for at spørsmålene innenfor de enkelte temaene skulle presenteres på en slik måte at det oppfordret informanten til å fortelle, mer enn å gi knappe svar. Det vil bli utdypet nærmere i neste avsnitt, som omhandler intervju guiden.

3.3.2 Intervjuguidens oppbygging og innhold

Intervjuguiden inneholder emnene som skal tas opp i intervjuet og hvilken rekkefølge de skal ha. For det halvstrukturerte intervjuet vil guiden inneholde en grov skisse over emner, samt forslag til spørsmål. Spørsmålene skal være tematisk relatert til intervjuemnene, til de teoretiske begrepene som ligger til grunn for undersøkelsen og til den påfølgende analysen (Kvale 1999).

Kvale er videre opptatt av at spørsmålene skal ha en dynamisk dimensjon i tillegg til den tematiske. De bør være med på å skape en positiv interaksjon; de skal holde samtalen i gang og motivere informanten til å fortelle om sine egne erfaringer og følelser. For å oppnå dette, bør spørsmålene være korte og lette å forstå, uten akademiske ord og uttrykk.

Da jeg utarbeidet intervjuguide til undersøkelsen, var jeg opptatt av å få fram både den tematiske og den dynamiske dimensjonen. Undersøkelsens tematiske forskningsspørsmål ble ikke laget for å stilles direkte til informantene, men for å fungere som en slags overskrift for de dynamiske spørsmålene. Forslag til intervju spørsmål ble skrevet samtidig som jeg leste teori, og på bakgrunn av de forkunnskapene jeg allerede hadde etter noen år som logoped. Dette medførte at det for hvert forskningsspørsmål kunne bli laget flere intervju spørsmål, hvorav de beste ble valgt ut til slutt. Jeg la til rette for at informantene kunne komme med sine erfaringer på en måte som ville gi meg mulighet til å "forsker"-fortelle dem på en troverdig og god måte.

På bakgrunn av dette ble det utarbeidet intervju spørsmål som var knyttet til de fire hovedemnene i intervjuguiden:

1. Informanten presenterer seg selv og forteller kort om stammebakgrunnen sin.
2. Hverdagen. Fokus på situasjonen før informanten fikk logopedisk hjelp og situasjonen nå, og eventuelle forskjeller på disse.
3. Behandlingsmål og forventninger til behandling hos logoped, både i begynnelsen av samarbeidet og nå, og eventuelle forskjeller på disse.
4. Opplevelser og erfaringer fra behandling i begynnelsen av samarbeidet med logopeden og nå. Resultater av behandling.

Selv om spørsmålene i utgangspunktet var satt opp i en viss rekkefølge, var det meningen at det skulle være rom for å fremme dem i en rekkefølge som ga så god dynamikk som mulig i intervjusituasjonen. Når det skjedde, skulle guiden fungere som en momentliste og som en sikkerhet for at alle de viktigste temaene ble berørt (se vedlegg 3).

Jeg prøvde ikke ut intervjuguiden før hovedinformantene ble intervjuet. Jeg hadde fått råd og tips fra andre erfarne intervjuere, og i tillegg følte jeg at forarbeidet var så vidt grundig at jeg kunne gå rett på de reelle intervjuene.

3.3.3 Gjennomføring av intervjuene

I juni 2001 begynte jeg å ta kontakt med informantene for å avtale tidspunkt for intervju, og i løpet av vel ei uke i slutten av juni gjorde jeg seks intervjuer. De to siste intervjuene ble gjennomført i august.

Intervjuene med Jon, Per, Hans, Nils og Bjørn ble gjort på hovedfagskontoret på HiST, Rotvoll. Da kom informantene dit, og jeg møtte dem utenfor inngangsdøra. Dette skjedde på dagtid og på kveldstid. På kontoret hadde jeg mulighet for å legge til rette for en god atmosfære uten å bli forstyrret av andre. Jeg forsøkte å gjøre situasjonen uformell, blant annet ved å sette inn lenestoler og skyve kontorstolene litt til side. Jeg ønsket at dette skulle gjøre situasjonen litt mer avslappet og "hjemmekoselig". Kassettopptakeren sto på bordet mellom informanten og meg, i tillegg hadde jeg med drikke (farris og brus) og en skål med konfekt. Intervjuene med Ola og Lars ble gjort på kontorene deres på jobb. Det skjedde på dagtid, og de la også til rette for en god intervjusituasjon uten forstyrrelse. Intervjuet med Erik ble gjort hjemme hos ham. Han bodde et stykke unna, og jeg kom hjem til ham på dagtid. Vi satt uforstyrret hele tida, og han spanderte kaffe og kaker og la også forholdene til rette for en god atmosfære.

Intervjuene var av ulik varighet, alt etter hvor mye informantene fortalte og utdypet temaene. Det korteste intervjuet varte i 45 minutter, og det lengste varte i 90 minutter. Jeg var godt forberedt til intervjuene, og jeg vil utdype dette nærmere ved å kommentere noen av de momentene Kvale (1999) lister opp som kvalitetskriterier for intervjueren.

Jeg hadde tilegnet meg mye kunnskap om intervjutemaene, og jeg hadde lagt vekt på å utforme gode spørsmål som la opp til at informantene kunne fortelle fritt. Jeg innledet spørsmålene med for eksempel ”hvordan opplever du...”, for å få informantene til å gi så grundige beskrivelser som mulig av de temaene som ble tatt opp. Spørsmålsformen skulle være variert og klar, og jeg begynte med de enkleste spørsmålene først for å få samtalen på gli.

Da informantene kom til intervjuet, ga jeg dem et brev (se vedlegg 2) som jeg ba dem lese med en gang før vi startet intervjuet. Der takket jeg for at de ville være med, jeg fortalte litt mer om hva jeg skulle spørre dem om, jeg vektla at jeg har taushetsplikt, og jeg ba dem om å ta kontakt senere hvis de hadde spørsmål i forbindelse med dette. Jeg tilbød alle informantene et eksemplar hver av oppgaven min når den blir ferdig, som en kompensasjon for bruken av deres tid og ressurser. Jeg spurte også om jeg kunne kontakte dem senere hvis jeg hadde behov for det. Alle ville gjerne ha et eksemplar av oppgaven min, og jeg fikk lov til å kontakte dem senere ved behov.

For at informantene skulle oppleve atmosfæren under intervjuet som god, var jeg bevisst på å være vennlig og følsom. Målet mitt var at informantene skulle få snakke i sitt eget tempo, pauser skulle tillates der det falt naturlig, og jeg skulle være aktivt lyttende til både det som ble sagt og måten det ble sagt på. Siden informantene mine stammet, var jeg ekstra bevisst på å ikke avbryte dem eller snakke for dem.

Det var formålet med intervjuet som hele tida drev det framover. Noen av informantene snakket fort og tilnærmet uten pauser, og da hendte det at jeg måtte være styrende og av og til avbryte dem hvis informantenes digresjoner ble for langvarige. Jeg gjorde mitt beste for at avbrytelsen min ikke skulle oppfattes som krenkende eller på andre måter negativt. Samtidig var jeg åpen for at informantene kunne bringe tema på banen som jeg i utgangspunktet ikke hadde satt opp, men som likevel var av betydning, både for informanten og problemstillinga i oppgaven.

Jeg opplevde informantene som imøtekommende og åpne, selv om lengden på svarene jeg fikk varierte fra person til person. For å ta vare på viktig informasjon fra samtalen, skrev jeg logger rett etter alle intervjuene. Disse loggene ga rom for refleksjon omkring temaene som ble tatt opp.

Lydopptak og transkribering

Intervjuene ble tatt opp på kassett. Den første kassettpilleren var av dårlig kvalitet, og det ble mye sus og støy på opptaket. Dette var slitsomt å transkribere. Til neste intervju fikk jeg en bedre kassettpiller, slik at det ble gjort gode opptak av resten av intervjuene. Likevel hendte det at jeg ikke stilte inn volumknappen helt riktig eller at informanten snakket veldig lavt, slik at jeg noen ganger hadde vanskeligheter med å høre eller forstå hva som ble sagt.

Informantene mine stammer, noen mye og noen mindre. Det at de ble intervjuet, førte for noen av dem til flere brudd i taleflyten enn normalt, noe flere kommenterte. De kunne også være inne i en dårligere periode med hensyn til vanskene, slik at de stammet mer enn de vanligvis ville gjort. Det at informantene stammer, fører til at transkriberinga blir en større utfordring enn om de ikke hadde stammet. Noen stammet så mye at jeg hadde vansker med å

forstå hva de sa på opptaket. Noen av dem snakket også veldig fort og ”spiste opp” ord og stavelser når de snakket. Dette var en utfordring når jeg skulle skrive ned hva som ble sagt.

For å tydeliggjøre hvem som sa hva i intervjuene, brukte jeg ”T” (for Torunn) der jeg snakket, og ”I” (for informanten) der han snakket. Da jeg transkriberte intervjuene, skrev jeg ”(utydelig)” der enten informantene eller jeg snakket for fort, for lavt eller av andre grunner snakket for uforståelig til at jeg kunne tyde det etterpå. Jeg valgte også å la den som hadde ordet få snakke sammenhengende i transkriberinga, slik at der den andre kom med korte kommentarer eller bekreftelser, satte jeg det i parentes:

T: Hadde du valgt annerledes tror du, hvis du ikke hadde stammet?

I: Det er jeg ikke sikker på. (nei) Det er jeg ikke sikker på at jeg hadde gjort. (nei) Jeg var vel nok så tidlig bestemt på å skulle bli elektriker, da. (ja) Det tror jeg satt i meg i fra jeg var ganske ung.

(Intervju med Ola s. 2)

Jeg har så godt som mulig skrevet ordrett det som ble sagt under intervjuene, men jeg har utelatt enkelte småord og bekreftelser som eh, mmm, øh og lignende. Jeg har valgt å gjøre dette, fordi jeg mener at meningsinnholdet likevel kommer godt fram. I tillegg har jeg ”oversatt” trønderdialekten til sju av informantene til bokmål. Den siste informantene snakker østlandsdialekt, og han er sitert som han snakker. Når intervjuene transkriberes på bokmål, blir teksten lettere å lese, i tillegg er det med på å anonymisere informantene ytterligere. Da jeg transkriberte intervjuene, ble utskriftene mellom 16 og 30 A4-sider. De fleste var på 22-23 sider, med 12 punkt skrift og halvannen linjeavstand. Etter at jeg var ferdig med transkriberinga, fikk jeg et tips om å benevne alle utsagnene til informantene med nummer og sidetall. På den måten ville det være lettere å finne tilbake til utsagnene i intervjuene. Dette gikk raskt å rette opp, og jeg gjorde det med alle intervjuene. Det ble da seende slik ut:

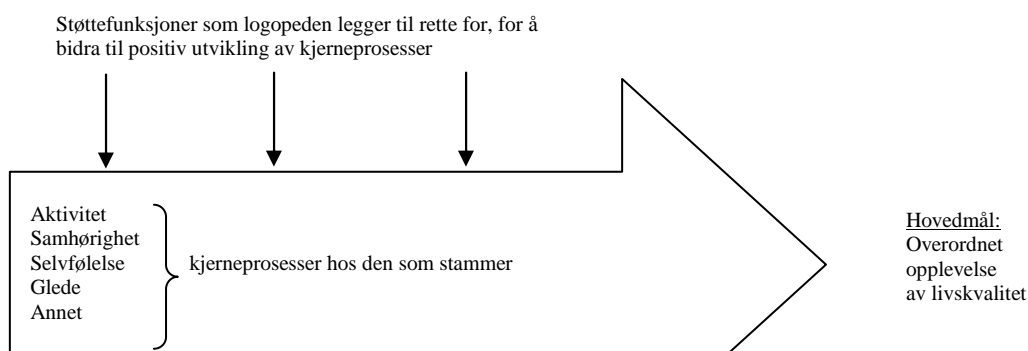
T: Og de er litt mer sånn kortfattet egentlig. Først så tenkte jeg å spørre hvor gammel du er.
6,1: Jeg er 40 år. Var 40 år her i januar.

Dette sitatet er fra intervju 6, side 1. Jeg fant etter hvert at dette ble veldig nyttig når jeg skulle klippe og lime i intervjuene og for eksempel måtte gå tilbake for å hente et større sitat. Underveis i transkriberinga har jeg endret navn og stedsnavn, slik at informantene er sikret størst mulig anonymitet. De omtaler ulike logopedier, men jeg har valgt å bruke benevnelsen ”logoped” og ”hun” og ikke skille mellom de ulike logopedene. Dette for å sikre best mulig anonymitet også for logopedene, samtidig som det er lettere for leseren å forholde seg til.

3.4 Bearbeiding og analyse av intervjumaterialet

3.4.1 Utvikling av kategorier til analysen

Da transkriberinga var ferdig, tok jeg fram modellen til Fottland (2001) igjen. Denne modellen viste jeg til i teorikapitlet. Jeg ønsket å benytte denne modellen som utgangspunkt for å finne kategorier til analysen. Modellen, som den ble presentert i teorikapitlet, ser slik ut:

Jeg hadde to av temaene for analysen klart fra starten av oppgaven: For det første ønsket jeg å finne ut hvilke tiltak logopeden satte inn overfor de som stammet, med andre ord hvilke *støttefunksjoner* hun la til rette for. For det andre ønsket jeg å finne ut hvordan logopedens tiltak påvirket den som stammet: Hvilke *utviklingsprosesser* eller *kjerneprosesser* ble satt i gang av tiltakene hennes, og hvilke praktiske følger hadde dette med hensyn til hva de voksne gjorde konkret i forhold til stamma si. Hovedtemaene ble dermed logopedens *støttefunksjoner* og den som stammer sine *utviklingsprosesser/ kjerneprosesser*. Nå skulle jeg finne kategoriene under hvert tema. Inndeling i kategorier og underkategorier var ikke umiddelbart klar for meg etter transkribering av intervjuene. Jeg måtte gå flere runder med meg selv før jeg var fornøyd med dem. Underveis tegnet jeg flere modeller (se eksempel på modell i vedlegg 4) som hjalp meg til å strukturere materialet og få oversikt over det, og etter flere tegninger av tankemodeller begynte jeg å nærme meg det som skulle bli den endelige inndeling.

Da jeg begynte å lese intervjuene, så jeg at logopeden ble oppfattet som en veileder, men at denne veilederen hadde ulike funksjoner. Alle informantene henviste til de ulike funksjonene hos logopeden, men de vektla dem ulikt. Dette ble mer og mer interessant etter hvert som jeg leste intervjuene, og jeg valgte derfor å begynne analysen med å ta for meg logopedens ulike veilederfunksjoner.

På veien var jeg innom ulike benevnelser på kategoriene som pekte seg ut, og jeg brukte også tid på å finne ut hvor mange kategorier jeg skulle dele inn i. Etter hvert skilte det seg ut tre hovedkategorier som de voksne som stammer fortalte om, og jeg valgte å kalle kategoriene kunnskap, håp og meningsfull hjelp. Disse kategoriene delte jeg videre i underkategorier. Kategorien *kunnskap* omhandlet innsikt i stamma og forventninger til behandling. Kategorien *håp* omfattet balansen mellom håp og realisme samt hjelp og støtte. Kategorien *meningsfull hjelp* innebar taleteknikker og bearbeiding av isfjellet gjennom blant annet samtale. De voksne følte at logopeden hadde hjulpet dem ved å gi dem håp og dermed motivasjon for å arbeide med stamma, de hadde fått økt sin kunnskap om stamma, de fikk samtalerapi (som en av informantene kalte det) og de lærte taleteknikker for å kontrollere stamma.

Jeg gikk først gjennom hvert intervju i Word og markerte med lyseblå farge (utheving) alle områder i teksten som omhandlet hvordan logopeden la til rette for støttefunksjoner for den som stammer. Deretter gikk jeg gjennom alle intervjuene på nytt og kategoriserte støttefunksjonene under de ulike delene jeg hadde kommet fram til: *kunnskap*, *håp* og *meningsfull hjelp*. Så laget jeg nye dokumenter for hver funksjon og limte inn det jeg hadde funnet fra hvert intervju, slik at jeg for eksempel samlet alle uttalelsene om ”meningsfull hjelp” i et dokument. Deretter gikk jeg gjennom hver funksjon på nytt og delte inn i nye underkategorier i dette dokumentet, slik at jeg eksempelvis fikk underkategoriene ”taleteknikker” og ”isfjellet” under ”meningsfull hjelp”.

Deretter gikk jeg videre med kategoriseringa av det andre emnet, ”den som stammer sine kjerneprosesser”. Også her brukte jeg Word, og jeg merket avsnittene og uttalelsene med gul farge (utheving). Jeg brukte Siri Næss sin terminologi som utgangspunkt, men jeg valgte å dele inn noe annerledes, ettersom mine informanter pekte på andre områder som viktige. Etter

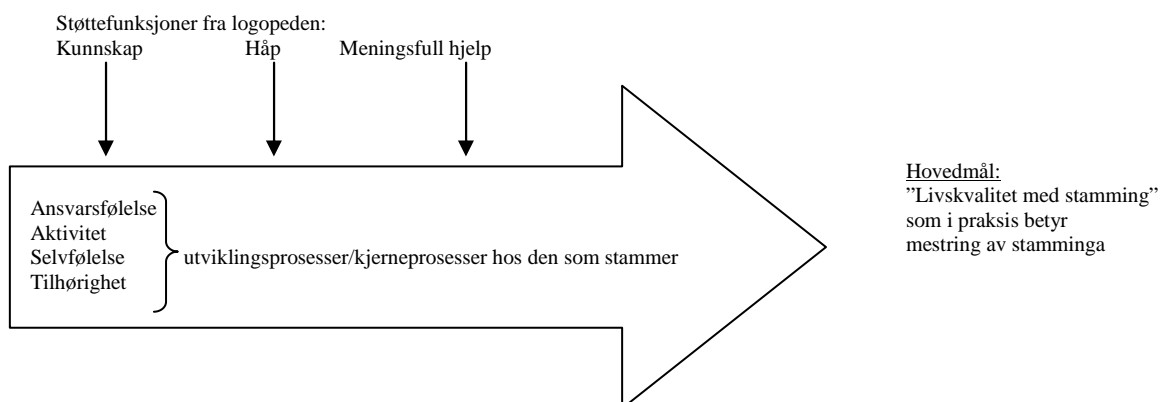
hvert fant jeg at informantenes utviklingsprosesser kunne deles i kategoriene ansvarsfølelse, aktivitet, selvfølelse og tilhørighet. Også her laget jeg nye dokumenter for hver kjerneprosess, der jeg limte inn informantenes uttalelser om denne kategorien. Disse delte jeg videre i underkategorier. Kategorien *ansvarsfølelse* handlet om hvordan hoved-ansvaret for utviklinga ligger hos den som stammer. Kategorien *aktivitet* rommet taleteknikker og eksponering av stamma. Kategorien *selvfølelse* omfattet aksept og selvtilit, og kategorien *tilhørighet* hadde vekt på gruppa med andre som stammet. Dette ble utgangspunktet for videre analyse og drøfting i forhold til teori, og jeg la ut på leting etter forskning og teori som ytterligere kunne belyse empirien jeg hadde funnet.

Selv om jeg hadde funnet de to hovedkategoriene, følte jeg at noe manglet. Jeg hadde ikke et klart teoretisk utgangspunkt eller grunnlag for analyse og drøfting. Jeg hadde vært innovert livskvalitetsbegrepet, men jeg syntes ikke det var dekkende nok. Etter hvert begynte jeg å lese om mestring og mestring som mulighet, og jeg følte at dette måtte jeg vite mer om. Da jeg fant den israelske professoren Antonovsky og hans tanker om opplevelse av sammenheng, var det akkurat det jeg hadde lett etter. Jeg kunne bruke disse begrepene både i forhold til logopedens støttefunksjoner og kjerneprosessene til den som stammer. Det ble dermed naturlig å bruke hans inndeling som kategorier. Videre valgte jeg å bruke mestring som mål på livskvalitet for de som stammet.

Kategoriene under støttefunksjonene og kjerneprosessene er ikke klart avgrenset fra hverandre. Jeg kunne ha skrevet om informantenes økte innsikt i stamma som en utviklingsprosess på lik linje med utviklinga av selvbildet. Likevel har jeg delt inn som jeg har gjort, blant annet fordi det å tydeliggjøre hva logopeden bidro med var et av målene med undersøkelsen. Det har hele tida vært vanskelig å definere hvilke temaer som skulle til hvilken kategori. Likevel har jeg etter beste evne framstilt resultatene som separate kategorier. En annen forsker ville kanskje delt inn på en annen måte.

3.4.2 Teoretisk ramme og modell

Proessen med å finne undertemaer på hvert område, pågikk som nevnt over lang tid før jeg var helt fornøyd. Til og med under arbeidet med å presentere resultatene, måtte jeg gjøre de siste justeringene med hensyn til kategoriene. Den endelige modellen for analysen ble omsider seende ut som på neste side. Denne modellen ble dermed utgangspunktet for analyse av empirien i undersøkelsen.

Modell 3. Prosessanalysemodell for mestring av stamma

3.5 Presentasjon av resultatene

Jeg ønsket å presentere erfaringene til de voksne som stammer i denne oppgaven, men jeg ville legge hovedvekten på temaene og kategoriene og ha mindre fokus på informantene. Det

ble naturlig for meg å velge en framstilling av resultatene i tråd med Creswells anbefalinger knyttet til fenomenologiske studier (se Creswell 1998, Appendix C s. 271).

Gjennom informantenes fortellinger har jeg fått innblikk i hvordan det er å være en voksen med taleflytvansker. Jeg har hørt hvordan logopedene med sine tiltak har bidratt til utvikling hos de voksne, som fører dem nærmere mestring av stamma. Jeg har videre fått forståelse av hvordan det oppleves å mestre stamma, og jeg har fått forslag til bedring av hjelpetilbudet fra logoped. Alt dette ønsket jeg å presentere i oppgaven.

I tråd med Creswell (1998) har jeg trukket ut de viktigste funnene av det informantene hadde felles/ikke felles. Dette ledet videre til utvikling av kategorier og underkategorier. Hovedfunnene presenteres kort oppsummert i tabeller. Jeg har valgt å referere fra intervjuene i stedet for å bruke sitater, med noen unntak. Dette er ment å gi teksten større helhet og sammenheng og bedre flyt. Jeg har imidlertid trukket fram noen av informantene der de uttaler seg som representative, og jeg har valgt ut typiske sitater som eksempler. Sitatene er plassert i tabellene og dokumenterer hovedfunnene for hver underkategori. Jeg har etter beste evne referert informantenes uttalelser uten omskrivninger og endret meningsinnhold. Samtidig tar jeg til etterretning at vi som er forskere presenterer vår rekonstruksjon av informantenes rekonstruksjon av sin virkelighet. De som senere leser rapportene våre, gjensker også informantenes virkelighet idet de bygger på våre rekonstruksjoner av deres rekonstruksjoner (Gudmundsdottir 1997).

Resultatene som presenteres, blir oppsummert og reflektert over i lys av teori. Etter resultatkapitlet kommer et kapittel med konklusjoner og avsluttende drøfting, der hovedfunnene fra undersøkelsen oppsummeres og presiseres. Følger for framtidig forskning og praksis blir også drøftet.

Essensen av informantenes erfaringer har jeg valgt å dele i seks deler. I den første delen forteller informantene mine hvordan det oppleves å være en som stammer, og her presenteres erfaringene som et narrativ, en fortelling. Jeg har valgt å sette sammen erfaringene til informantene til en helhet, slik at det ikke er hver enkelts historie som presenteres. I stedet har jeg konstruert en historie som er sammensatt av alle informantenes erfaringer.

Historien presenteres i jeg-form i presens. I den andre delen presenteres logopedens støttefunksjoner med kategoriene kunnskap, håp og meningsfull hjelp, og i del tre kjerneprosessene hos den som stammer med kategoriene ansvarsfølelse, aktivitet, selvfølelse og tilhørighet. I både del to og tre refererer jeg fra intervjuene med informantene. I tillegg presenteres resultatene i tabeller.

I del fire vurderer jeg i hvilken grad informantene nærmer seg mestring av stamma. Jeg ser blant annet på målene de har i forhold til taleflytvanskene og hvordan de samarbeider med logopeden for å nå målene sine. I den femte delen refererer jeg hvordan informantene beskriver ”den perfekte hjelpen” og hva dette innebærer av kvaliteter hos logopeden og innhold i hjelpetilbudet. Del seks er, som del en, fortellinga om informantenes erfaringer satt sammen til en helhet. Nå er det hverdagen hos en som mestrer stamma som står i fokus, og som i del en presenteres fortellinga i jeg-form i presens.

I oppgaven bruker jeg konsekvent *hun* om logopeden og *han* om den som stammer. Informantene mine er alle menn, de fleste som stammer er menn, og svært mange logopeder er kvinner. Denne inndelingen i ”hun” og ”han” opplever jeg derfor både som praktisk for oversiktens skyld, og naturlig.

3.6 Vurdering av forskningsprosessen

Hensikten med å vurdere forskningsprosessen er å forsikre seg om at kvaliteten på undersøkelsen er tilfredsstillende. Verifisering er en prosess som pågår fra start til mål gjennom hele forskningsproduksjonen, og fenomenologene setter standardene for verifisering i nær sammenheng med forskerens fortolkning og forklaring (Creswell 1998). Jeg vil kommentere hvordan jeg har forsøkt å ivareta forhold knyttet til begrepene validitet, reliabilitet og generaliserbarhet i undersøkelsen min.

3.6.1 Validitet

Validitet betyr sannhet, troverdighet, gyldighet og styrke (Kruuse 2000). Validitet i en bred tolkning har å gjøre med i hvilken grad en metode undersøker det den er ment å undersøke. Innenfor denne oppfatninga av validitet kan den kvalitative forskningen i prinsippet gi valid, vitenskapelig kunnskap (Kvale 1999). Validitet kan også referere til forestillingen om at en idé er godt begrunnet og forsvart, og Polkinghorne fremmer fem spørsmål som forskerne kan stille seg i den sammenheng (i Creswell 1998). Kvale (1999) påpeker at valideringsarbeidet bør fungere som kvalitetskontroll gjennom alle stadier av produksjonen, og han lister opp validitetsaspektets sju stadier.

I tråd med Kvales aspekter og Polkinghornes spørsmål, har jeg underveis i forskningsprosessen hele tida vært bevisst på at framgangsmåtene som ble valgt, skulle bidra til mest mulig valide svar på prosjektets problemstillinger. Jeg gjorde grundig rede for de teoretiske begrepene som var grunnlag for undersøkelsen og knyttet dem deretter opp mot de konkrete temaområdene i intervjuguidene. Informasjonen som ble innhentet ble validitetssikret gjennom omtentlig tilrettelegging av intervjusituasjonen, utvikling av felles forståelse mellom informanter og intervjuer av de spørsmålene som ble tatt opp, samt at flere av informantene uttalte seg samsvarende om de samme temaene. En mest mulig gyldig overføring fra muntlig til skriftlig form ble vektlagt, slik at meningsinnholdet fra intervjuene ble bevart. Et oversiktlig og klart grep på bearbeidings- og analysearbeidet, samt en åpen og ryddig presentasjonsform som gjør det mulig for leserne selv å vurdere og fortolke de empiriske dataene i forhold til teori, er også framgangsmåter som ivaretar validitet. Beskrivelsene som ble gitt av utføringsproblemer som oppsto underveis i denne prosessen gir dessuten holdepunkter som leseren kan benytte når han vurderer gyldigheten av konklusjonene som blir presentert til slutt.

3.6.2 Reliabilitet

Reliabilitet har med forskningsfunnenes konsistens å gjøre (Kvale 1999). Vanligvis handler reliabilitet om å granske forskerens instrumenter, for å avklare om disse er utformet slik at de bidrar til pålitelige forskningsresultater (Fottland 1998). Det har ikke vært et mål for undersøkelsen min å teste reliabilitet i tradisjonell forstand, men ved å legge stor vekt på å forklare framgangsmåten min i prosessen, har leseren anledning til å vurdere hvordan jeg har oppnådd funnene.

3.6.3 Generaliserbarhet

Det stilles stadig spørsmål om hvorvidt funnene fra intervjustudier er generaliserbare (Kvale 1999). Jeg hadde ikke som mål å oppnå statistiske generaliseringsmuligheter med denne studien. Likevel kan Schoefields tre generaliseringsmål (i Kvale 1999) si noe om hvordan jeg håper at funnene fra undersøkelsen min kan brukes.

Schoefield foreslår tre generaliseringsmål. Det første er en studie av *det som er*, hvor en forsøker å komme fram til det typiske, generelle og vanlige. Det andre målet er *det som kan*

være, der en ikke studerer det gjennomsnittlige, men det som er mer spesielt. Antakelsen er at disse kasesene vil gi funn som er generaliserbare i framtida. Det tredje målet er *det som kunne være*, der en finner situasjoner som anses for å være ideelle og eksepsjonelle og studerer dem for å se hva som skjer der. I stedet for å ”si det som det er”, er utfordringa å ”si det slik det kan bli”. En ”generativ” teori er ment å skulle erstatte den vanlige tenkninga, og dermed åpne for nye og ønskverdige alternativer for tanker og handling. I stedet for bare å kartlegge det som er, eller å forutse framtidige, kulturelle trender, blir forskninga en måte å forandre kulturen på (Kvale 1999).

I undersøkelsen min forsøker jeg å finne fram til det typiske, generelle og vanlige med å være en voksen som stammer, med andre ord *det som er*. I tillegg søker jeg spesielle erfaringer som enkelte av informantene har gjort seg, altså *det som kan være*. Jeg leter dessuten etter det ideelle og eksepsjonelle, i og med at jeg gransker *det som kunne være*. Et av målene med undersøkelsen min er nettopp å åpne for nye og bedre alternativer for logopedisk praksis i forhold til stammebehandling. Dette tilstreber jeg å oppnå ved å relatere mitt teoretiske rammeverk til empiriske data, på en måte som bidrar til at ny kunnskap og nye teorier om voksne som stammer blir utviklet. Forskningsresultatene blir dermed generalisert til teori.

I neste omgang vil forhåpentligvis den kunnskapen og teorien som blir utviklet her, kunne fungere som et redskap for andre som ønsker å få en bedre forståelse av hverdagen til voksne som stammer og deres streben etter å mestre stamma. Typiske trekk, likheter og forskjeller som framstår her, kan også benyttes som et hjelpemiddel til å forutsi hva som vil være viktige temaer for logopeden å diskutere med den voksne som stammer.

4 PRESENTASJON AV FUNNENE

I forrige kapittel introduserte jeg den teoretiske rammen eller modellen som er utgangspunktet for tolking og analyse av empirien. I dette kapitlet presenterer jeg funnene fra undersøkelsen min, og jeg har delt kapitlet i seks deler.

Den første delen er et narrativ, en fortelling, som beskriver hvordan hverdagen kan fortone seg for en som stammer. Fortellinga avdekker hvilke situasjoner han møter til daglig, og den gir et bilde av hvordan det oppleves å komme til kort verbalt. I den andre delen av kapitlet presenterer jeg de støttefunksjonene informantene har erfart at logopeden bidrar med. I del to, tre og fem framstiller jeg hovedresultatene i oversiktlig tabeller sammen med utvalgte sitater fra intervjuene. Den tredje delen omhandler de kjerneprosessene eller utviklingsprosessene som forløper hos informantene, og jeg peker på hvordan logopedens støttefunksjoner bidrar til at utviklinga går framover.

I den fjerde delen ser jeg på hvordan den som stammer nærmer seg mestring av stamma, og i den femte framstiller jeg informantenes mening om hvordan hjelpen fra logoped kan bli enda bedre. Jeg avslutter kapitlet med fortellinga om ”et helt nytt liv” i del seks. Her beskriver informantene en hverdag der de har kontroll over og mestrer stamma si. Hver del i kapitlet sluttet med et oppsummerings- og refleksjonsavsnitt.

4.1 Hverdagen for en som stammer

Nå vil jeg fortelle om hvordan informantene mine opplevde hverdagen sin før de fikk hjelp. De har formidlet historiene sine i fortid til meg, men jeg velger å presentere min versjon i nåtid, blant annet fordi den da vil kunne være lettere å kjenne seg igjen i for andre som stammer. Jeg har valgt å sette erfaringene fra flere informanter sammen til en helhet. Med andre ord vil ikke dette være historien til en bestemt voksen med taleflytvansker, men et eksempel på hvordan hverdagen kan komme til å oppleves for personer med slike problemer.

Ved å gjøre det på denne måten håper jeg å kunne gi et innblikk i en verden som er ukjent for mennesker som ikke stammer. Likevel tror jeg det vil være slik at andre kan ha gjort seg lignende erfaringer, slik at de vil kunne kjenne seg igjen i følelsene knyttet til mine informanternes hverdagsopplevelser.

4.1.1 Når du hele tida er redd for å ta ordet

Jeg er hele tida redd for å ta ordet. Jeg har lyst til å si ting når det er mer enn en eller to til stede, men jeg er redd for at det skal bli stamming, og da tør jeg ikke. Det føles veldig tungt å ha det sånn. Jeg kjenner meg mer eller mindre utenfor, for jeg er redd for å snakke. Hvis det er tre-fire personer der, så trenger jeg liksom ikke si noe. Er det bare en, så er jeg nødt.

Jeg gikk gjennom grunnskolen uten å rekke opp handa for å spørre om å gå på do. Når jeg er i en ukjent butikk og ikke finner det jeg skal ha, har det hendt at jeg ikke har spurt betjeninga om hvor varen er. I verste fall kjøper jeg bare det jeg finner. Så betaler jeg og går ut, og tenker søren... Noen ganger skriver jeg opp det jeg skal si på en lapp og trener på det først. Uttaler det på en rolig og avslappet måte med teknikk og alt mulig, akkurat sånn som jeg skal framføre det. Men når det virkelig gjelder, er det som om en rullegardin blir trukket ned enkelte ganger. Da svikter det totalt.

Jeg bruker mye krefter på å tenke på stamminga. Jeg kan planlegge flere år framover, fordi jeg vet at jeg skal gjøre bestemte ting; legge fram en særøppgave, for eksempel, eller holde en bryllupstale, som kanskje kan være 10 år fram i tid. Slike ting surrer i hodet. Jeg er hele tida opptatt av hvilke situasjoner jeg kan komme opp i som vil føre til at jeg begynner å stamme, og hva jeg skal gjøre da. Jeg søker etter ord hele tida og prøver å være forberedt.

Det å presentere seg er vanskelig. De fleste forventer at jeg vet hva jeg heter, og at jeg må kunne si navnet mitt høyt. På skolen var jeg bestandig spent på om vi skulle skrive navnet på lapper eller om vi skulle rekke opp handa og uttale navnet selv. Telefonsamtaler er også plagsomme, for da har jeg ikke øyekontakt. Hvis jeg ringer til noen som ikke kjenner meg, og får en hard blokkering, så blir det sånn: Hallo? Hallo? Og røret klaskes på. Det kan hende at jeg ikke får fram en lyd, og pusten og alt låser seg fullstendig. Da kan jeg føle at de tenker: Er det en sånn raring eller er det en pervers en eller... Og så står jeg der avspist. Hvis det er en jobbsituasjon eller noe annet der jeg bare er nødt til å ringe opp igjen, er jeg ikke særlig høy i hatten på forsøk nummer to.

En blir litt utenfor når en ikke tar del i diskusjoner og lignende i klassen, og ikke er med på sosiale sammenkomster. Jeg vil gjerne være mer aktiv enn det jeg er, for jeg er jo på en måte aktiv inni meg. Jeg har lyst til å engasjere meg mer på jobben og tørre å komme med kommentarer, og på den måten oppnå større respekt. Jeg kan ikke bare sitte der og si ja og amen, det går ikke an, det. Det er vanskeligst når jeg snakker med ukjente og når de føler seg litt bedre enn andre. Det klarer jeg å se. Da føler jeg meg ikke så høy i hatten.

Da jeg var liten, syntes folk det var rart at jeg stammet, og de smilte og smålo. Da sa jeg at de kunne le ferdig først, og så kunne jeg prate videre etterpå. I åttende klasse skulle jeg lese høyt i en konfirmantforberedelsestid. Jeg tror det var noen som lo. Enkelte ganger ble jeg hørt i klassen og fikk ikke fram et ord. Slike traumatiske opplevelser glemmer jeg ikke. De bidro til at jeg ble opptatt av at jeg ikke skulle stamme, og jeg ble redd for at jeg kunne komme til å stamme i mange situasjoner. Jeg sluttet helt å snakke i timene i siste halvdel av åttende og hele niende. Jeg tror ikke det var så mange som reagerte på det, fordi jeg var like aktiv når vi kom ut fra klasses timene. Men det å snakke i en time, det ble marerittet, så det sluttet jeg med.

Når jeg søker jobb, opplyser jeg i enkelte søknader at jeg stammer, og i andre ikke. Jeg har opplevd at det bare er der jeg ikke har fortalt om det, at jeg blir kalt inn på jobbintervju. En gang på jobben fikk jeg ikke sagt det jeg prøvde å si. Da var det en av kollegene som ba meg finne noen til å snakke for meg.

Hos de fleste som stammer tror jeg at dårlig selvtillit på en måte blir en del av stamminga. Jeg har lav selvtillit i det å uttrykke meg muntlig; ikke hjemme eller blant familie og venner, men offentlig og blant folk jeg ikke kjenner. Jeg tror ikke det påvirker selvtilliten min generelt, for i forhold til idrett eller andre ting, så er den ok. Men når det gjelder det å fortelle en vits blant ukjente mennesker, for eksempel, så er den lik null. Selvtilliten er negativ på spesifikke ting. Så fort jeg begynner å sparke fotball for eksempel, har jeg stor tro på meg selv.

Jeg kan gjøre ting for å unngå å stamme som er mye mer påfallende enn selve stamminga. Lage grimaser eller prate påfallende langsomt: ”jaaa... kaaaanskje deeet duuu”. Jeg unngår også spesielle ord og situasjoner. Folk som ikke selv har taleflytvansker, er nok ikke klar over hvordan mange av oss som stammer virkelig sliter. Vi kommer opp i mer eller mindre pinlige situasjoner til stadighet. Enkelte unngåelsestriks kan vi lære oss, men vi går bare rundt grøten og tar ikke problemet ved rota. Vi prøver bare å pynte det til, på en måte.

Jeg bruker fyllord for å utsette ting, for å trekke pusten eller for å fylle igjen pauser når jeg snakker. Jeg kan risikere at jeg begynner å stamme på fyllordene, så jeg stammer altså på ord som skal være til hjelp. Når jeg begynner å rote meg bort slik, kan det føre til at jeg snakker meg ”helt ut på jordet”. Sånne triks er jo veldig dårlige triks. Det er ikke nok at en sliter med å bære *en* tung stein, men en klasker på noen ekstra byrder i tillegg.

Jeg snakker gjerne litt for fort, og som en følge av det, får jeg ofte utydelig uttale. Jeg mumler og snøvler, og temaer jeg snakker om blir litt avkortet. De gangene jeg klarer å sette ned tempoet, får jeg tydeligere uttale og mer frasepauser, og pusten går også mer normalt enn når jeg tømmer meg helt for luft, som jeg ofte gjør. Når jeg snakker og får en følelse av at det går bra, er det om å gjøre å snakke mest mulig på den lufta. I verste fall begynner jeg å snakke på innpust igjen. Det er forferdelig slitsomt. Jeg tapper meg fullstendig og snakker meg helt tom.

Det er meg selv jeg lurer. Jeg lurer meg unna stamminga. Mye av det skjer ubevisst og er gammel vane. Selv om jeg vet hva jeg skal gjøre for å unngå å stamme, merker jeg at jeg av og til tar i bruk uhensiktsmessige teknikker for å unngå blokkeringer eller for å komme meg videre når jeg har satt meg fast. Det bekymrer meg.

Hvorfor skal jeg slite med problemer som de fleste ikke sliter med? Hvis jeg fikk valget mellom å bli stammefri og plutselig få en million inn på konto... Det hadde vært greit å få en million inn på konto, men det kunne jammen ha vært flott å bli kvitt taleflytvanskene også. Jeg slutter aldri å forvente at det kan dukke opp en mirakelkur, at det for eksempel er en sprøyte en kan få. Hvis det hadde kunnet skje et under, slik at stamminga ble borte, absolutt helt borte, da hadde jeg ønsket det mest av alt. Jeg har vært langt nede på grunn av stamminga. Skal jeg ha det slik resten av livet? Det går bare ikke. Da går jeg heller og skyter meg. Jeg ville nok ikke gjort det, men jeg har vært veldig langt nede mange ganger. Det har føltes så tussig å ikke fungere sosialt.

Jeg er hele tida redd for å ta ordet. Når folk sitter der og ikke sier noe, vet ikke de andre hvorfor. ”Han har ikke meninger om noe han, han sitter nå bare der”, tenker de kanskje. Jeg har alltid vært utrygg når det er flere personer tilstede og jeg er helt nødt til å si noe, jeg svetter og skjelver. Jeg har vært hos psykolog, men det var ikke noe for meg. Og meditasjon, det er heller ikke noe.

4.1.2 Oppsummering og refleksjon

Angsten for å stamme og ønsket om å skjule stamma, gjør at informantene ikke tør å prate. Dette fører til at de ofte opplever å mislykkes sosialt, og det påvirker selvbildet deres. Det å avsløre seg som en person som stammer, oppleves som et nederlag.

Flere av informantene beskriver situasjoner både privat og i jobbsammenheng der de har lyst til å delta, men frykten for å stamme og ubehaget eventuell stamming medfører, gjør at de lar være å medvirke aktivt. De har opplevd situasjoner tidligere som de ikke har mestret, og forventningene om å kunne lykkes bedre neste gang er lave. De har konkrete eksempler på ubehagelige opplevelser. Noen forteller om situasjoner der de har blitt hermet etter eller ledd av fordi de stammer. Andre forteller om høytlesning i klassen, eller å ha blitt spurt i lekse uten at de kunne få fram et ord. Dette er situasjoner med stort kommunikativt ansvar, og slike situasjoner medfører ofte stamming (Preus 1995).

En person med taleflytvansker opplever stadig kommunikasjonssituasjoner han ikke mestrer. Dette bidrar etter hvert til at han ser på seg selv som inkompetent med hensyn til å prate med andre eller hevde egne meninger. I tillegg gjør han erfaringer i sosiale sammenhenger som bekrefter at han ikke kan prate like lett som andre når det er flere tilstede. Stamma vil dermed føre til omstendigheter som virker inn på både indre og ytre påvirkningskilder knyttet til selvoppfatningsutvikling (jamfør Skaalvik og Skaalvik 1996). Det vil derfor være av stor betydning at den som stammer har andre områder å hevde seg på, slik at det å ikke mestre pratesituasjoner bare er en del av det totale selvbildet. Det vil også være viktig at områdene han mestrer, er av betydning for ham (jamfør Sommerschild 1999).

Det er vel flere av oss som en eller annen gang har mottatt en telefon fra en som stammer og opplevd at det er helt stille i den andre enden av telefonrøret. Vi sier hallo flere ganger, og venter deretter noen sekunder før vi legger på. Hvis personen ringer en gang til, og vi plutselig skjønner at han faktisk stammer, synes vi gjerne det er pinlig og føler oss ille berørt. Hvor ubehagelig må det da ikke føles for ham som hadde blokkering den første gangen han ringte? Opplevelsen av gjentatte, ukontrollerbare pratesituasjoner gjør at den som stammer generaliserer til nye situasjoner. Han blir passiv i stedet for å være aktiv slik han egentlig ønsker. Det å oppleve mange slike negative erfaringer medfører til slutt gjerne en tilstand av lært hjelpeløshet (Næss 2001).

Informantene har gjort mye for å unngå å stamme, og disse unngåelsesstrategiene har gitt kortsiktig gevinst i form av mestring i talesituasjonen der og da: Andre har ikke lagt merke til av de stammet, fordi de enten lot være å snakke eller unngikk ord som de visste de kom til å stamme på. På lengre sikt er dette strategier som fungerer som en slags negativ spiral. Selv om informantene klarer å holde stamma skjult, opplever de at måten de takler kommunikasjonssituasjonene på, ikke er tilfredsstillende. De får ikke brukt seg selv, de har vansker med å opprettholde sosiale nettverk og de opplever at selvfølelsen synker fordi de ikke mestrer det som for de fleste er en selvfølge, nemlig naturlig kommunikasjon med andre mennesker. Stamma oppleves etter hvert som et handikap, noe som ofte bringer med seg at den som stammer til slutt tar kontakt med logoped. Dette handlingsforløpet samsvarer med

det Ingham og Cordes (1997) beskriver. De påpeker at det nettopp er opplevelsen av å ha et handikap som påvirker den som stammer til å søke hjelp.

4.2 Logopedens støttefunksjoner

Da jeg analyserte intervjuene på jakt etter logopedens støttefunksjoner, fant jeg tre kategorier som pekte seg ut. De samme tre områdene mener Antonovskiy må være til stede for å oppnå følelsen av sammenheng i tilværelsen: å forstå situasjonen, å ha tro på å finne løsninger og å finne mening i å forsøke på det (se kapittel 2. Teoretisk tilnærming). Disse områdene ble dermed kategoriene som representerte logopedens støttefunksjoner, og jeg velger å kalle dem *kunnskap, håp og meningsfull hjelp*.

Først informerer jeg om hvordan logopeden bidrar til at informantene får større forståelse av taleflytvansker generelt og sin egen stamming spesielt, ved å gi dem kunnskap om vansker med taleflyt. Deretter ser jeg på hvordan logopeden gir informantene håp om at de virkelig kan gjøre noe med stamminga si og støtter dem på veien mot forbedret taleflyt. Til slutt viser jeg hvordan logopeden gir hjelp som oppleves som meningsfull for informantene, ved å gi dem konkrete taleteknikker de kan bruke, samt hjelp til å bearbeide følelser knyttet til vanskene sine. Hovedresultatene oppsummeres i tabeller sammen med sitater fra intervjuene.

4.2.1 Kunnskap

Større innsikt i stamminga

Flere av informantene forteller at de tidligere stammet uten å tenke over det. Bjørn visste bare at han stammet på vokaler, og han opplevde at bruddene i taleflyten kom og gikk uten at han skjønnte hvordan og hvorfor. Etter at han begynte hos logoped, fikk han hjelp til å identifisere flytbruddene. Han lærte å vite når, hvor og hvordan de oppsto, og han opplevde at det ble lettere å prate bare på grunn av dette. Nils har ikke samme erfaring. Selv om han har økt kunnskapen sin om stamming, forteller han at dette alene ikke har ført til at han stammer mindre.

Hans hevder at logopeden hjalp ham til å bli mer bevisst på hvilke teknikker han benyttet seg av for å unngå brudd i taleflyten. Han hadde utviklet personlige triks og talemønstre, og det var vanskelig for ham å endre på disse ved egen hjelp. Logopeden spurte ham hvordan han kunne vite at det ble blokkeringer før han hadde sagt ordet, og dette spørsmålet ble en ”aha-opplevelse” for ham. Han var skråsikker på at han kom til å stamme, og han var så vant til å ”trikse og fikse” for å unngå det, at han ikke hadde tenkt over denne problemstillinga i det hele tatt.

Logopeden tok opp samtalene deres på bånd, forteller Hans videre. Etterpå analyserte de stamminga og pratinga hans i fellesskap. Hans hadde utviklet mange språklige uvaner som han utførte automatisk og ikke la merke til selv. Noen ganger unngikk han ord, slik at setningene fikk rar oppbygning eller budskapet ble vanskelig å forstå. Da kunne logopeden spørre: ”Hva sa du nå?” eller ”Hva mente du med det du sa der?”. Gjennom fellesanalysen av lydopptakene fikk han hjelp til å bli mer oppmerksom på hva han gjorde, slik at han i neste omgang kunne endre på det som fungerte uhensiktsmessig.

Flere av informantene, blant annet Hans, har løpsk tale i tillegg til stamming. Denne innsikten har han fått i samarbeid med logopeden. Hun hjalp ham også med å avdekke grimaser som fulgte med flytbruddene. Hans så bort og knep igjen øynene når han stammet. Ved å bli bevisst disse grimasene, kunne han arbeide aktivt for å unngå dem. Han analyserte bruddene i taleflyten for å finne ut hva som forsterket dem og hva han gjorde når han stammet, og

dermed maktet Hans lettere å kontrollere dem. Han satte ned tempoet, fikk tydeligere uttale, pustet mer normalt og trengte ikke snakke på innpust.

Ola fikk hjelp til å forstå hvordan andre responderte på at han selv reagerte negativt på at han stammet. Han opplevde at når han snakket med noen og begynte å stamme, og de skjønnte at han hadde problemer med det, så ble de like "rare" i ansiktet som han selv ble. Ola syntes dette var leitt, og mottakerne så ut til å føle det på samme måte. Problemet ble forsterket av at samtalepartnerne rødmet eller på andre måter ga uttrykk for at de syntes at situasjonen var ubehagelig.

Nils hadde framgang i begynnelsen av samarbeidet med logoped, men så stoppet den positive utviklinga plutselig. Stamminga hans endret seg også, slik at de teknikkene som hadde fungert i startfasen, ikke hadde samme virkning etter en stund. Denne endringa har han opplevd som ganske frustrerende. Han fant gang på gang teknikker som fungerte, og tenkte: "aha, nå har jeg endelig funnet noe". Etter en stund virket teknikkene likevel ikke. Han forklarer at det kanskje ble en form for selvoppfyllende profeti etter hvert, at han forventet at framgangsmåtene ikke skulle fungere og innstilte seg på det, og dermed fungerte de heller ikke. Men de siste par årene har det vært annerledes, forteller han. I denne perioden har noen teknikker fungert også over lengre tid.

Bjørn forteller at mennesker med taleflytvansker er svært vare for repetisjoner og brudd i egen prat, men oftest ikke legger merke til at personer som ikke stammer også har for vane å repetere ord og stavelser i dagligtale. Han har i den senere tid oppdaget at en del mennesker repeterer mye når de prater, uten at de stammer. Denne oppdagelsen gjør det litt enklere for ham. Det at andre også kan stamme eller stotre litt innimellom, gjør at det blir lettere å takle egne problemer. Hans har, i likhet med Bjørn, lagt merke til at de som ikke stammer ofte har brudd i taleflyten. Dette er en av flere "aha-opplevelser" han hadde sammen med logopeden. Den som stammer er så streng mot seg selv, han vil at talen skal være perfekt, beretter Hans. På grunn av dette tolererer han ingen taleflytbrudd hos seg selv. Hos Hans er dette endret nå. Han behersker stamminga bedre i dag, og som en følge av det, slapper han mer av og tolererer bedre de flytbruddene han har igjen.

Tabell 4.1. Innsikt i stamminga

Logopeden hjelper informanten til å

1. Identifisere stamminga:

- når han stammer.
- på hvilke ord.
- hva han gjør.

2. Identifisere egne unngåelsesstrategier.

3. Identifisere grimaser.

4. Finne mulig årsak til stamminga.

5. Få større forståelse for andres reaksjoner på stamminga.

6. Lære å kjenne sin egen stammings spesielle trekk.

7. Oppdage at andre også har talebrudd.

Eksempler på utsagn:

Bjørn: *"Før så bare stammet jeg uten å tenke over noen ting, og jeg visste at det kom og gikk noen ganger, men hva og hvordan visste jeg ikke noen ting om. Eller jeg visste at det var vokaler og sånt jeg stammet på stort sett. Men da lærte jeg jo å bli bevisst på når det ble stamming og hvor det ble stamming og hvordan, og jeg fikk et mer bevisst forhold til det."*

Hans: *"Og jeg har også prøvd å finne kjernen i det og har snakket med logopeden om det, og hun mener jeg har en veldig stor del av løpsk tale."*

Ola: ”Det snakket logopeden om også – at når jeg snakket med noen og eventuelt begynte å stamme, og de ser at jeg har et problem, så ble jo de like rare i ansiktet som jeg ble. Jeg følte at det var leitt selv, og de følte også at det var leitt. De lo ikke, men... Det forsterket på en måte problemene mine, at de rødmet og sånne ting.”

Nils: ”Vi hadde framgang helt i starten, og så stagnerte det. Og også stamma mi forandret seg, slik at de teknikkene jeg lærte av henne ville ikke virke etter en stund. Og sånn har egentlig alltid stamma mi vært faktisk, med unntak av de to siste årene.”

Når informantene øker kunnskapen sin om stamming, fører det til at de får andre forventninger med hensyn til hva de kan oppnå gjennom behandling hos logoped. Dette skal jeg se nærmere på nå.

Andre forventninger enn før

Jeg spurte Nils hvilke mål han hadde for behandlingen før, og han sa at han hadde ambisjoner om å bli stammefri. Nå skjønner han at han aldri blir kvitt taleflytvanskene, og forventningene er ikke like høye lenger. I dag er målet hans å kunne snakke lett, og å unngå hard stamming og for mange repetisjoner når han snakker. Men han legger til at innerst inne kunne han nok godt tenke seg å bli helt kvitt stamma.

Per har også justert forventningene sine i løpet av perioden med stammebehandling. I starten ønsket han å bli helt kvitt talevanskene, men etter hvert ble det nok for ham å få hjelp som kunne bidra til at han unngikk blokkeringene, slik at det ble mindre slitsomt å snakke. Bjørn hadde også forventninger om å ”bli kvitt alt sammen”, men etter hvert endret målet seg til å lære teknikker, slik at han kunne kontrollere stamma bedre. Ola visste lite om hvordan en logoped jobber. Han ønsket i første rekke å få hjelp til å få en viss kontroll over bruddene i taleflyten.

Jon ble skuffet da han første dagen hos logoped fikk beskjed om at han aldri ville bli kvitt stamma. Heldigvis ga han ikke opp. Det var likevel bedre å få litt hjelp enn ingen, tenkte han. Stamma hans har bedret seg mye siden han begynte hos logoped. Målene hans har også endret seg underveis. Etter hvert ble ambisjonen å snakke på en lettere måte, uten for mange harde blokkeringer.

Hans forteller om tvilen han følte ved starten av samarbeidet med logoped. Som de andre håpet han å bli kvitt stamma, som han opplevde som ”prakk og bryderi fra ende til annen”. Hans fikk vite at han kunne få hjelp til å finne en lettere måte å snakke på, som han selv fant akseptabel, slik at han slapp å slite så mye. Denne informasjonen gjorde ham usikker. Han var svært vár med hensyn til alt som hadde med stamma og framtida si å gjøre, og han mente det var lett for logoped å si noe slikt, hun som ikke stammet. Hva legger en i ”stamma som er akseptabel”, hvor mye stamma er det? På tross av alle disse usikkerhetsmomentene valgte Hans å trene intenst, og motivasjonen økte etter hvert som han kjente at han fikk taket på det.

Selv om Hans hadde vansker med å motivere seg for arbeidet med stamma i begynnelsen, var han samtidig åpen for det logoped hadde å tilby av hjelp. I likhet med flere av de andre informantene visste han lite om hvordan en logoped arbeidet eller hva behandlingen gikk ut på. Han la seg langflat og var med på alt, så lenge han beholdt troen på at det kunne hjelpe. Stamma kunne jo likevel ikke bli verre enn den var, mente han.

Erik er den eneste av informantene som ikke forventet å bli kvitt stamma si da han kontaktet logoped. Han visste at for å bedre taleflyten måtte han bruke tid og arbeide hardt. I motsetning til Erik hadde Lars behov for lengre tid før han forsto dette. Smått om senn gikk det også opp for ham at det å jobbe mot mindre stamma tar lang tid og krever mye egenarbeid. Forventningene som Lars hadde før han kom til logoped, endret seg underveis.

Tabell 4.2. Forventninger og mål

Logopeden hjelper informanten til å

1. Oppnå bedre kontroll, å slite mindre: - å snakke lett, uten blokkeringer og for mange repetisjoner.	3. Oppnå stamma som er akseptabel.
2. Lære teknikker for å kontrollere stamma. Eksempler på utsagn:	4. Forstå at arbeidet krever stor egeninnsats.
	5. Erkjenne at arbeid med stamma tar tid.
	6. Være åpen for det logopeden tilbyr.

Jon: *"I starten så var det jo håpet om å bli kvitt det helt. Men etter hvert så ble jo målet litt annerledes da, å snakke på en lettere måte uten å ha for mye harde blokkeringer."*

Hans: *"Jeg la meg jo egentlig langflat, jeg var med på alt, bare jeg fikk troen på at det hjalp, rett og slett. Så jeg hadde ikke noen motforestillinger på noe vis. Så forventningene, det var vel bare at det kunne ikke bli verre, det måtte bare gå en vei. ... For jeg hadde ikke så mye forestillinger om hva selve behandlinga gikk ut på."*

Lars: *"Jeg tror nok i starten at jeg hadde store forventninger ja, kjempestore forventninger. At nå skulle jeg bli kvitt stamma fort. ... Jeg skjønnte jo etter hvert at det kom til å ta tid da. Så nå vet jeg jo at det krever veldig mye egenarbeid, veldig mye. Så det har endret seg før og nå."*

Bjørn: *"Ja, i starten var det teknikker og sånt da. Det var sånn obs på hva man gjorde og sånt"*.

Oppsummering og refleksjon

Informantene beskriver ulike måter logopeden har lagt til rette behandlinga på, slik at de har økt kunnskapen om og innsikten i stamma generelt og stamma si spesielt. Logopeden orienterte om ulike årsaker til taleflytvansker, slik at informantene kunne reflektere over dette. Hos flere av dem er løpsk tale en del av stammemønsteret, noe de ble oppmerksomme på sammen med logopeden. Hun hjalp også til med å kartlegge grimaser som fulgte med stamma. Ved å bli bevisst slike grimaser, ble informantene i stand til å arbeide målrettet for å unngå dem. En slik framgangsmåte er i tråd med tankegangen både til Hugo Gregory (Wolff 1997) og Charles van Riper (Knudsen og Egebjerg 2000), som begge var opptatt av at all behandling må bygge på at den som stammer analyserer sin egen stamma og får innsikt i egne stammemønstre.

Når personer som stammer første gang tar kontakt med logoped, representerer stamma oftest et stort problem for dem. De fleste håper å få hjelp til å bli kvitt den. Alle mine informanter har moderert dette ønsket underveis. Logopeden ga allerede i starten uttrykk for at de selv hadde hovedansvaret for at forbedring skulle kunne skje. Likevel tok det tid før dette gikk opp for dem.

Informantene understreker at det å skjønne at tålmodig egeninnsats må til, er avgjørende for resultatet. De fleste av dem forteller at de tidligere trodde at logopeden kunne gjøre dem stammefri. Nå vet de at det ikke er så enkelt. Ifølge Handal og Lauvås (1992) er det vanlig at veiledere konfronteres med forventninger om at de skal være eksperter, i den forstand at det er *de* som skal løse klientenes problemer. Logopeden har, overfor mine informanter,

sagt fra om hvilken rolle hun har tenkt å fungere i, nemlig den som kan bidra til å initiere deres egne mestringsstrategier. Denne måten å tenke og gå fram på, samsvarer med Handal og Lauvås' anbefaling.

Alle informantene fikk økt innsikt i stammainga gjennom samarbeidet med logopeden. Dette harmonerer med rådgivningsmetodikk (Geldard 1989) som framhever at god rådgivning er å hjelpe den som søker assistanse til å analysere problemet sitt. Gjennom samtale og diskusjoner bidro logopeden til at informantene selv ble i stand til å forstå og organisere egne opplevelser knyttet til stammainga. Denne innsikten førte blant annet til at informantene fikk andre forventninger til behandling. Vygotsky påpeker nettopp betydningen av språket som redskap for utvikling (Flem og Gudmundsdottir 1999).

4.2.2 Håp

Balanse mellom håp og realisme

Hans gikk til den første logopedtimen med åpent sinn. Han fikk raskt vite at stammainga kom til å være der resten av livet. Samtidig fortalte logopeden at hun kunne være til hjelp med hensyn til graden av stammaing og måten han stammet på. Lars beskriver hvordan logopeden var optimistisk i forhold til at han kunne bedre taleflyten sin. Samtidig vektla hun at arbeidet kunne ta tid. Logopeden må finne en balanse, sier Lars. Hun bør verken si at han skal bli stammefri eller at arbeidet vil ta 20 år, men presisere at han må jobbe med seg selv samtidig som hun skal støtte ham. Dette opplevde Lars at logopeden gjorde.

Nils hevder at hun bør gi inntrykk av at framgangen er større enn den er. Lars er uenig i dette, og mener at det virker negativt hvis han får følelsen av at logopeden er mer optimistisk enn det er grunn til å være. Da mister han noe av tilliten til det hun gjør.

For Erik er det viktig at logopeden er ærlig, slik at han ikke tror han skal bli stammefri, for eksempel. Avklaringer som fører til realistisk forståelse hos den som stammer er viktig, slik at han er inneforstått med hva logopeden kan bidra med og hva han selv må gjøre. I Eriks tilfelle har dette fungert godt. Nils understreker, i likhet med Erik, at den som stammer selv må gjøre jobben. Samtidig er det viktig at logopeden formidler dette tydelig. Nils har erfaring med at dette ikke alltid blir gjort.

Tabell 4.3. Balanse mellom håp og realisme

Logopeden søker å hjelpe informanten ved å

1. Fortelle at han kommer sannsynligvis til å stamme resten av livet, men hun kan hjelpe med måten å stamme på.	4. Formidle at han må gjøre jobben selv, men hun vil støtte ham i arbeidet.
2. Fortelle at arbeidet vil ta tid.	5. Gi inntrykk av at det går bra.
3. Være realistisk med hensyn til mål han kan nå.	6. Avklare slik at han vet hva som er hans ansvar i samarbeidet.

Eksempler på utsagn:

Hans: *"Jeg fikk vite i den første timen at jeg kom sannsynligvis til å stamme resten av mitt liv. Men det var graden og måten det ble gjort på som de kunne hjelpe meg med."*

Lars: *"Det er viktig å spre litt håp om at du blir bedre, men at det kan ta litt tid."*

Nils: ”Det er veldig viktig at logopeden formidler at det er faktisk en selv som må gjøre noe med stamma, det er ikke noe andre kan gjøre.”

Hjelp og støtte hele veien

Lars framhever at han ble tatt imot på en ordentlig måte da han kom til logopeden, og han følte at han ble sett. En slik grunnleggende væremåte gjorde at det opplevdes trygt og godt å komme til henne. Han ble motivert for å arbeide med stamma og tok i økende grad kontakt med andre mennesker. Dette førte til at han stadig kom nærmere målet om bedre taleflyt, og han så lysere på framtida. For Erik er det viktig at det er god kjemi mellom den som stammer og logopeden. I god kjemi legger han at den som skal ha behandling får tro på at logopeden kan være til hjelp for ham. I Eriks tilfelle har kjemien vært tilstede.

Både Ola og Erik har fått hjelp som har vært individuelt tilpasset. Erik legger til at etter hvert som en blir kjent, kan både logopeden og den som stammer være mer ærlig og direkte mot hverandre. Det er viktig at en ikke pakker inn for mye, men setter ord på det som er viktig å snakke om.

Logopeden har hjulpet Jon til å tenke positivt. Per har fått assistanse til å se situasjonen annerledes nå enn han gjorde før, og dette har vært positivt for ham. Ola forteller at logopeden også er imøtekommende selv om han ikke har gjort ”leksa si”. Det er viktig at hun aksepterer utviklingstempoet til den som stammer, samtidig som hun stiller krav til ham og gir ham hjemmeoppgaver, sier Lars.

Logopeden bør møte den som stammer på hans premisser, mener Erik. Han har behov for utfordringer, og støtte slik at han tør å gjøre seg nye erfaringer. Den som stammer må presses litt. Erik sammenligner det med når han selv begynte i en jobb der han var nødt til å kommunisere verbalt. En slik utfordring hadde stor betydning for utviklingsprosessen hans. Hans fikk tilbud om å skifte logoped hvis han ikke var fornøyd. Dette var ikke aktuelt for ham, siden han var veldig tilfreds med hjelpen han fikk. Han kjenner likevel flere som har vært misfornøyd med logopedtilbudet, men han vet ikke hvorfor.

Nils har på en måte blitt sin egen logoped, og han vet hva han skal gjøre for å mestre stamma. Likevel er han avhengig av jevnlig kontakt med logoped for å beholde motivasjonen for arbeidet, samt for å snakke om følelser og erfaringer knyttet til stamma.

Tabell 4.4. Hjelp og støtte

Logopeden støtter informanten ved å

1. Ta imot den som stammer på en ordentlig måte.	6. Vise tålmodighet og la den som stammer utvikle seg i eget tempo.
2. Se den som stammer sine behov.	7. Kreve, ha tillit til og være positiv til at han utvikler seg videre.
3. Være ærlig og direkte med budskapet.	8. Presse den som stammer til å ta utfordringer.
4. Gi individuelt tilpasset hjelp.	9. Gi den som stammer tilbud om å skifte logoped hvis han ønsker.
5. Hele tida være positiv og imøtekommende.	

Eksempler på utsagn:

Lars: *"Det å bli tatt imot på en ordentlig måte, og det å føle at en blir sett og, ja, helt grunnleggende ting altså, det gjorde at bare du kom dit, det var såpass trygt på en måte."*

Ola: *"Hun har jo hele tida vært veldig imøtekomende, selv om jeg ikke har gjort lekse, for å si det sånn."*

Nils: *"Nå har jeg kommet til den fasen at jeg vet egentlig hva jeg skal gjøre selv. Jeg er min egen logoped, men jeg er også veldig avhengig av at jeg har jevnlig kontakt med henne, og det er kanskje aller mest på det motivasjonsmessige planet, tror jeg. Og det å kunne snakke litt ut om ting."*

Lars: *"Ble mye mer motivert og tok mer sjanser etter å ha vært til logoped. Det var mer sånn ... påvirket til å gå videre. Motivert. Og så mer lyst på at ja, nå har jeg kommet ett skritt videre på en måte. Det påvirket det med snakking. Det hadde vel ikke så stor påvirkning på andre ting, men det med kommunikasjon, eller det med å prate med folk, det hadde det påvirkning på."*

Oppsummering og refleksjon

Logopeden formidlet tidlig i samarbeidet hva som var realistisk med hensyn til det informantene kunne forvente å oppnå med hensyn til bedret taleflyt. Samtidig ga hun dem håp om at de faktisk kunne gjøre noe selv for å endre stamma. Sannsynligvis vil den være der for resten av livet, men hun kan veilede dem i forhold til graden av stamma og måten de stammer på. For informantene er det av betydning at logopeden introduserer dem for realistiske mål. Dette påvirker i neste omgang hvilke forventninger de får til samarbeidet: De har tillit til at både hun og behandlingen er forutsigbar, de vet at ressursene (logopeden) er tilgjengelige, og de vil også i større grad oppleve kravene hennes som en utfordring i stedet for en belastning. Tilliten til forutsigbare omgivelser, tilgjengelige ressurser samt at kravene oppleves som utfordringer, blir framhevet som avgjørende for vår opplevelse av sammenheng i tilværelsen (Næss 2001).

Logopeden gir håp om at stammeproblemet kan bli mindre, samtidig som hun formidler at dette kan ta tid. Hun er aksepterende og interessert i den som stammer og hans meninger. Lauvås (Haga 2001) peker nettopp på betydningen av at logopeden viser forståelse og interesse for den som søker hjelp, og Ingstad (1999) vektlegger veilederens evne til å forstå livssituasjonen til dem det gjelder ut fra deres begrensninger og muligheter. Videre legger logopeden forholdene til rette, slik at informantene ser hva som er realistiske mål for arbeidet med stamma. Da bruker hun av fagkunnskapen sin, igjen i tråd med Lauvås (Haga *ibid*). Flere av informantene har gått rundt med en oppfatning av at stamma kunne bli helt borte, og de kunne tenkt seg informasjon allerede på barneskolen om at dette er vanskelig å oppnå. Samtidig er det viktig, spesielt i ungdomstida, at en ikke tar fra dem håpet. Balanseringa mellom håp og realisme er av logopedens mange utfordringer. Informantene har ulike meninger med hensyn til om logopeden skal gi inntrykk av at det går bedre enn det gjør, eller om hun skal være mer realistisk optimist. Hun må finne ut hvilken støtte som fungerer best for hver enkelt. Å være overdrevent optimistisk, kan føre til at den som stammer mister noe av tilliten til henne.

Logopeden veksler videre mellom å akseptere hvor langt den som stammer er kommet i utviklingen si, samtidig som hun stiller krav som gjør at han utvikler seg videre. Hun er aktiv og leder klienten framover (jamfør DeJong og Berg 1998). Flere av informantene påpeker hvor viktig det er å forstå at en selv må gjøre jobben for å mestre stamma. Logopeden er en viktig støttespiller i dette arbeidet. Hjelpesøkeren skal ha ansvar for sin egen vekst, og rådgiverens rolle er å oppmuntre på en varm og aksepterende måte (Johannesen m.fl. 1994). Klienten har ansvaret og kunnskapen, og veilederen hjelper klienten til å finne løsninger og få kunnskapen fram i lyset (DeJong og Berg 1998).

Informantene har erfaring fra ulike logopeder, men alle forteller at den eller de siste de har hatt kontakt med har vært en god støtte under arbeidet med stamminga. En årsak til dette er at informantene opplever å ha fått individuelt tilpasset hjelp. De møter blant annet krav som er tilpasset akkurat dem. Denne framgangsmåten støttes av Vygotsky, som var opptatt av at personen må møte utfordringer som stimulerer til læring og utvikling i hans nærmeste utviklingszone (Flem og Gudmundsdottir 1999). Etter hvert som logopeden og informanten blir bedre kjent, har de også følt at de kan være mer direkte og ærlige overfor hverandre. Dette går begge veier. Logopeden er ærlig uten å pakke inn budskapet for mye, mens den som stammer kan være uenig i det logopeden sier uten at det påvirker samarbeidet deres. Dette støttes av DeJong og Berg (1998), som peker på at veilederen skal akseptere klientens definisjon av problemene og måten han beskriver dem på. Det er videre av betydning for informantene at logopeden er tålmodig og lar dem utvikle seg i sitt eget tempo. De opplever henne som imøtekommende, selv om de ikke har ”gjort lekse”. Hun presser dem heller ikke til å gjøre noe de ikke har lyst til, men gir dem tilbudet og lar det være opp til dem når de vil benytte seg av det. Informantene framhever at hun har vært en trygghet, både faglig og i sin måte å være på som person. Den som ber om hjelp blir tatt imot på en ordentlig måte, og han får dekket grunnleggende behov som å bli sett og tatt på alvor. En rådgiver bør nettopp vise empati, respekt og oppmerksomhet overfor den som søker råd, og hun skal vise forståelse og genuin interesse for ham (Haga 2001).

Hans kjenner flere som har vært misfornøyd med logopedtilbudet. En forutsetning for tilfredsstillende hjelp, er at den oppleves som meningsfull. Kanskje var det her det sviktet? Jeg vil se nærmere på hva logopeden gir informantene mine av meningsfull hjelp.

4.2.3 Meningsfull hjelp

Taleteknikker som føles naturlige

Noe av det viktigste Lars gjorde hos logopeden, var å avlære de gamle teknikkene han brukte for å redusere stamminga. Deretter samarbeidet han med logopeden for å finne funksjonelle taleteknikker som passet for ham. Ulike framgangsmåter kan hver for seg føre til redusert og moderert stamming, og de prøvde seg fram for å finne ut hva som føltes naturlig for akkurat ham, forteller Lars. Bjørn ønsket å lære en rask og effektiv måte å kontrollere stamminga på da han kom til logoped, men da utviklinga med å bli kvitt de gamle teknikkene gikk sakte i starten, ble han rastløs. Han har, i likhet med Lars, konsentrert seg om å bruke noen få taleteknikker. Først ble han introdusert for ulike måter å moderere stamminga på, deretter valgte han ut de han likte best og som fungerte. Blant annet legger han inn pauser når han snakker, og han er bevisst på å ordlegge seg uten å presse på startlydene i ordene han skal si. I tillegg er frivillig stamming en måte å snakke på som er til god hjelp for Bjørn. Han øver på metodene nesten hver dag, slik at de kan automatiseres inn i talemåten hans.

Den beste og viktigste hjelpen Per kan få, er kjennskap til taleteknikker. Da jobber han med noe konkret, samtidig som han i stadig større grad opplever den praktiske nytteverdien av det han gjør. Tidligere unngikk han bestemte ord og situasjoner, fordi han fryktet at de kunne føre til blokkeringer. Nå bruker han blant annet frivillig stamming, som er en av metodene som er mer hensiktsmessig enn de han brukte før. Ved å ta den nye kunnskapen i bruk, kan han kontrollere taleflyten bedre, og han behøver ikke unngå fryktede ord og situasjoner som han gjorde før.

Nils og Erik har jobbet med ulike teknikker hos forskjellige logopeder. Noe av dette virket, men det hørtes unaturlig ut. Erik prøvde i en periode å synge fram det han hadde på hjertet, og Nils har blant annet benyttet seg av en teknikk der han la inn vokalen a mellom hvert ord. Han stammet ikke når han snakket på denne måten, forteller han, likevel føltes det rart. Teknikkene han arbeider med nå, kjennes mer naturlig for ham. Stammainga er blitt mer stabil, og han har mindre tilbakefall enn før.

Ola og Per stammet begge lite når de var hos logopeden. I slike situasjoner kan det være vanskelig for henne å gi konkrete råd om hva den som stammer skal gjøre. Hun valgte å tipse dem med hensyn til for eksempel blikkontakt og det å ikke snakke for lavmælt. Andre tiltak var å trene på å holde taler eller lese høyt, forteller Jon.

Per bruker taleteknikkene når han samtaler med andre i stammegruppa, men han har ikke funnet en måte å videreføre denne erfaringa utenfor logopedkontoret og gruppa. Dette er han skuffet og lite tilfreds over. Nils peker på at gruppa er en veldig beskyttet kontekst, slik at det blir mindre "farlig" der enn i verden utenfor. Han forteller videre at det er første gang han opplever at teknikkene, som han lærer av logopeden, også fungerer utenfor kontoret hennes.

Logopeden må ta den som stammer på alvor når han forteller om vansker, mener Nils. Selv om han mestrer teknikkene og kan bruke dem når han er hos logopeden eller i gruppa, kan det være vanskelig å bruke dem i andre situasjoner. Dette har Nils opplevd at logopeden ikke forstår, og han føler at han har behov for mer hjelp på dette området.

Tabell 4.5. Taleteknikker

Logopeden legger til rette ved å

1. Avlære uhensiktsmessige teknikker.	4. Gi den som stammer trening i å holde tale og lese høyt.
2. Finne funksjonelle og naturlige taleteknikker.	
3. Gi råd om stemmebruk og blikkontakt.	

Eksempler på utsagn:

Bjørn: *"Å ta pauser inn mellom frasene, for jeg snakker ganske fort ... sånn frasepause. Og så litt med sånn smooth movement og easy relax approach. ... Det er de tre. Og så en kombinasjon av det også. Og så er det litt frivillig stamming også noen ganger." (Smooth movement og easy relax approach er metoder med fokus bl.a. på å snakke uten press og med myk start på ordene.)*

Jon: *"Vi har jo trent litt på å holde taler og sånt også, og å lese høyt."*

Nils: *"Nå har jeg teknikker som føles naturlige for meg."*

Bjørn: *"Man må sette av litt tid hver dag. Jeg prøver å gjøre det. Da kommer det i systemet og da blir det lettere og da tenker man ikke så veldig mye på det."*

Bearbeiding av isfjellet

Isfjellet er et mye brukt bilde på stamming. Over vannflata er det vi hører og ser av brudd i taleflyten, og under vannflata ligger det som omfatter tanker og følelser knyttet til dette. Når vi snakker om isfjellet i forbindelse med taleflytvansker, tenker vi vanligvis på den delen som ligger under vann, og da er vi inne på det emosjonelle. Logopedi grenser mot psykologi, mener Hans. Han opplever, i likhet med flere av de andre informantene, at vanskene med å prate blir et psykisk problem. Bearbeiding av følelsene knyttet til dette er derfor et betydningsfullt mål.

En av de viktigste oppgavene til logopeden, er å ”få banket litt selvtillit inn i dem som kommer” til henne, mener Ola. Logopeden tok ham alvorlig når han fortalte om sine psykiske problemer på grunn av stamminga. Hun var nok av den oppfatning at det ikke var noe psykisk, forteller han videre, men hun tok ham på alvor, selv om hun var uenig. Dette satte han stor pris på. Ola understreker betydningen av å kombinere innlæring av taleteknikk med bearbeiding av negative følelsesmessige erfaringer knyttet til stamminga. Han hadde lav selvtillit på grunn av taleflytvanskene og trengte hjelp for å bygge den opp. Timer hos psykolog opplevde han som lite meningsfullt. Hans påstår at fagpersoner, som ikke kjenner til stammeproblematikken, i liten grad har noe å tilføre av hjelp til en som stammer.

Det er ikke nok at logopeden har kunnskap om taleteknikk. Ola hevder at hun bør besitte personlige egenskaper som gjør henne egnet til arbeid med taleflytvansker. Stamming er så sammensatt, sier han videre, og teknikker kan være greit nok, men stamming handler også mye om det psykiske. Logopeden fungerte som en psykolog for Ola. Hun hjalp ham til å forstå at det ikke var livsfarlig å vise at han stammet, og at han ikke var dum. Dette førte til at han turte å stamme i større grad enn før, og det gjorde hverdagen lettere for ham.

Lars hevder at logopeden jobbet på samme måte som en psykolog. Hun brukte kognitive teknikker når hun veiledet ham, og han fikk hjelp til å eksponere seg for det han var redd for. Dette førte til at han utviklet strategier for å mestre angsten. Han fikk også hjelp til å bearbeide negative tanker knyttet til stamminga, slik at angsten ble redusert. Når Lars stammet mest og hadde liten kontroll, hadde han panikkangst samtidig, mener han. Dette førte til at han hyperventilerte, hadde hjertebank og svettet. Han har aldri hørt logopeden sette navn på de kognitive teknikkene hun bruker, og han er usikker på hvor hun har lært dem.

Siden alle som stammer er ulike, kreves det at logopeden har psykologisk innsikt, mener Hans. Hun må kunne ”ta de rette folkene på den rette måten”. Hjelp og tilrettelegging som fungerer godt for *en* som stammer, trenger ikke fungere for en annen. Jon forteller at logopeden har lagt mindre vekt på det psykiske og mer på teknikker, i samarbeid med ham. Han har i stedet valgt å snakke om følelsene, knyttet til stamminga, med familie og venner. For Jon har dette fungert godt.

Per bruker ordet ”samtaletterapi” om hjelpen han får av logopeden. For Jon er det ikke så viktig hva det heter, det viktigste er å snakke om problemet, sier han. Det er en lettelse å snakke med en som har ”litt peiling på det”, men han mener det betyr like mye å snakke med andre mennesker. Ola samtalte lite med andre om taleflytvanskene, spesielt før han kom til logoped. Han følte den som et handikap, og det var veldig ”trasig å stamme”. For Ola har det vært positivt å være med i gruppe sammen med andre som stammer. Han har følt det som en hjelp at andre også har de samme problemene. Resten av informantene er av samme oppfatning som Ola. Det å møte likesinnede er av stor nytte. Erik hevder til og med at kontakten med voksne med taleflytvansker er det som har gitt ham størst utbytte av tilbudet han har fått hos logoped.

Tabell 4.6. Bearbeiding av isfjellet

Logopeden hjelper informanten ved å	emosjoner ved å gi ham mulighet til å snakke om tanker og følelser.
1. Legge til rette for bearbeiding av negative	2. Ta ham på alvor når han forteller om psykiske problemer.

3. Overbevise ham om at han ikke er dum.
4. La ham eksponere seg for det han er redd for.
5. Lære ham måter å mestre angsten på.
6. Signalisere at det ikke er farlig å vise at en stammer.
7. Fungere på samme måte som en psykolog.
8. Bruke kognitive teknikker.
9. Gi hver enkelt individuelt tilpasset tilbud.

Eksempler på utsagn:

Per: *"Det er egentlig en slags terapi, samtalerapi."*

Ola: *"Hun var jo logoped, selvfølgelig, men hun virket litt som en psykolog på meg også. Hun fikk meg til å forstå at det var ikke livsfarlig å vise at du stammet. Det betydde veldig mye for meg. Sånn at jeg turte å stå fram med stamminga."*

Lars: *"Logopeden, hun jobber som en psykolog, tenker jeg. Hun bruker en del kognitive teknikker. ... Og jeg vet ikke om hun har lært dem, men hun bruker dem allikevel."*

Oppsummering og refleksjon

Informantene mine forteller om to behov de har når de kommer til logoped: Det ene er å lære taleteknikker som gjør at de kan kontrollere stamminga. Det andre er å få bearbeidet isfjellet, eller sagt på en annen måte: få bedre selvtillit.

Mange av informantene ønsker først og fremst å lære teknikker for å kontrollere stamminga. De fleste har utviklet mestringsmåter som er lite gunstige på lang sikt. Hos logopeden lærer de hensiktsmessige teknikker som er tilpasset hver enkelt. Hun gir også råd om kommunikasjonsferdigheter som for eksempel blikkontakt og det å ikke snakke for lavmælt. Preus (1995) påpeker at et av logopedens mål nettopp er å lære den som stammer til å bli en bedre kommunikasjonspartner på tross av stamminga. Barry Guitar mener det er viktig å fokusere på både verbale og ikke-verbale signaler i kommunikasjonen (Mørk 2001).

Flere informanter har erfart at det er lettere å bruke taleteknikker på kontoret hos logopeden enn utenfor. For noen har dette vært en tung opplevelse. De bruker også taleteknikker når de er i gruppa sammen med andre som stammer. Den er en slags mellomting mellom logopedkontoret og verden utenfor, og den er trygg å være i. Det er ikke like enkelt å overføre denne tryggheten til situasjoner utenfor gruppa. For informantene betyr det mye at logopeden tar de negative erfaringene deres på alvor. Selv om de mestrer taleteknikkene og kan bruke dem når de er hos henne eller i gruppa, kan det være vanskelig å bruke dem i andre situasjoner. Dette forstår ikke logopeden alltid, og informantene ser ut til å ha behov for sympati for disse vanskene. Det krever mot, ansvarstaking og egenaktivitet av den som stammer for å bruke teknikker i situasjoner uten støtte fra likesinnede eller logoped. Siden dette er anstrengende, blir sannsynligvis behovet for støtte og forståelse ekstra stort, og savnet desto større hvis denne oppmuntringa mangler.

Flere av informantene betrakter isfjellet som det viktigste arbeidsområdet knyttet til stamminga. For noen er det her hovedproblemet ligger, siden de nesten ikke har ytre stamming. Likevel sitter de gjerne inne med mange negative erfaringer; situasjoner de ikke har mestret, følelsen av å komme til kort etc. Logopeden hjelper dem med å redusere sterke følelsesmessige reaksjoner. For informantene fungerer hun nærmest som en psykolog. Reduksjon av følelsesmessige reaksjoner på egen stamming og ikke-flyt generelt, tilsvarer

arbeidet med ”den ene siden av mynten” i Hugo Gregory’s behandlingsprogram (Wolff 1997). Samtidig henger følelsene, det av isfjellet som er under vannflata, sammen med det på oversiden, nemlig den ytre stamminga. Hvis en lærer teknikker som gjør at en får færre eller lettere brudd i taleflyten, vil dette også påvirke den delen av isfjellet som befinner seg under vann, slik at den blir mindre.

Informantene vektlegger betydningen av tilpasset hjelp, og de har gode erfaringer med hensyn til dette. De opplever også at det er godt å snakke med noen som har greie på temaet. Enkelte hevder at logopeden er den beste hjelpen for en som stammer, nettopp fordi hun har bred kunnskap om fenomenet taleflytvansker. Selv om det er nærliggende å tenke på psykologisk hjelp i forhold til følelsesmessige vansker, vil logopeden ofte være et egnet tilbud, fordi hun kjenner det spesielle som kjennetegner stammeproblematikken.

Informantene mine har ulike erfaringer fra samarbeid med logoped. De fleste opplevelsene har vært positive, og generelt synes de at de har fått god hjelp. De stammer mindre, og de tør å prate mer enn de gjorde før. I fortsettelsen skal jeg se nærmere på hvilke utviklingsprosesser som har blitt initiert hos informantene i samspillet med logoped.

4.3 Kjerneprosesser hos den som stammer

Informantene mine er selvfølgelig forskjellige, og de har ulike erfaringer. Likevel fant jeg noen utviklingsprosesser de hadde felles, prosesser som hadde betydning i ”stamme-sammenheng”. De fire utviklings- eller kjerneprosessene har jeg valgt å kalle *ansvarsfølelse*, *aktivitet*, *selvfølelse* og *tilhørighet*. De overlapper og påvirker hverandre gjensidig, men for oversiktens skyld presenterer jeg dem en for en og omtaler hvilken progresjon som skjer i hver av dem. Hovedresultatene oppsummeres også her i tabeller sammen med sitater fra intervjuene.

4.3.1 Ansvarsfølelse

Når en voksen som stammer tar kontakt med logoped, er det i de fleste tilfellene han selv som ønsker hjelp. Vi så i ”Del 1” eksempler på hvordan hverdagen kan fortone seg. Han kan ikke kontrollere stamminga, kommer til kort sosialt og får lavere og lavere selvfølelse. Stamminga har fått innflytelse på alle livets områder, og den er blitt vanskelig å leve med. Han har behov for hjelp, og han henvender seg til logopeden. Informantene har allerede understreket at den som stammer selv har hovedansvaret for å gjøre noe. Dette vil jeg se nærmere på nå.

Den som stammer har hovedansvaret

Det gikk noe tid før Jon hadde tydelig framgang med hensyn til å kontrollere stamminga si. På spørsmål fra meg om det løsnet når han tok mer ansvar for det selv, svarte han bekref-tende. Han følte også at logopeden stilte store krav til ham i begynnelsen, men pr. i dag opplever han det ikke slik. Logopeden ga hele tida klart uttrykk for at han var avhengig av seg selv. Hun kunne ikke gjøre noe hvis ikke han var interessert i å utvikle seg. Likevel trengte han tid før han forsto alvoret i det hun sa. Nils forteller at selv om han vet at det er hans ansvar å bli bedre, er det lett å sluntre unna og slurve med teknikkene.

For Erik er det viktig å tørre å ta utfordringer som medfører at han må kommunisere med andre. I jobben var han nødt til å prate, og når han i neste omgang opplevde at han mestret slike situasjoner, fikk dette stor betydning for stammeutviklinga hans. Erik er opptatt av at mange som stammer blir hindret for mye av taleflytproblemene sine. Han tror de rett og slett er for redde for utfordringer som medfører at de må kommunisere muntlig.

Hans og logopeden avtalte én time sammen hva han skulle trene på, og i den neste timen vurderte de hvordan det hadde gått. Han konsentrerte seg om få oppgaver om gangen. Det kunne for eksempel dreie seg om en bestemt teknikk han brukte, og han skrev ned erfaringer han hadde med metoden. Gjennom evalueringa ble de enige om han skulle fortsette med samme teknikk en stund til, eller om han skulle prøve en annen metode. Han kunne også reflektere over om det var visse situasjoner som var vanskelige og lete etter eventuelle mønstre som gjentok seg, slik at de sammen kunne se etter alternative løsninger. På denne måten tok han ett trinn om gangen i utviklingsprosessen sin, og han opplevde at han var med og styrte forløpet hele veien. I likhet med Hans, har Ola opplevd at logopeden stilte krav til ham. Samtidig har han hele veien fått bruke den tida han selv har hatt behov for.

Nils har erfart at en logoped kan være til god hjelp, selv om hun er nyutdannet. Hun ga ham blant annet i hjemmelekse å legge inn frivillig stamming når han pratet. Etter en uke skulle han komme tilbake og rapportere. Da skulle han ha brukt frivillig stamming ute blant folk en viss mengde ganger, og ha skrevet ned erfaringene i forbindelse med dette. Slike oppgaver var artig å gjøre, og det hjalp først og fremst på holdningene hans til stamming, forteller han. Nils stiller også krav til logopeden, blant annet med hensyn til hvilken kunnskap hun har. Jeg spurte om han følte at han måtte ta hovedansvaret for egen framdrift selv, eller om han mente det lå hos logopeden. Han svarte at han selv er forpliktet til å utvikle seg. Logopeden har ikke annen plikt enn å hjelpe ham.

Tabell 4.7. Ansvar og krav

Informanten

1. Tar hovedansvar for utviklinga si.	4. Tåler at logopeden stiller krav.
2. Tar utfordringer med hensyn til å prate.	5. Stiller krav til logopeden.
3. Arbeider med treningsoppgaver.	6. Tør å jobbe med stamminga og står på for å utvikle seg.

Eksempler på utsagn:

Jon: *"Hun har jo sagt det hele tida, at vi er avhengig av oss selv, da. Hun kan ikke gjøre noe hvis vi ikke er interessert i å arbeide med oss selv. Hos meg så gikk det tid før jeg egentlig forsto det helt alvorlig."*

Hans: *"Når jeg gikk på enetimer så fikk jeg oppgaver som jeg skulle trene på og skrive ned ting til neste gang og sånt. Og jeg gjorde jo det og fulgte opp det og tok opp det neste time, og vi var enige om at vi fortsetter med samme sporet en uke til før vi går til neste trinn, akkurat det vi var enig om, at det hadde stabilisert seg litt mer for eksempel, falt mer på plass, så en ikke har flere baller i luften samtidig."*

Nils: *"Det må i hvert fall være sånn at det stilles krav til en ... Og det føler jeg egentlig har vært greit nå med de to siste (logopedene) jeg har hatt, at det har endelig blitt stilt krav til meg."*

Oppsummering og refleksjon

Når informantene kommer til logoped, har de tatt ansvar for at noe må gjøres i forhold til stamminga, og de ønsker hjelp. De har den indre motivasjonen som må være til stede for at endring skal kunne skje. Dette understrekes som nødvendig av Lauvås (Haga 2001), som hevder at rådgivningen må være ønsket for at hjelpen skal ha effekt. Etter hvert skjønner kildene mine at de må forplikte seg med hensyn til sin egen utvikling. Johannesen m.fl. (1994) påpeker nettopp at hjelpesøkeren skal ha fullt ansvar for sin egen vekst.

Logopeden informerer tidlig om at den som stammer er avhengig av seg selv for å endre seg. Hun forlanger at han er i utvikling, og han opplever kravene som en utfordring. Han ser at han har forutsetninger for å mestre oppgavene, og han skjønner at treninga gir resultater. Når kravene oppleves som en utfordring, er det med på å gi tilværelsen sammenheng (jamfør Næss 2001). Informantene erfarer at framgangen kommer etter hvert som de selv tar ansvar for å bedre taleflyten.

Flere av informantene framhever betydningen av å tørre å ta verbale utfordringer. Logopeden gir dem treningsoppgaver, samtidig som hun veileder dem i ulike måter å mestre disse oppgavene på. Utfordringene er tilpasset ferdigheter og nivå for hver enkelt, og de opplever å beherske arbeidet. Gode mestringsopplevelser gir i neste omgang en følelse av kontroll (jamfør Næss 2001), og for informantene er hovedmålet kontroll over stamminga. Utviklinga fører til at de får økt tro på egne krefter, de tar i større grad initiativ til å prate, og de opplever å takle flere situasjoner. Informantene finner sine mestringspotensialer (Sommerschild 1999). En positiv spiral er i gang.

Flere av informantene har, i samarbeid med logopeden, funnet fram til treningsoppgaver de skulle utføre fram til neste avtale. For å profittere optimalt i et samarbeid, må en stille krav til begge parter om å følge opp. Noen av informantene påpeker at de stiller andre krav til logopeden nå enn de gjorde da de var yngre. De mener det har sammenheng med at selvinnsikten har blitt større; de har et mer realistisk syn med hensyn til endring av taleflyten. Informantene forstår at de aldri vil bli kvitt stamminga helt. I fortsettelsen skal jeg se hva de gjør aktivt selv for å mestre den.

4.3.2 Aktivitet

Taleteknikker og eksponering av stamminga

Redselen for å stamme minsket da Hans forsto at taleteknikkene hjalp. Det tok sin tid, men han skjønnte etter hvert at selv om han fikk en blokkering, så kunne han løse den ut ved hjelp av teknikker. Blant annet lager han frasepauser eller trekker ut lydene i ordet. Da hadde det ingen betydning om han sto fast enkelte ganger. Han ville mestre situasjonen likevel. Nils forteller at stamminga hans er blitt mer stabil enn den har vært før, og at teknikkene også fungerer bedre. For første gang opplever han at hjelpen har ringvirkninger også ut i dagliglivet og ikke bare på logopedkontoret.

Bjørn klarer å styre stamminga i perioder, mens det i andre perioder ikke går. Likevel opplever han at det er mye lettere nå når han kan teknikkene. Han lager frasepauser og prater uten å presse for hardt, og dermed kan han unngå stamminga på en mer hensiktsmessig måte enn før. Jeg spurte hvordan det virker inn på humøret hvis han planlegger å bruke taleteknikker, men likevel ikke får det til. Han svarte at han bare må stå på og prøve videre. Bjørn må øve en god del for å lære metodene, og han prøver å sette av litt tid hver dag for å få dem automatisert.

Når Jon har vært på jobbintervju, har han innledet med å fortelle at han har et taleproblem. På den måten legger han opp til samtale rundt stamminga, og det fører til at han ikke behøver å holde den skjult. Dette hindrer en del stress. Jon sier at det tar bort litt av trykket direkte på ham. Han nevnte ikke om dette hadde konsekvenser for om han fikk jobben eller ikke, og jeg gikk heller ikke videre på temaet.

Lars har benyttet seg av frivillig stamming, og det har betydd mye for ham. Blant annet brukte han frivillig stamming da han møtte arbeidskollegene for første gang. På den måten kunne han dempe angsten for å stamme, samtidig som han eksponerte stamminga si i en situasjon der han hadde styringa. Han legger inn frivillig stamming på ord han ikke har taleflytbrudd på til vanlig, og når han har full kontroll, opplever han dette som ok. Lars tror også at han ofte brukte frivillig stamming i begynnelsen til andre kjente. Før han begynte å bruke denne teknikken offentlig, trente han på det i trygge omgivelser. Blant annet benyttet han det et halvt års tid når han snakket med kona si, før han turte å gjøre det når han snakket med andre.

Bjørn har, i likhet med Lars, opplevd at frivillig stamming har positiv effekt. I begynnelsen brukte han det lite, men etter hvert opplevde han at det var til stor hjelp. Bjørn forteller at det blir færre harde taleflytbrudd når han benytter seg av frivillig stamming, og han synes harde brudd er verre å vise fram enn frivillige. Når han bruker frivillig stamming, lager han to-tre repetisjoner på stavelser eller ord, og det legges ikke så mye merke til dette som når han får en blokkering og stopper helt opp når han snakker.

Lars er kommet langt med hensyn til å akseptere at han stammer, men det er likevel et stykke igjen å gå. Også i den siste delen av prosessen er det frivillig stamming som er løsninga for ham. Fra å ha et mål om å bli kvitt stamminga, sikter han nå mot å være en som aksepterer å stamme. Men fortsatt står det igjen å godta ukontrollerte, harde blokkeringer. Når han finner seg i det, er ikke stamminga lenger noe problem for ham. For å komme dit, er det neste delmålet å trene på å legge inn frivillige, harde blokkeringer.

Tabell 4.8. Aktivitet

Informanten

1. Bruker taleteknikker.

2. Eksponerer / viser stamminga ved å:
- legge inn frivillig stamming.
- fortelle andre at han stammer.

Eksempler på utsagn:

Lars: *"Og en av teknikkene som jeg bruker, det er fri-fri-frivillig stamming, det vil si at jeg legger inn frivillig stamming."*

Jon: *"Jeg har vært på arbeidsintervju, og da har jeg startet med å fortelle at jeg har et taleproblem først. Det har lettet, for da har de fått spurt meg om det."*

Bjørn: *"Det er lettere nå når jeg har de der teknikkene og kan bruke de mer og styre stamminga på en bedre måte nå enn jeg kunne før."*

Oppsummering og refleksjon

Alle informantene har arbeidet med taleteknikker. Teknikkene fungerer ofte, men det hender at det ikke går slik som informantene vil. Flere av dem understreker betydningen av å eksponere taleflytvanskene. De viser dermed for andre mennesker at de stammer, og de kontrollerer blant annet ved å lage frivillig stamming, slik at talesituasjonen oppleves trygg og forutsigbar. De har lært å være en god kommunikasjonspartner på tross av stamminga, og dette er et ledd i frigjøringa fra stammingas slaveri (jamfør Preus 1995). Informantene er ikke lenger redde for å snakke, og de unngår ikke å stamme, derimot stammer de frivillig. Med dette har de nådd noen av målene til van Riper (Knudsen og Egebjerg 2000) og

Sheehan (Peters og Guita 1991). Van Ripers to nøkkelelementer i stammebehandlinga var nettopp å lære den som stammer å modifisere stamma si, samt å redusere angsten og fjerne unngåelsesatferden som henger sammen med den. Sheehan var blant annet opptatt av at den som har taleflytvansker skulle akseptere seg selv som en som stammer og stamme åpenlyst og frivillig.

Når informantene møter nye mennesker og forteller dem at de har vansker med taleflyt, er det også en måte å eksponere stamma på. En av kildene begynte jobbintervjuene med nettopp dette. Når han viser at han er åpen om stamma, gir han signaler til samtalepartnern om at han er mottakelig for spørsmål. Dette medfører at han ikke trenger å holde stamma skjult, og han opplever mindre stress i samtalsituasjonen.

En av de andre informantene forteller at hans neste mål er å legge inn frivillige, harde blokkeringer når han snakker. Når han godtar harde blokkeringer, har han fullt ut akseptert seg som en som stammer. Hvordan det kan påvirke taleflytvanskene, skal jeg se nærmere på i neste kjerneprosess.

4.3.3 Selvfølelse

Akseptere stamma

Når Jon kontrollerer talen slik at han unngår harde taleflytbrudd, er det enklere for ham å akseptere at han noen ganger stammer litt. Ola tåler også enkelte brudd i taleflyten, og nå aksepterer han stamma, i motsetning til tidligere, da han skammet seg over den. Endringa har kommet etter at han begynte hos logoped. Hun hjalp ham til å forstå at bruddene i taleflyten ikke var noe å skamme seg over, og at han ikke var dummere enn andre. Han forsto at stamma ikke behøvde å være noe handicap hvis han ikke gjorde den til det selv. Det rare var at det ikke ble så mange brudd i taleflyten som han trodde heller, forteller han. Jeg spurte om han hadde fått negative reaksjoner på at han stammet, men Ola kunne ikke huske at han hadde det. Likevel følte han at det var noe nedverdiggende å stamme, og spesielt følte han dette tidligere. Nå ser han annerledes på det. Det er ikke verdens undergang om han stammer av og til, ingen kan skyte ham eller ta livet av ham for det, som han sier. I verste fall kan de le, men det får bare stå sin prøve. Det kan han tåle.

Erik kan heller ikke huske at han har opplevd noe negativt knyttet til at han stammet. Han er aldri blitt ertet eller mobbet for det, og taleflytvanskene var heller ikke forbundet med noe nederlag eller traumatisk opplevelse.

Jeg spurte Lars om han hadde en opplevelse av at andre mennesker så negativt på taleflytvansker før, og han svarte bekræftende. Han var sikker på at de syntes stamma var ubehagelig. Lars hadde vansker med å holde blikkontakt når han stammet og sendte ut signaler om at han hadde det vondt. Dette tror han samtalepartnerne har følt. Det ble derfor nødvendig for ham å akseptere at andre mennesker kanskje ikke reagerte så negativt likevel. Dette hjalp logopeden ham med.

For Lars er det av største betydning at han aksepterer stamma si. Holdningene hans har endret seg over tid. Nå kan han godt tenke seg å signalisere til omverdenen at han har taleflytvansker, for eksempel ved å bruke en t-skjorte med teksten "Jeg stammer". På den måten viser han andre at han stammer, og slik beholder han på en måte kontrollen over taleflytvanskene og unngår angsten for å stamme. Tidligere kunne han ikke tenke seg å gjøre dette. Da var det avgjørende å skjule nettopp det at han stammet. Lars er blitt tøffere

etter hvert, og mottoet hans framover er at han alltid skal være en stammer. Hvis han ser på seg selv som en ikke-stammer, da er han ute i det samme dårlige mønsteret som han hadde før. Så lenge han definerer seg som en stammer, da har han akseptert det og har selv kontrollen, sier han.

Da Bjørn begynte hos logoped og i stammegruppe, hadde han nesten ikke møtt eller snakket med andre som stammet før. Dette ble derfor en ny og rar opplevelse for ham. Han var selvfølgelig klar over at mange hadde taleflytvansker, men han så ikke på seg selv som en av dem.

Erik går ikke rundt og gruer seg for å prate eller tenker på at han kommer til å stamme. Det hender at han forbereder seg med å puste ut før han skal si noe. Han kan godt komme med en spontan og artig kommentar i passende situasjoner. Da er noe av hensikten at han ikke stammer, men det tenker han ikke på i det hele tatt. Fokuset hans er på innholdet i det de prater om, og da er det mindre sjanse for å stamme. Hvis en er veldig fokusert på å unngå å stamme, da vil en stamme, mener Erik.

Han har vært på et seminar om taleflytvansker, der en av foredragsholderne var en som hadde stammet i mange år. Til slutt orket han ikke mer og ga blaffen i stamminga. Dette førte til at den endret seg, og han stammet mye mindre enn før. Erik mener det er viktig å gi blaffen i stamminga. Han vil tenke minst mulig på den og ha en identitet som en som ikke har vansker med taleflyten. Hvis identiteten er å være en som stammer, så vil en søke å opprettholde denne identiteten, hevder Erik. Det er noe kjent, en betyr noe i kraft av at en stammer. Erik mener derfor at en bør være minst mulig opptatt av stamminga, siden den bare er en brøkdel av identiteten. Eriks holdning er motsatt av det Lars mener. Jeg vil komme tilbake til denne uenigheten i oppsummerings- og refleksjonsdelen, samt drøfte den i kapittel 5.

Tabell 4.9. Aksepterer stamminga

Informanten

1. Skammer seg ikke.	4. Definerer seg som en som stammer - eller gir blaffen i stamminga.
2. Føler seg ikke dum.	5. Aksepterer brudd i taleflyten hos seg selv.
3. Forstår at andre heller ikke synes han er dum.	6. Fokuserer på innholdet i det han skal si.

Eksempler på utsagn:

Ola: *”Det positive er jo at jeg opplever at du er ikke noe dummere enn andre folk, så du trenger ikke å føle at det er noe handikap hvis du ikke gjør det til det selv.”*

Lars: *”Og det jeg har som motto framover, det er at jeg alltid skal være en stammer. Og helst hadde jeg villet gått med en t-skjorte med ”Jeg stammer”, for eksempel.”*

Hans: *”For de som stammer vil snakke mest mulig flytende. En er så streng mot seg selv, at det skal være perfekt.”*

Erik: *”Men jeg lever med stamminga mi. Jeg går ikke og gruer meg, og jeg går ikke og tenker på at nå kommer jeg til å stamme. Det kan noen ganger være at jeg får en sånn ekkel følelse, at det dukker opp en følelse eller tanke om at jeg må prøve å unngå å stamme mye, og da kan jeg forberede meg litt i forhold til pusting, få pustet ut litt før jeg skal si noe.”*

Bedre selvtillit

Både Ola og Bjørn forteller at de etter hvert ble mindre redde for å stamme, og da gikk det også mye lettere å snakke. De fikk mer selvtillit. En av de viktigste oppgavene til logopedien er å hjelpe den som stammer til å få bedre selvtillit, mener Hans. Da han kom ut etter sin første logopedtime, tenkte han at nå hadde han tatt det første steget. Det var svært betydningsfullt for ham. Uansett om det gikk langsomt, så hadde han en innvendig, sterk følelse av at det hadde snudd.

For Erik har det vært avgjørende at han var nødt til å prate med andre, samtidig som han møtte forståelse for stamma. Begge disse faktorene førte til at han kom seg ut av en negativ tilstand, der han var svært taus og ikke turte å prate. Han begynte i en jobb i kommunen der han måtte kommunisere med psykisk utviklingshemmede brukere. Dette fagmiljøet besto i tillegg av vernepleiere og lærere. Kollegaene hadde kompetanse på å ta seg av avvik, som han sier, og han opplevde at de møtte ham med forståelse og tok hensyn til at han hadde taleflytvansker.

Erik har av og til spurt seg hvorfor så mange som stammer har tekniske yrker, hvorfor de har yrker der de ikke behøver å kommunisere verbalt, og hvorfor så mange voksne som stammer er enslige. Han mener at i de fleste tilfellene har stamma hindret dem i å ta utfordringer muntlig. Når det gjelder å finne en partner, har han teorier om at det også kan være omvendt: Når den som stammer har fått kontakt med noen som vil snakke med ham, og det kunne ha utviklet seg til noe positivt, da fosser tanker og følelser ut slik at det blir for voldsomt og virker negativt. Det behøver ikke være stamma i seg selv som fører til dette, sier Erik, men den kan ha vært med på å skape en personlighet som har "uheldige" sosiale ferdigheter, slik at folk etter en stund har fått "dosen sin". Den som stammer er enten for "tung" å være sammen med, eller for overstadig. Erik legger til at dette er et ømtålig emne, og jeg forteller at jeg ikke har tatt med spørsmålsstillinger om dette i intervjuundersøkelsen. Det mener han er riktig av meg.

Ola og logopedien har snakket en del om det å være perfekt. Alle mennesker har sitt å slite med, men det som skiller taleflytvansker fra en del andre plager, er at de er lite synlige. Det hjelper å ta seg selv mindre høytidelig, sier Ola, og det gjør han i større grad nå enn før. Jon har fortsatt litt igjen av isfjellet, men hverdagen er lettere nå enn den var tidligere, spesielt i tenårene. Det skyldes at han har klart å bearbeide tankene og følelsene rundt stamma. Det er noe igjen, og kanskje vil det alltid være noe igjen, sier Jon. Siden han kan leve med det, har det etter hans mening likevel liten betydning.

Lars har hele tida følt det godt å komme til logopedien. Når han går derfra, er han litt mer optimist, og han har fått en "energi-innsprøytning" slik at han kan gå videre med målene sine. Han opplever at han blir mer motivert etter å ha vært hos henne, han ser lysere på det å prate med folk, og det påvirker kommunikasjonen hans med andre på en positiv måte.

Per har vansker med å overføre tryggheten fra logopedkontoret og gruppa til verden utenfor. Han synes det er rart og er skuffet. Han vet ikke hva som skal til for å greie det, men jobber for å finne ut hvordan han kan håndtere utfordringene. Akkurat nå er han usikker på hvordan han skal komme videre, og han føler at utviklinga har stoppet opp.

Tabell 4.10. Bedre selvtillit

Informanten

1. Er ikke lenger redd for å stamme.

2. Tør å prate.
3. Lar ikke stamminga hindre seg i å gjøre det
4. Tar seg selv mindre høytidelig.
5. Er motivert for å prate og ta kontakt med folk.
6. Aksepterer at noe av isfjellet vil være der.

han har lyst til.

Eksempler på utsagn:

Ola: *"Etter at jeg begynte til logoped så oppdaget jeg jo det. Jeg fikk igjen selvtilliten, og var ikke så redd. Jeg merker at hvis jeg ikke er redd for å snakke, da går det mye lettere."*

Erik: *"Så ble jeg innkalt til intervju, og så fikk jeg jobben. Det tror jeg har hjulpet meg mye, for der var jeg nødt til å prate, jeg var nødt til å kommunisere med de som var psykisk utviklingshemmet, det var det ene. Det andre var at jeg kom inn i et miljø hvor det var bestående av vernepleiere og lærere, for jeg var tilknyttet et dagsenter og det var fifty-fifty kan jeg tenke meg i forhold til kvinnfolk og karer som jobbet der. Jeg kom inn i et miljø som hadde kompetanse på å ta seg av avvik. For det å stamme er et avvik."*

Bjørn: *"Jeg får jo mer selvtillit med snakkinga, jeg vet at jeg kan prate på en bra måte hvis jeg vil og får det til og får brukt teknikkene."*

Oppsummering og refleksjon

Veien fram til å akseptere at en må leve med stamming er lang. Det er vanskelig å forstå hvorfor en må streve med slike talevansker når de fleste andre slipper det. Frustrasjonene kan være mange, og stamminga kan kanskje få skylden for at en mislykkes på områder som ikke nødvendigvis trenger å ha noe direkte med dette problemet å gjøre. Det mine informanter forteller, avdekker at det er holdningene deres til taleflytvanskene som avgjør om den oppleves som et handikap eller ikke. Når en aksepterer stamminga si, har en ikke lenger så stort behov for å skjule den, noe som igjen fører til at en stammer mindre. Dette resulterer videre i at en lettere kan akseptere noen brudd i taleflyten. Ifølge Sheehan er det å akseptere seg selv som stammer et av målene for behandling (Peters og Guitar 1991). Når informantene kan leve med vanskene, vil behovet for å skjule flytbruddene minke. Dette gjør at det følelsesmessige trykket letter og stamminga reduseres. Større innsikt i egen stamming gir videre mulighet til å bygge opp taleflyten gjennom kontroll og reduksjon av flytbruddene. Denne utviklingsspiralen blir framhevet av Gregory (Wolff 1997).

Holdningene til egen stamming viser seg å være avgjørende for mine informanter, men de er delvis uenige om hvilken innstilling som gir best resultat. Erik mener at en skal tenke minst mulig på taleflytvanskene og ha en identitet som en som ikke stammer. Lars understreker derimot hvor viktig det er å definere seg selv som en som har vansker med taleflyt. Som nevnt mener Sheehan at en må akseptere seg som en stammer (Peters og Guitar 1991), og for Lars har dette vært avgjørende. Erik mener at nettopp det at han ikke fokuserer på stamminga, gjør at han kan konsentrere seg mer om innholdet i det han skal si, enn måten han sier det på. Da har han også mindre stamming. Jeg synes det er vanskelig å konstatere hvem som har rett av Erik og Lars. Det er tydelig at de har funnet måter å tenke på som er til hjelp for dem, selv om de tenker ulikt. Jeg drøfter denne problemstillinga videre i kapittel 5.

Flere av informantene forteller at de har fått bedre selvtillit etter at de begynte hos logoped og lærte hvordan de kunne kontrollere taleflytvanskene. De sier at det å hjelpe den som stammer til å få bedre selvtillit, er en av de viktigste oppgavene til logopedene. Stewart og Richardson (2000) fant i sin undersøkelse at også deres informanter hadde fått bedre selvtillit etter stammebehandling. De forklarte forbedringen med at de som stammet opplevde at de ikke var alene, men at andre også kunne ha lignende vansker. For informantene mine

ser det derimot ut til at selvbildet blir bedre fordi de setter i gang en positiv utviklingsspirale sammen med logopeden: De lærer taleteknikker som fungerer, dette gjør at de i neste omgang tør å prøve seg på verbale utfordringer, og jo flere ganger de prøver seg, jo større er sjansene for å lykkes, noe som i neste omgang gir økt selvtillit slik at de tør å prøve flere ganger osv. Informantene ser at innsatsen og den endrede strategien nytter, de opplever mestring, og positive mestringserfaringer bidrar til bedre selvaktelse (jæmfør Skaalvik og Skaalvik 1996).

Betydningen av å møte andre som stammer er stor, også for informantene mine. Det skal jeg se nærmere på nå.

4.3.4 Tilhørighet

Gruppe med andre som stammer

For Ola har det vært en god støtte å høre at andre har de samme problemene som ham. Han forteller at mange som har taleflytvansker har gjort seg lignende erfaringer. De er engstelige for å falle tilbake til mer stamming, og de tør ikke å ta ordet. Når Ola er med i gruppa, føler han at han har fått behandling, selv om ikke logopeden har gitt ham individuell hjelp. De har alle sammen fått en form for gruppeterapi. Det er det samme som når folk får kreft, sier Ola. De møter flere som har kreft i familien, og så snakker de om det. Å snakke ut om ting i stedet for å gå omkring og holde det inni seg, mener han er veldig viktig. Lars opplever også gruppa som et svært positivt tiltak, og han bekrefter at han blir motivert av å møte andre som stammer. Per er, i likhet med Ola og Lars, enig i at det er viktig å møte andre mennesker som forstår hva en har vært gjennom. De har de samme opplevelsene, en er ikke alene. Dette er viktig, mener han.

Erik har tidligere vært på Bredtvet, som er det statlige spesialpedagogiske kompetansesenteret for språk- og talevansker i Norge. Der møtte han ungdommer på sin egen alder som stammet. Noen stammet mer og noen mindre enn ham. Det var da han forsto at han måtte jobbe med stamminga hvis det skulle bli bedre. Han var på Bredtvet da han var 17-18 år, og den aldersperioden var en svært tøff tid å stamme hardt på. En ting er selve stamminga, noe annet er alle følelsene omkring den, sier Erik. Men det var en positiv opplevelse å komme til et miljø der andre ungdommer hadde det likedan.

Tidlig i samarbeidet spurte logoped Ola om han ville være med i en gruppe med andre voksne med taleflytvansker. Han trengte litt tid før han turte å møte gruppa, og han fikk lov til å vente til han følte seg klar for det. Flere av informantene hadde ikke møtt andre mennesker som stammet før de ble med i gruppe. Bjørn var en av dem, og jeg fortalte tidligere at det var en merkelig opplevelse for ham første gangen han var med i gruppa. De var bare tre stykker i alt, og det var han som stammet mest. De to andre kontrollerte stamminga godt og hadde få brudd i taleflyten. Bjørn kunne ikke så mange teknikker på den tida, og han stammet en god del. Nå har han ikke lenger problemer med taleflyten på gruppetreffene. Han er svært obs på teknikkene og mestrer dem godt. For ham er gruppa av stor betydning fordi han kan trene på teknikkene der. Det er lettere når han får tilbakemeldinger på det han gjør, slik som han får i gruppa. De støtter hverandre, kommer med gode råd og tips og deler erfaringer. Dette synes Bjørn er positivt.

Erik hevder at kontakten med andre som stammer er det mest positive han har fått fra hjelpen hos logoped. I gruppa diskuterer de, samtidig som de jobber med teknikker og støtter hverandre. Gruppemedlemmene kjenner seg igjen i hverandres erfaringer. Jon for-

teller at de jobber med hver sine teknikker. De gir hverandre tilbakemeldinger og forteller for eksempel hva de andre gjør feil. Da er det ikke bare logopedene som kan gi dem hjelp, de kan være veiledere for hverandre. Jon synes dette er lærerikt. Hans forteller hvordan de veileder og korrigerer hverandre: De blir enige på forhånd om å gi hverandre tilbakemeldinger, siden dette er frivillig. Så trener de for eksempel på å lese høyt, og de andre kommenterer hva den som leser gjør. De legger alltid merke til ulike detaljer.

Det snakkes ikke bare om taleflytvansker i gruppa, de tar også opp andre dagligdagse begivenheter. Bjørn forteller at de snakker mye om teknikker. I tillegg diskuteres opplevelser og erfaringer de har gjort seg på grunn av at de stammer. Det blir mindre diskusjoner om andre tema, og dette savner Bjørn. Han mener det kan bli for mye snakk om stamming. Per kunne også tenke seg litt mer variert innhold i gruppetimene. Her burde jeg ha bedt ham utdype mer om hvilke endringer han kunne tenke seg. Det gjorde jeg dessverre ikke, for i intervjusituasjonen så jeg ikke hvor viktig dette var. Men Lars forteller at de stort sett snakker om holdninger og det å akseptere stamminga. For Lars er dette viktig. De mest positive timene er der de snakker om holdninger og akseptering på en humoristisk måte, sier han.

Tabell 4.11. Tilhørighet i gruppe

Informantene

1. Snakker om felles erfaringer.	4. Trener på å bruke teknikker.
2. Ser at de ikke er alene.	5. Korrigerer og veileder hverandre.
3. Blir motivert av å møte andre som stammer.	6. Støtter og backer opp hverandre.

Eksempler på utsagn:

Ola: *"Jeg har jo de erfaringene at det har støttet meg mye å høre at andre folk har de samme problemene, det har hjulpet meg veldig mye. At vi sitter i en gruppe der og har felles problem. Jeg hører det at mange har felles trekk i stamminga."*

Bjørn: *"Vi som er i gruppe sammen, vi jobber med litt forskjellige teknikker."*

Jon: *"Selv om vi er i gruppe, arbeider vi med hvert vårt problem. Ja, når vi sitter og prater, gir vi hverandre tilbakemeldinger, så de får høre hva vi synes de andre har gjort feil og sånn da. Prøver i hvert fall. Ja, det er veldig mye vi kan kjenne oss igjen i."*

Oppsummering og refleksjon

Alle informantene understreker hvor viktig det er å møte andre som stammer. I gruppa snakker de om felles erfaringer, og de ser at andre kan stamme mer eller mindre enn det de gjør selv. Det å møte andre som stammer og dele erfaringer, er også framhevet som viktig i undersøkelsen til Stewart og Richardson (2000), og i behandlingsprogrammet "Freedom's Road" er blant annet gruppetilhørighet tillagt stor vekt (Wolff og Mørk 1998).

Informantene har ulike meninger om innholdet i gruppetreffene. Det er kanskje samtalen om holdninger og aksept av stamminga som blir i meste laget for Per. Det kan også se ut som Bjørn ønsker mindre av dette. Hva de ønsker å bruke gruppetimene til og hvilke forventninger de har til møtene i gruppa, ser ut til å avhenge av hvilke forventninger de har og hvilke mål de har, knyttet til å jobbe med stamminga.

Flere av informantene vektlegger muligheten for å trene på taleteknikker i gruppa. Siden de har individuelle treningsopplegg, jobber de med hver sine oppgaver. I gruppa kan de øve opp større grad av flyt når de prater, samtidig som de jobber med å redusere negative følelser knyttet til stamminga. Gregory (Wolff 1997) framhevet opptrening av taleflyt og å redusere de følelsesmessige reaksjonene på egen stamming og ikke-flyt generelt som viktige momenter i behandlinga.

4.4 Mestring av stamminga

Informantene nærmer seg mestring av stamminga i ulikt tempo og på forskjellige måter. Jeg vil i fortsettelsen sette søkelyset på hvor langt de er kommet i utviklinga, og jeg ser på hvilke mål disse utvalgte mennene har for arbeidet framover. Videre blir betydningen av deres samarbeid med logoped belyst. Til slutt reflekteres det omkring hvorvidt det kan være mulig å oppleve stamming som en positiv dimensjon i livet.

4.4.1 Å nå målene sine

Tidligere i kapitlet formidlet jeg hvilke forventninger informantene hadde da de kom til logoped. Flertallet håpet at stamminga ville forsvinne, men etter hvert innså de at de måtte akseptere flytbrudd i en grad som de kunne leve med. Logopeden kunne imidlertid bistå dem på en måte som bidro til at de maktet å kontrollere og styre talen sin bedre, noe som medførte at de ble mindre slitne i kommunikasjonssituasjoner. Informantene har fortalt om hvordan de opplever egne utviklingsprosesser knyttet til sitt arbeid med å stamme mindre. Nå vil jeg se hvor langt de har kommet på denne ”utviklingsveien”.

Målet er å komme videre

Jon har oppnådd svært god taleflyt, men det koster både tid og krefter å kontrollere den. Han har etter hvert fått et mer realistisk syn på hva han kan oppnå. Målet nå er å snakke uten at praten låser seg i harde blokkeringer. Det hender fortsatt at Jon stopper opp når han snakker, og han ønsker derfor å fortsette arbeidet med å forbedre talen sin.

Lars kan snakke med frivillig stamming over lang tid og til nesten hvem som helst. Neste delmål for ham er å akseptere ukontrollerte, harde blokkeringer. For å oppnå dette, jobber han med å legge inn harde stopp i taleflyten frivillig, eventuelt sammen med grimaser. Et annet mål er å akseptere stamminga. Lars føler at det er vanskelig å stå åpenlyst fast midt i en setning når han prater med andre, men han har blitt godt hjulpet av å legge inn frivillig brudd i taleflyten. Tidligere hadde han som mål å bruke andre teknikker, men han har nå endt opp med å konsentrere seg om det som tross alt ser ut til å fungere best.

Ola har nådd ett hovedmål, nemlig å kontrollere stamminga. Neste utfordring er å våge og ta ordet uansett situasjon, selv om han risikerer brudd i taleflyten. Dette er vanskelig for ham. Selvtilliten er lav i enkelte perioder. Det er derfor av stor betydning for Ola å bearbeide negative erfaringer. Isfjellet har krympet, og han tør mer verbalt nå enn før. Blant annet har han holdt taler i konfirmasjoner, begravelse og bryllup, og dette har gitt ham positive mestringsopplevelser.

Hans er i stadig utvikling, og det ønsker han også å være. Målet er å komme videre, og ikke stoppe og si seg fornøyd med status sånn som han til en hver tid opplever den. I perioder stammer han mer, selv om taleflyten tilsynelatende er stabil på et tilfredsstillende nivå. Han vil fortsatt opprettholde kontakten med logopeden og med gruppa si. Han er redd han vil få problemer med stamminga igjen hvis han ikke gjør det.

Pers mål er å snakke med teknikker i alle situasjoner, slik at han unngår negative opplevelser. Målet er ennå ikke nådd. Tryggheten han føler i gruppa er vanskelig å overføre til verden utenfor. Likevel har han hatt framgang. Han har færre brudd i taleflyten når han er sammen med gruppemedlemmene nå enn han hadde i begynnelsen, og han stammer mindre når han er i gruppa enn når han snakker med utenforstående. Bruddene i taleflyten er fortsatt slitsomme, og han håper å oppnå et mer stabilt talemønster.

Ambisjonene til Nils er å snakke uten harde blokkeringer. For Nils er ikke flytende tale nødvendigvis et mål. Han påpeker at de som ikke stammer også har mange avbrudd når de snakker. I likhet med Per, mener Nils at det er viktig å stabilisere taleflyten. Målet er at den skal være konstant, også når han er sliten.

Bjørn ønsker å kontrollere stamminga i større grad enn han gjør nå, og dermed ha mindre hørbare taleflytbrudd. Han har kunnskap om ulike taleteknikker og vet hvordan han skal bruke dem. Målet nærmer seg, men han har fortsatt et stykke igjen før han er helt fornøyd.

Erik har som mål å leve enda bedre med stamminga. Han ønsker å komme dit at den ikke plager ham og han unngår negative opplevelser i forbindelse med den. Stort sett går dette bra, men i perioder vegrer han seg for sosial omgang på grunn av taleflytvanskene sine. I slike faser tar han kontakt med logoped for å få hjelp til å komme den negative utviklinga i forkjøpet.

Informantene er altså på god vei mot målene sine, men flere understreker at det er vanskelig å nå dem uten profesjonell hjelp. Jeg vil i fortsettelsen belyse hva de sier om dette.

Et puff fra logoped

For noen år siden sluttet Erik å oppsøke sosiale tilstelninger fordi han stammet for hardt. Han kontaktet logoped, og etter å ha fokusert på taleteknikker og sett at disse fungerte, fikk han mer kontroll over flyten. Han skjønnte at det fantes forbedringspotensialer og gikk aktivt inn for å arbeide med saken. ”Når jeg kommer til logoped, får jeg et puff”, sier Erik. Både Hans og Erik er av den oppfatning at de trenger profesjonell hjelp for å komme seg ut av de negative talemønstrene sine.

Nils trenger fortsatt hjelp, selv om han egentlig vet hvordan han skal bruke taleteknikkene. Han opplever på en måte at han er sin egen behandler. Samtidig er han avhengig av å ha jevnlig kontakt med logoped, først og fremst for motivasjonens del, men også for å snakke ut om temaer som har med stamminga å gjøre. Selv om all fornuft tilsier at det er lurt å bruke teknikkene, er det lett å slurve i dagliglivet, sier Nils. Han trenger noen som kan ”dytte på litt”.

Lars er kanskje den av informantene som opplever stamminga som minst problematisk. Han har sjelden taleflytbrudd og tenker lite på det. Det er flere år siden han har hatt individuelle timer, og han vet hva han skal gjøre hvis han får vansker. Men også for ham var det aktuelt med hjelp tidligere. Da han gikk på gymnaset, stammet han etter eget utsagn svært mye. Lars hadde noen ubehagelige opplevelser i forbindelse med dette, og han utviklet egne metoder for å unngå lignende situasjoner. Disse metodene var ikke hensiktsmessige på sikt. Selvtilliten hans dalte, og det endte opp med at han startet med timer hos logoped, forteller han.

Erik hadde størst behov for støtte fra logoped i begynnelsen av samarbeidet. Etter hvert var det ikke nødvendig med så tett oppfølging lenger, og det var tilstrekkelig med sjeldnere

avtaler. I likhet med Erik, trengte Hans mest hjelp i begynnelsen. De siste årene har han hatt noen få individuelle timer, for å få et ekstra løft. Det er så lenge siden siste konsultasjon at han faktisk ikke kan huske akkurat når det var. Bortsett fra disse timene, er det nok å være med i gruppe, synes Hans.

Samarbeid mellom den som stammer og logopeden

Bjørn forteller at han og logopeden samarbeider tett. Logopeden kan mest om teknikker og om hva som hjelper der og da. Bjørn sier hva han ønsker og erfarer å ha utbytte av, og slik er de sammen om å finne ut av hva som er de beste framgangsmåtene. Også for Ola er prosessen et samarbeid. Hun rettleider, og han gjør jobben. Det er viktig at den som stammer er åpen og setter ord på opplevelsene sine, slik at logopeden kan være en god veileder, mener Ola. Det samme mener Hans, som påpeker at åpenhet er til fordel for begge parter. Når han formidler sine tanker og opplevelser underveis i prosessen, er det lettere for henne å forstå både hans framgang og eventuelle tilbakeskritt. Logopeden analyserer det som til enhver tid skjer, fastslår Hans, og kan trekke de mest hensiktsmessige slutningene med hensyn til hva de skal gjøre videre.

Lars har erfart at han og logopeden har vært uenige på noen områder. Hun er opptatt av at stamming ikke er en sykdom, mens Lars i og for seg mener at den er det. Han hevder at han hadde panikkangst de gangene han stammet mest. Han mistet kontrollen, og opplevde at angsten var hovedårsaken til taleflytvanskene. Hun har akseptert, respektert og tatt på alvor det han har sagt, selv om hun var av en annen oppfatning. Ulike meninger om årsakene til stamminga har likevel ikke vært til hinder for at de i fellesskap har kommet fram til arbeidsmetoder som har vært funksjonelle og meningsfulle for ham.

Lars er opptatt av at alle som jobber med mennesker må finne en balansegang mellom å hevde sin egen faglighet og å respektere at klienten har et annet syn. Enkelte ganger kan en som fagperson gå over streken og overkjøre klienten. Da er det viktig å snakke om det som skjer, slik at de begge kan fortsette samarbeidet med blanke ark, poengterer han.

Oppsummering og refleksjon

Alle informantene opplever å være underveis med å bedre taleflyten. Bruddene er færre enn før, de kontrollerer stamminga bedre, og de har bearbeidet de fleste negative stammerfaringene. Likevel er det variasjoner med hensyn til hvor langt de er kommet og i hvilken grad de har nådd målene sine. Disse forskjellene skyldes nok flere faktorer, blant annet det at alle som stammer selvsagt er ulike, både med hensyn til personlighet og grad av stamming. Slike forhold vil virke inn på hvor raskt utviklinga går og hvor lang tid de trenger for å nå målene sine.

Disse utvalgte mennene har understreket hvor viktig det er å få støtte når de arbeider med å mestre stammeproblemene sine, og at støtten er tilpasset egne behov. Logopeden er den kompetente andre, som fungerer som en slags "alternativ bevissthet" for informantene inntil de selv kan utnytte mestringsstrategier som kan hjelpe dem til å kontrollere egen taleflyt. Den kompetente andres betydning blir framhevet av Bruner (1985). Den mer kompetente andre fyller en stillasfunksjon for individets læringsoppgave, slik at det blir mulig for personen å internalisere ytre kunnskap og omgjøre den til et redskap det bevisst kontrollerer. Logopeden fyller i denne forbindelse nevnte stillasfunksjon. Hun forenkler oppgaven slik at klienten kan mestre deler av den. Videre motiverer hun og viser vei gjennom oppgaveløsningsprosessen, og hun gir bevisst ros og respons for å forsterke gode

strategier. Ikke minst instruerer og demonstrerer hun ideelle handlinger som bidrar til å bringe den som stammer fram mot gode løsninger (jamfør Tharp og Gallimore 1988; Wood, Bruner og Ross 1976). Informanten møter utfordringer som stimulerer evnen hans til å finne kreative løsninger på talevanskene, og dette leder ham videre til ny læring og utvikling. Vygotsky var nettopp opptatt av at individet må møte utfordringer som stimulerer kompensatoriske prosesser og fører til læring og utvikling som er tilpasset læringspotensialet hans (Flem og Gudmundsdottir 1999). Klienten vet best hvor skoen trykker, og logopeden har fagkunnskapen på området. Klienten har ansvaret og kunnskapen om seg selv, og veilederen hjelper ham til å finne løsninger, både ved å bidra med fagkunnskap og med hjelp til å utnytte kunnskapen hans (DeJong og Berg 1998).

Informantene framhever nødvendigheten av å kunne komme tilbake til logopeden ved behov, selv om de har avsluttet en behandlingsperiode. Til tross for at de til en viss grad er "sine egne logopeder", trengs det noen som kan minne dem på teknikkene og hjelpe dem til å holde motivasjonen ved like. Vanligvis er det ikke aktuelt med et langvarig tilbud en gang til, men noen samtaler som gir den ekstra støtten som kan bryte et negativt mønster. Behovet for regelmessig støtte nevnes også i undersøkelsen til Stewart og Richardson (2000), der voksne med taleflytvansker fortalte om sine erfaringer etter avsluttet stammebehandling.

Enkelte ganger er informant og logoped uenig i årsaken til stamma eller andre forhold som har med taleflytvansker å gjøre. Ulike meninger byr på utfordringer for begge parter. Overfor Lars viste logoped at hun respekterte at han hadde andre oppfatninger enn henne. Hun håndterte situasjonen på en måte som indikerte at hun aksepterte hans definisjon av problemene. Det å lytte til klienten og respektere hans beskrivelser av vanskene på denne måten, samsvarer med anbefalinger fra DeJong og Berg (1998). Logopeden åpner opp for at informant kan ha andre synspunkter enn henne, og hun legger til rette for drøftinger som fører fram til felles løsninger som gir et godt utgangspunkt for videre samarbeid. Det å kunne snakke om kommunikasjon, slik som logoped gjør her, skiller en god rådgiver fra en dårlig (Haga 2001).

4.4.2 Kan stamming være positivt?

To av informantene hevder at forståelsen de erverver når de lærer å mestre taleflytvanskene, også er nyttig i andre problemsituasjoner i livet. Kunnskapen kan brukes som en slags løsningsstrategi. Jon beskriver hvordan han har lært å beholde håp og tro på at det nytter å arbeide med vanskene, samt å se etter løsninger på problemet. Siden han har lært seg hvordan han skal håndtere det at han stammer, er det lettere for ham å finne råd også i forhold til andre oppgaver han får i voksen alder. "Det finnes alltid en mulighet for å komme seg ut av problemene", sier Jon.

Erik har lignende erfaringer. Han arbeider med vanskeligstilte ungdommer, og nettopp fordi han stammer, mener han at han har noe ekstra å tilføre disse. Han får svært ofte god kontakt med ungdommene. Det at han sliter med taleflytvanskene og derfor heller ikke er "perfekt", gjør at de lettere kan identifisere seg med hans situasjon, og det blir lettere for ungdommene å nærme seg ham.

Eriks stamming satte ham i ulike situasjoner som han ble tvunget til å finne løsninger på. Han forteller blant annet om da han som 8-9-åring måtte gå og handle i butikken. Han turte aldri å spørre etter varer som han ikke fant. I stedet prøvde han å avdekke systemet butikken hadde med hensyn til hvor de ulike artiklene var. Han tenkte logisk og lette etter sam-

menhenger, noe som etter hans mening førte til at han ble tidlig selvstendig. Slike erfaringer har han hatt nytte av i voksen alder. Erik opplevde lignende situasjoner på skolen. Han turte ikke å spørre lærerne om hjelp hvis det var noe han ikke skjønnte. I stedet gikk han hjem og leste helt til han hadde tilstrekkelig informasjon til å forstå. Hvis han ikke fant nødvendig informasjon i skolepensumet, lette han i litteraturen på biblioteket. Siden Erik har mestret så mange episoder tidligere, ser han ikke mørkt på noe. Han kan innse at slike typer situasjoner vil kunne være problematiske og kreve mye av ham, men han gir seg ikke.

Oppsummering og refleksjon

Det er i utgangspunktet gjerne vanskelig å skjønne at det å stamme kan føre noe positivt med seg. Likevel kommer to av informantene inn på nettopp dette. Erik mener, i likhet med Jon, at det at de har vokst opp med et problem de har lært å mestre, gjør at det har blitt lettere for dem å takle vanskeligheter i voksen alder. Taleflytvanskene satte dem i situasjoner som de måtte finne løsninger på, og der det ikke var noe alternativ å stikke av. Samtidig opplever de at de gjennom å yte innsats eller endre strategi, greier disse omstendighetene. Mestring er personens måte å overkomme påkjenninger som følger negative livshendelser på. Formålet med mestring kan dermed være å forebygge sykdom og bedre livskvalitet (Næss 2001). Ved å tilskrive til innsats eller strategi, bidrar de til å bevare eller styrke forventningene om mestring (Skaalvik og Skaalvik 1996). Dette fører til at de har positive forhåpninger om å lykkes neste gang de møter lignende utfordringer. Jon og Erik har lært mestringsstrategier som de lykkes med. Ved neste korsvei benytter de seg av de samme strategiene som de har hatt suksess med tidligere, og de opplever å klare det også denne gangen. I neste omgang fører slike positive mestringserfaringer til at de opplever økt livskvalitet.

4.5 Den perfekte hjelpen

En erfaren logoped kan også utvikle seg videre. Da jeg spurte informantene hva et optimalt hjelpetilbud burde inneholde, var det flere som hadde tanker om dette. Alle har gjort seg erfaringer over lang tid, mange har også erfaring fra samarbeid med flere logopeder. Kildene mine har etter hvert funnet ut hvilke typer tiltak som har fungert for dem og hvilke som ikke har hjulpet i særlig stor grad. Hovedresultatene oppsummeres i oversiktlige tabeller sammen med utvalgte sitater fra intervjuene.

4.5.1 Logopedens egenskaper og kunnskap

Per mener at "den perfekte logoped" må ha innlevelsessevne og være empatisk. Hun bør heller ikke bare holde seg til en teori om stamming. Det er mange ulike teorier, og det er ikke nødvendigvis slik at den eller de teoriene hun legger til grunn stemmer for alle. For Per er det viktig at hun forstår ham og kan leve seg inn i hans situasjon.

Ifølge Nils bør hun signalisere trygghet på egen kunnskap, både når det gjelder taleteknikker og måter å bearbeide isfjellet på. Det virker negativt hvis hun innleder samarbeidet med å fortelle at hun ikke vet så mye om stamming. Samtidig bør hun heller ikke gi inntrykk av at hun sitter med alle svarene. Bjørn ønsker at logopedens erfaring som viktig. Voksne som ikke har hatt tilbud om hjelp eller som opplever at stamminga dominerer livet deres, trenger ikke bare taleteknikker, mener Erik. Det betyr mye at logopeden er rutinert i forhold til å bearbeide negative erfaringer den som stammer har. Likevel er det ikke alltid erfaring i antall år som avgjør hvor dyktig hun er. En nyutdannet logoped kan også gjøre en god jobb, mener Nils.

Logopedi grenser mot psykologi, hevder Hans. Han opplever, i likhet med flere av de andre informantene, at stamminga fører til psykiske vansker, derfor blir det viktig å bearbeide følelsene knyttet til taleflytvanskene. Nils mener at en god logoped bør kunne mer enn pedagogikk og spesialpedagogikk. Hun trenger en del psykologisk kompetanse, og han har erfart at hun ikke er god nok på dette området. Når han forteller om problemene sine, sier hun ja og nikker, og konstaterer at det er slik for ham, men hun har ikke kunnskaper for å hjelpe ham videre. Av og til føler Nils at han kanskje burde gå til en psykolog for å få bukt med resten av isfjellet.

Tabell 4.12. Logopedens egenskaper og kunnskap

Logopeden signaliserer

1. Innlevelsessevne og empati.	4. Kunnskap om taleteknikker.
2. Et eklektisk syn på teorier.	5. Erfaring med stamming, både med hensyn til taleteknikker og bearbeiding av følelser.
3. Trygghet på egen kunnskap.	6. Kunnskap om psykologi.

Eksempler på utsagn:

Per: *"Empati er det noe som heter. Innlevelsessevne. Og så ikke være for teoretisk."*

Bjørn: *"Logopeden må kunne ganske mye om forskjellige teknikker."*

Nils: *"En god logoped bør også ha en del psykologisk kompetanse."*

4.5.2 Hva skal logopeden gjøre?

Ola påpeker at hun må instruere taleteknikker, samtidig som hun legger til rette for bearbeiding av stammeisfjellet. Han hadde spesielt behov for det siste, og trengte å bygge opp igjen den dårlige selvtilliten som stamminga hadde gitt ham. Logopeden bør henvise den som stammer videre til psykolog, hvis hun ser at det trengs kompetanse ut over hennes egen, sier Nils. Hun kan godt samarbeide med psykolog om behandlingstilbudet, mener Per. Han har erfaring fra denne type kompaniskap, og han fant det nyttig og til god hjelp. Imidlertid er det viktig at psykologen har interesse for stamming.

Logopeden må tørre å stille krav og gi utfordringer, mener Nils. Hun bør også bruke taleteknikkene selv, slik at hun kan demonstrere hvordan den som stammer skal anvende dem, sier Bjørn. Han vil at logopeden skal korrigere ham eller gå inn på teknikkene direkte ved å foreslå hva han kan gjøre når han prater. Mens han snakker, kan han glemme en del av det han har lært, og det tar tid før han kommer på det igjen. Både Nils og Bjørn understreker at hun må forstå at verden på logopedkontoret er ulik verden utenfor. Når klienten forteller om vansker utenfor rommet og han tilsynelatende ikke har vansker inne hos logopeden, må hun likevel tro på ham. Denne problemstillinga er av stor betydning for Nils. Når han sier at "nå er det hardt å snakke", og samtidig snakker uten brudd i taleflyten inne på kontoret hennes, tar hun det ikke på alvor, hevder han.

Logopeden spurte Nils hva han ønsket av hjelp, og dette opplevde han som svært positivt. Ingen kan bedre enn logopeden gi god og tilpasset støtte, hevder Hans. Han mener likevel at en som stammer kan gi andre med taleflytproblemer generelle råd, men han tror ikke noen som ikke er logopeder eller som ikke stammer selv, kan bidra med hjelp.

Tabell 4.13. Det logopeden gjør

Hun

1. Spør hva den som stammer ønsker.	7. Viser ham hvordan han skal bruke taleteknikkene.
2. Tar ham på alvor.	8. Gir direkte råd og tilbakemeldinger på måten han snakker på.
3. Stiller krav til ham.	9. Henviser den som stammer til psykolog ved behov.
4. Gir ham utfordringer.	10. Samarbeider med psykolog.
5. Gir ham individuelt tilpasset hjelp.	
6. Arbeider både med taleteknikker og bearbeiding av isfjellet.	

Eksempler på utsagn:

Per: *"Kanskje hadde det vært lurt med et tverrfaglig tilbud. Ja, at det kunne ha vært psykolog med i bildet."*

Nils: *"Det må i hvert fall være sånn at det stilles krav til en."*

Hans: *"Jeg har fått all den hjelpen jeg har trengt, og jeg tror ingen andre kunne ha gitt meg noe tilsvarende, verken hjelp eller råd."*

Nils: *"Den perfekte logoped må skjønne at verden er litt annerledes utenfor kontorets fire vegger. Det er noe av det aller viktigste, tror jeg, for i hvert fall de fleste logopedene jeg har vært hos, selv om jeg har sagt at nå er det hardt å snakke og så snakket omtrent med flyt inne hos logopedene, så tar de det ikke helt inn over seg, har jeg en følelse av."*

4.5.3 Innholdet i tilbudet

Informantene ønsker utfordringer og at logopedene stiller krav til dem. Dette kan for eksempel innebære hjemmelekser, samt forventninger om at den som stammer gjør sin del av jobben. Noen av oppgavene kan også være artige å gjøre, for eksempel det å bruke frivillig stamming ute blant folk, noe Nils beretter.

Bjørn savner muligheten for å trene på taleteknikker på en realistisk måte. Noen av informantene har øvd ved å gå rundt i byen og spørre tilfeldig forbipasserende om veien til ulike steder, samtidig som de brukte metoder for å kontrollere taleflyten. De opplevde denne arbeidsmåten som nyttig. Bjørn synes dette blir for kunstig, og han hevder at det ikke blir naturlig samme hva en gjør. Den perfekte stammebehandlingen for ham er å bruke teknikkene på en mer naturlig måte, i tilnærmet dagligdagse kommunikasjonssituasjoner. Han savner å trene på teknikkene på noen han kjenner som ikke stammer, men som kan gi ham tilbakemeldinger på det han gjør. Han refererer også til at de trener i gruppa, men det er ikke fullt ut tilfredsstillende for ham.

Erik er lite i kontakt med logopedene og gruppa i perioder, mens han andre ganger har behov for tettere kontakt. På intervjuetidspunktet har han begynt å holde seg tilbake fra sosiale lag på grunn av stamminga, og dette ønsker han å snu. Etter sommerferien vil han bestille enkelttimer for å få litt veiledning på teknikker igjen. Det betyr mye å ha muligheten for hjelp etter behov, sier Erik, både enetimer med logoped og timer i gruppa.

Det kan være vanskelig å bearbeide de negative følelsene som er knyttet til stamminga. Mer håndfaste ting, som taleteknikker, er lettere, sier Nils. Likevel mener han, i likhet med flere andre, at en må jobbe både med taleteknikker og bearbeiding av isfjellet for å oppnå

noe. For gutter kan det være vanskelig å innrømme at taleflytvanskene er et så stort problem som de egentlig er, spesielt i ungdomstida. Da kreves det at logopeden har spesielt god innsikt i hvordan en skal kunne bearbeide de følelsesmessige sidene ved vanskene. Nils forteller videre at i begynnelsen ville han ikke innrømme at stamminga var et problem for ham. Logopeden så likevel at han hadde "en del lik i lasten", som Nils sier, og hun hjalp ham med å bearbeide dette. Det er samtidig verdt å merke seg at det ikke er bra å ha for mye fokus på det som ligger under isfjellet. Logopeden må finne en balanse mellom å sette selve talen og det følelsesmessige knyttet til stamminga i sentrum, mener Nils.

Både Erik og Per må reise flere mil for å komme til et tilfredsstillende logopedtilbud, og de bekrefter at det blir ekstra tiltak når de må dra så langt. Samtidig understreker de at de har stort utbytte av turene. For Erik betyr det svært mye å møte andre som stammer. Per ønsker at det kommer i gang en gruppe der han bor. Det hadde tross alt vært enklere med kortere avstand.

Tabell 4.14. Innholdet i tilbudet

Logopeden lar den som stammer få

1. Hjelp etter behov: - enetimer. - timer i gruppe.	4. Trene på å bruke teknikkene i naturlige og realistiske situasjoner, for eksempel sammen med kjente som ikke stammer.
2. Arbeide både med taleteknikker og bearbeiding av isfjellet.	5. Tilbakemeldinger på det han gjør.
3. Hjemmeleksur.	6. Samtaletrening.
	7. Være med i gruppe sammen med andre som stammer.
	8. Nær tilgang til godt logopedtilbud.

Eksempler på utsagn:

Nils: *"En er aldeles nødt til å jobbe med begge deler for at en skal oppnå noe."*

Erik: *"Det mest positive med logopedbistand i voksen alder, er at jeg har fått komme i kontakt med andre som har stammet og som vil gjøre det beste ut av det."*

Per: *"Det er jo litt tiltak de turene her. Men jeg synes jeg har hatt bra igjen for det også, så jeg har holdt det gående."*

Bjørn: *"Kunne få brukt det på en mer naturlig måte sånn som en har det til vanlig, kan du si. I dagliglivet."*

4.5.4 Hva bør hjelpen føre til?

Alle informantene svarte på spørsmålene om hva logopedtilbudet burde føre til. For ikke å gjenta uttalelsene deres for ofte, velger jeg å bruke kommentarene til Lars og Per i denne sammenhengen. De er representative for hva informantgruppa står for.

Logopeden bør legge forholdene til rette slik at den som stammer får bedre innsikt i sin egen stamming og også forstår hva han må gjøre for å komme videre i utviklinga, sier Lars. Det er et viktig poeng at han kommer fram til løsningene selv. Hvis logopeden hadde stilt for mange og for store krav i begynnelsen, ville han kanskje blitt frustrert og tenkt negativt. Logopeden og den som stammer må ha en dialog som fører til at han skjønner at han må arbeide selv. Lars har gode erfaringer på dette området. Hun fortalte at de skulle ta ett skritt framover om gangen, men han måtte stå på en del selv.

Per synes at den perfekte stammebehandling skal gi resultater, slik at han når de målene han setter seg. Han vil se at det går framover og at han endrer talemønster. For Lars er det viktigst å ta bort de negative teknikkene som han hadde utviklet selv. Deretter må han og logopeden sammen finne ut hvilke teknikker som er mest hensiktsmessige for ham å bruke. Dessuten må en jobbe med holdninger til stamma, sier Lars, slik at det å slutte å stamme ikke blir et mål. Logopeden bør ikke si eksplisitt at målet må være å alltid være en stammer, men de bør bruke tid på det og snakke om det, mener han.

Tabell 4.15. Hva bør hjelpen føre til

Hjelpen bør føre til at den som stammer

1. Utvikler:	- han ser at det går framover. - han endrer talemønster.
- økt innsikt i egen stamma.	
- forståelse for at han må jobbe mye selv.	3. Legger bort uhensiktsmessige taleteknikker.
- innsikt slik at han vet hva han må gjøre videre.	4. Finner hensiktsmessige taleteknikker.
2. Opplever målbare resultater:	5. Endrer holdningene til stamma.
- han når målene sine.	6. Har som mål å leve med stamma.

Eksempler på utsagn:

Per: *"At det gir resultater. At en får nådd de målene en setter seg."*

Lars: *"For min del så har det vært å ta vekk de negative teknikkene som jeg hadde selv. Og så, når vi hadde gjort det, finne ut hvilken teknikk du kan bruke, og så jobber man med det."*

Lars: *"Jeg tror at en må jobbe mye med det at den som stammer må finne ut det litt selv også."*

4.5.5 Oppsummering og refleksjon

Flere påpeker at logopeden bør ha både personlige egenskaper og fagkunnskap som gjør henne egnet til å arbeide med voksne med taleflytvansker. Innlevelsesevne og empati er nevnt, i tillegg må hun ha forståelse for den som stammer sine problemer. Dette samsvarer med Lauvås, som sier at det er viktig å vise empati, respekt og oppmerksomhet overfor den som søker råd og veiledning (Haga 2001).

Videre ser det ut til å være av betydning at logopeden har et vidt spekter av kunnskaper, både fagkunnskaper om stamma spesielt og pedagogikk og psykologi generelt. Denne kunnskapen trenger hun når hun skal være en god dialogpartner for den som stammer. De viktigste rådgivningsteknikkene er ifølge Johannesen m.fl. (1994) å lytte, speile og stille spørsmål, og disse metodene benytter logopedene seg av i dialogen. Hun bør videre signalisere at hun er trygg på det hun kan, og hun kan med fordel ha erfaring i forhold til arbeid med personer med taleflytvansker, mener informantene. På et større sted er det vanligere at logopedene er spesialisert på ett eller noen få felt innen fagområdet. En logoped som jobber mye med stamma, vil sannsynligvis ha mer kunnskap om feltet enn en på et mindre sted som arbeider med flere delområder av faget.

Flere av informantene opplever at de har behov for å snakke med psykolog. Samtidig er de usikre på om en psykolog vil forstå, siden han vet mindre om den taletekniske delen av

stamminga. Logopeden bør kunne henvise en person med taleflytvansker videre til psykolog ved behov. Det blir også foreslått et samarbeid mellom logoped og psykolog, slik at behandlingstilbudet kan bli helhetlig i større grad. En av informantene har erfaring med et slikt teamarbeid, og han hadde godt utbytte av det. Han legger imidlertid til at psykologen må ha interesse for stamming.

De fleste understreket hvor viktig det er at logopeden jobber både med taleteknikk og det emosjonelle som er knyttet til stamminga. Isfjellet kan ha vokst seg stort, spesielt hos voksne som har hatt taleflytvansker i mange år. Vektlegging både på talen og det følelsesmessige er i tråd med flere behandlingsformer som det ble referert til i teorikapitlet (jamfør Preus 1999; Peters og Guitar 1991; Wolff 1997). Flere forteller at det å få hjelp til å bygge opp selvtilliten er en viktig del av stammeproblematikken. Det følelsesmessige henger også nært sammen med den stamminga vi hører og ser. Arbeid med holdninger ser ut til å være av betydning.

Det er også avgjørende at logopeden stiller individuelt tilpassede krav og bruker ”den nærmeste utviklingssonen” som utviklingspotensialet. En slik holdning finner støtte hos Vygotsky (Flem og Gudmundsdottir 1999), som var opptatt av at personer må møte utfordringer som er tilpasset læringspotensialet deres. Samtidig må logopeden vektlegge at han må gjøre arbeidet selv, spørre ham hva han ønsker av hjelp og ta ham på alvor. Slike holdninger er i tråd med DeJong og Berg (1998), som nettopp understreker synet på klienten som eksperten på sitt eget liv. Logopeden bør videre gi direkte råd om tale- og kommunikasjonsmåter, og hun bør demonstrere bruken av teknikker. Instruksjon og modellering er noen av måtene en kan gi støtte og assistanse på (Tharp og Gallimore 1988; Wood, Bruner og Ross 1976).

Bjørn opplever at det er vanskelig å øve på taleteknikkene på en naturlig måte. Trening i gruppa fungerer til en viss grad, men det hadde vært mer tilfredsstillende for ham å praktisere sammen med mennesker som ikke stammer. Det er virkelig en stor utfordring å finne en passende setting å perfektionere seg på metodene i. Kanskje kan det ikke bli ”naturlig samme hva en gjør”, som Bjørn sier. Følgelig er det av stor betydning at den som stammer tar ansvaret for å trene på egen hånd utenom timene, for derigjennom å bli vant til å bruke teknikkene i hverdagens kommunikasjonsituasjoner.

Alle understreker betydningen av å møte andre som stammer. Dette er, som tidligere nevnt, også funnet å være vesentlig i andre undersøkelser (Stewart og Richardson 2000). Et tettsted vil statistisk inneholde flere som stammer enn en bygd med få innbyggere, og muligheten for å danne en gruppe vil dermed i større grad være til stede i tettbygde strøk.

Det å få økt innsikt i stammefenomenet ser ut til å bety mye for informantene. Bedre kunnskap fører til at de i større grad innser at de må gjøre jobben selv, og de vil lettere se framskrittene og den positive utviklinga de er inne i. Nye taleteknikker som er funksjonelle og passer for dem, sammen med bearbeidede følelser og nye holdninger, gjør at de etter hvert ser at de kan leve med stamminga. I fortsettelsen vil jeg gi et innblikk i hvordan hverdagen kan oppleves når de mestrer taleflytvanskene.

4.6 Hverdagen hos en som mestrer stamminga

Alle informantene har det felles at stamminga dominerte livet deres i større grad før de fikk hjelp enn det den gjør nå. Likevel er det store variasjoner med hensyn til hvor stort problem de følte den var. Det varierte også fra situasjon til situasjon hvor oppmerksomme de var på taleflytvanskene. Noen forteller om bare små påvirkninger i hverdagen, andre opplevde det som om stamminga styrte hele livet. Nå vil jeg fortelle hvordan informantene mine opplever hverdagen etter å ha fått bistand fra logoped. På samme måte som i Del 1 er historiene fra flere informanter satt sammen til en helhet. Fortellinga viser hvordan hverdagen i større grad enn før preges av mestring og økt livskvalitet. Kanskje kan noen også her kjenne seg igjen i følelsesreaksjonene knyttet til mine informanternes hverdagsopplevelser.

4.6.1 På en måte er det et helt nytt liv

Det går litt opp og ned i forhold til hvor mye jeg føler at stamminga hemmer meg til daglig. Men etter som jeg kan huske, har den ikke hemmet meg mye etter at jeg ble 20-21 år gammel. Jeg bruker nå mye mer energi på andre ting enn å snakke om stamming. Ja, hvis en tenker på livskvalitet, så er den blitt bedre, mye, mye bedre enn før. På en måte har jeg fått et helt nytt liv. Det er bare det at det har skjedd så gradvis at jeg nesten ikke har merket det underveis.

Jeg føler meg fri på den måten at jeg nå kan si hva jeg vil hvor jeg vil. Jeg legger ikke bånd på meg, slik som jeg gjorde før. Jeg er ikke redd for å henvende meg til folk. I sosiale sammenhenger, hvis jeg blir veldig ivrig, må jeg passe meg og temme den løpske biten av meg, så den ikke tar overhånd. Jo mer ivrig og engasjert jeg blir, jo vanskeligere er det å huske på dette. Men hvis jeg begynner å snuble i ord og får flytproblemer, da kommer jeg på det med en gang. Da klarer jeg som regel å hente meg inn igjen.

Jeg ser lysere på alt nå. Jeg hadde kommet inn på et feilspor med mine talevaner gjennom årene. Da jeg lærte teknikker, maktet jeg å regulere taleflyten bedre ved å legge inn frivillig stamming og å prøve ut kontrollen. Jeg oppdaget da etter hvert at jeg greide å prate på en annen måte enn før. Jeg la opp til strategier som gjorde at jeg ikke kjørte meg fast i blokkeringer lenger. Jeg kom inn i et annet "snakkespor" på en måte, og det ga meg trygghet. Jeg oppdaget at teknikkene faktisk virket. Det tok tid. Men det hjalp godt at logopedene sa at jeg skulle ta ett trappetrinn av gangen, arbeide mot ett delmål og fortsette med det en uke eller tre. Når jeg hadde nådd det delmålet, kunne jeg jobbe videre mot neste "underveismål", sa hun, og jeg oppdaget etter hvert at selv om jeg sto fast, så hadde det jo egentlig ingen betydning. Jeg følte meg trygg på at jeg kom meg gjennom blokkeringa allikevel.

Den største forandringen og det beste av alt, er at jeg ikke bryr meg noe særlig om stamminga lenger. Den plager meg ikke på samme måte som før. Det er rart å tenke på i dag at jeg har

vært så langt nede at jeg vurderte å skyte meg. Slike tanker er helt borte nå. Jeg tør mye mer, og det virker inn på alt, både privat og arbeidsmessig. Jeg har virkelig en helt annen livskvalitet i dag enn jeg hadde for noen år siden.

4.6.2 Oppsummering og refleksjon

Når informantene tar kontakt med logoped og lærer teknikker som gir dem større kontroll over taleflyten, og i tillegg opplever at det ikke er så farlig å vise at de stammer, da tør de også etter hvert å utfordre seg selv i talesituasjoner. Jo flere sjanser de tar, jo oftere opplever de å lykkes. Dette gir dem stadig bedre selvtillit og en økt følelse av kontroll. De har tro på egne krefter, tar initiativ, er selvstendige og nysgjerrige, beskriver seg selv positivt, er stolte over egne ferdigheter og tåler skuffelse, kritikk og forandring. Den stadig økende følelsen av kontroll generaliseres til nye situasjoner, og informantene får stadig større tillit til egne evner. Troen på at verden kan kontrolleres har sammenheng med psykisk velvære, sier Næss (2001). Informantene mine opplever å mestre og kontrollere det som tidligere var hovedfiende nummer en: stamminga. Den negative spiralen er snudd til en positiv, og gevinsten er økt livskvalitet.

5 AVSLUTTENDE DRØFTINGER OG KONKLUSJONER

I introduksjonskapitlet skrev jeg at intensjonen med denne oppgaven var todelt. Hensikten var i første omgang å bli bedre kjent med et utvalg voksne mennesker som stammer og deres behov, for å utvikle kunnskap som deretter kan benyttes til å gi andre med tilsvarende vansker et optimalt logopedisk tilbud. Jeg håper også at ny viten på dette området vil kunne øke kunnskapen om fenomenet stamming, både blant fagfolk og i befolkningen generelt. I dette kapitlet ønsker jeg igjen å sette fokus på problemstillingene som ble presentert innledningsvis i rapporten, for å oppsummere og drøfte de ulike momentene ved det jeg mener er hovedfunnene i undersøkelsen. Resultatene vil også bli vurdert i forhold til den teoretiske referanserammen. Dernest vil jeg antyde pedagogiske og forskningsmessige implikasjoner av resultatene. Før den oppsummerende drøftinga vil jeg imidlertid minne om de viktigste avgrensningene som er gjort i oppgaven.

5.1 Avhandlingas avgrensninger

Undersøkelsen er basert på kvalitative intervjuer med åtte voksne som stammer. Selv om generalisering av funnene ikke er mulig i en kvalitativ undersøkelse, vil jeg anta at mange voksne med taleflytvansker kan kjenne seg igjen i forhold som er beskrevet. Resultatene vil derfor ha en overføringsverdi med hensyn til kunnskap om denne gruppa. I tillegg antar jeg at funnene knyttet til logopedens støttefunksjoner kan være veiledende for logopeder som har voksne som stammer blant sine klienter. De kan sannsynligvis også være meningsfulle med hensyn til veiledning av andre klientgrupper.

Erfaringene fra behandling er i dette prosjektet først og fremst sett fra de som stammer sitt perspektiv. Beskrivelser av informantenes utviklingsprosesser fra logopedens synspunkt ville sannsynligvis sett annerledes ut. Resultatene som presenteres er mine fortolkninger av informantenes opplevelser, men jeg har etter beste evne forsøkt å formidle deres erfaringer slik jeg ble fortalt dem.

I avhandlinga er fokus konsentrert rundt de to hovedområdene *logopedens støttefunksjoner* og *den som stammer sine kjerneprosesser*. I tillegg er *mestring*, *selvbilde* og *livskvalitet* funnet å være meningsfulle teoretiske begreper knyttet til oppgavens problemstilling. Det kan selvsagt være slik at også andre områder har stor innflytelse på samarbeidet mellom logoped og stammeklient. Innenfor områdene er enkelte aspekt utelatt av hensyn til avhandlingas ramme. Av støttefunksjoner hos logopeden kunne for eksempel begrepene løsningsorientering og dialog vært nærmere belyst. Ved gjennomgangen av kjerneprosessene til den som stammer, er de utvalgte temaene heller ikke på noen måte uttømmende. Det er blant annet ikke gjort noen vurdering av mengde hørbar stamming hos informantene, eller om antall flytbrudd har minket i løpet av behandlingsforløpet.

Så vidt jeg kjenner til, er det ikke tidligere gjort forskning på ”drivkategorier” i utviklinga hos voksne som stammer, eller hvilke faktorer i møtetpunktet mellom logoped og klient som positivt påvirker progresjonen i prosessen. Det er derimot gjort slike undersøkelser av forholdet mellom klasseromskonversasjoner på den ene siden og skoleelevers læring og personlig vekst på den andre (Fottland og Matre 2002 a b). En studie som på lignende måte kartlegger gode, vekstfremmende møtetpunkter mellom logoped og klient ville derfor, etter min vurdering, være av stor interesse.

5.2 Samspillet mellom logopeden og den som stammer

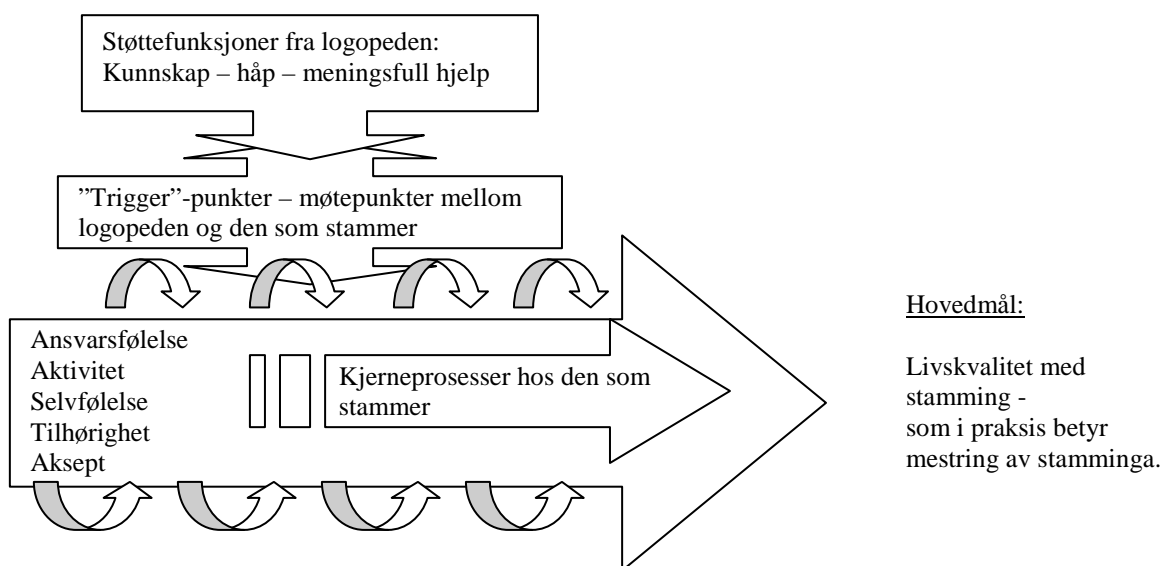
Ved å hente inn erfaringer fra et utvalg voksne med taleflytvansker, har jeg fått en dypere forståelse av hvordan det oppleves å være voksne som stammer, og i hvilken grad disse finner

det logopediske tilbudet hensiktsmessig. Empirien viser at det er dimensjoner i måten interaksjonen mellom klient og logoped forløper på, som er drivkrafta i utviklinga.

5.2.1 Ny mestringsmodell

Jeg har tidligere i avhandlingen vist i en modell hvordan logopedens støttefunksjoner og den som stammer sine kjerneprosesser påvirker hverandre i løpet av en behandlingsperiode. Modellen tok blant annet utgangspunkt i Næss (1988) sin definisjon av livskvalitet. Hun inkluderer begrepene aktivitet, samhørighet, selvfølelse og grunnstemning av glede som likeverdige deler av et menneskes helhetlige opplevelse av livskvalitet. Jeg tilpasser modellen til mitt formål ved å føye til møtepunkter mellom logoped og klient som initierer til framdrift, samt en ekstra kjerneprosess fordi denne framsto som spesielt betydningsfull i min empiri. Da blir modellen seende ut som på neste side.

Logopeden og informanten finner hverandre i meningsfulle møtepunkter underveis i samarbeidet, møter som blir spesielt betydningsfulle fordi de bringer klienten framover med hensyn til kjerneprosessutviklinga. Dette skjer fordi logopeden ”treffer” klienten ved å tilby de vesentlige støttefunksjonene kunnskap, håp og meningsfull hjelp. Ved å gjøre dette bidrar hun til at informantens kjerneprosesser ansvarsfølelse, aktivitet, selvfølelse, tilhørighet og aksept utvikler seg i positiv retning. Kjerneprosessenes vekst utvikler seg i ulikt tempo. Prosessen *aksept* har, i tillegg til de andre prosessene, vist seg å ha stor betydning for måloppnåelsen. Målet, både for klient og logoped, er mestring av stamma og en hverdag som innebærer ”livskvalitet med stamma” for klienten.

Modell 4. Revidert prosessanalysemodell for mestring av stamma

5.2.2 Logopedens støttefunksjoner

Et av forskningsspørsmålene jeg stilte innledningsvis omhandlet hvordan voksne som stammer opplever den behandlinga de får av logopeden. Jeg har forsøkt å strukturere funnene slik at det blir tydeliggjort hvilke støttefunksjoner som bidrar best til positiv utvikling hos informantene. Det viser seg altså at det er tre støttefunksjoner eller dimensjoner som peker seg ut som avgjørende for framdrift, nemlig kunnskap, håp og meningsfull hjelp. Logopeden bidrar med faglig og personlig kunnskap slik at informantene får økt innsikt i taleflytvansker generelt og i sin egen stamma spesielt. Hun signaliserer at det er mulig å gjøre noe for å begrense problemet, og hun gir dem håp om framgangspotensialer slik at de fortsetter arbeid-

det. Hun balanserer håp og realisme på en god måte og støtter og hjelper den som stammer hele veien i utviklingsprosessen. Samtidig gir hun ham meningsfull hjelp i form av hensiktsmessige taleteknikker til bruk i kommunikasjonssituasjoner, og hun hjelper ham med å bearbeide negative erfaringer og opplevelser knyttet til stamminga.

Flere av informantene påpeker hvor viktig det er at logopeden lar dem utvikle seg i sitt eget tempo. Respekt for den som stammer og en trygg væremåte er med på å gjøre henne til en verdifull hjelper, framhever de. I stedet for å overkjøre dem med sine kunnskaper og meninger, hjelper hun dem til å utvikle egen innsikt. Logopeden lar dem forstå at de må gjøre arbeidet selv, men poengterer at hun vil støtte dem på veien. Hun fungerer dermed som den kompetente andrepersonen og som en stillasbygger. Hun gir hver enkelt av dem individuell støtte innenfor deres nærmeste utviklingssone. Den kompetente andres betydning som stillasbygger i en persons nærmeste utviklingssone er, som også beskrevet tidligere, framhevet av flere (jamfør Bruner 1985; Flem og Gudmundsdottir 1999; Tharp og Gallimore 1988; Wood, Bruner og Ross 1976).

Selv om logopeden gjør sitt beste og tilfører både kunnskaper, håp og meningsfull hjelp, er det ingen garanti for at dette i seg selv er tilstrekkelige støttefunksjoner som automatisk bidrar til at informanten stammer mindre eller får bedre selvtillit. For å oppnå en endring, er det av avgjørende betydning at hennes støttefunksjoner samspiller med den som stammer sine behov og ønsker. Et slikt samspill må til for at positiv utvikling skal bli stimulert. Empirien viser, med stor tydelighet, at betydningen av at logopeden møter den som stammer på hans ståsted og går videre sammen med ham derfra, er avgjørende for et godt resultat. Likedan er det nødvendig at logopeden støtter og legger til rette slik at den som stammer finner fram til sine egne løsninger. Når han stagnerer og ikke kommer videre i utviklinga, er det viktig at logopedens fortsatt gir signaler om at dette er noe de skal greie sammen, og prøver å finne nye innfallsvinkler som gjør at det blir mulig for ham å fortsette progresjonen. DeJong og Berg (1998) legger vekt på at veilederen hele tida må tenke på hvordan hun skal lede samtalen slik at samtalepartneren får hjelp til å strekke seg og å vokse. Hun må være aktiv, og sørge for å lede klienten framover.

5.2.3 Kjerneprosesser hos den som stammer

Innledningsvis stilte jeg spørsmål om hvilke forventninger voksne som stammer har til logopedisk behandling, hvilke utviklingsmål de har og hvordan de responderer på hjelpetilbudet. Empirien indikerer at informantenes forventninger og arbeidsmål i noen grad endrer seg i forløpet. Fire kjerneprosesser hos informantene utvikles og forandres i arbeidet mot målet – mestring av stamminga. De fire prosessene ansvarsfølelse, aktivitet, selvfølelse og tilhørighet overlapper hverandre og påvirker hverandre gjensidig. I tillegg ser en femte prosess, akseptering av stamminga, ut til å ha betydning for informantenes opplevelse av livskvalitet (se tabell 5.1. Kjerneprosesser).

Hver kjerneprosess fører informantene gradvis nærmere mestringsmålet. Utviklinga i de parallelle prosessene kan enkelt synliggjøres på denne måten:

- Ansvarsfølelse: utvikling fra liten grad til stor grad av ansvarsfølelse.
- Aktivitet: utvikling fra liten grad til stor grad av aktivitet.
- Selvbilde: utvikling fra dårlig til godt selvbilde.
- Tilhørighet: utvikling fra ensom/alene til del av et fellesskap.

- Aksept: utvikling fra å ikke akseptere at en stammer til enten å gi fullstendig blaffen i stamma og leve med den, eller akseptere at en alltid vil stamme og søke å kontrollere den best mulig.

Utviklinga varierer hos hver informant med hensyn til hvor rask progresjonen er i hver kjerneprosess og i hvor stor grad de har behov for endring i den enkelte prosessen. På intervju-tidspunktet er informantene på hvert sitt stadium i sine utviklingsprosesser. Noen er kommet langt og har stadig framdrift, andre har stoppet opp og lurer på hvordan de skal komme videre. Jeg vil i fortsettelsen kort oppsummere progresjonen i hver prosess.

Ansvarsfølelse: Empirien indikerer betydningen av at informanten tar hovedansvaret for sin egen progresjon under hele utviklingsprosessen. Dette funnet er i tråd med Johannesen m.fl. (1994) som hevder at klienten har ansvar for egen vekst i en veiledningssituasjon. Informantene erfarer at framgangen kommer etter hvert som de selv forplikter seg. Utviklinga skyter fart, og forandringene er merkbare. Ansvar for å arbeide for å endre situasjonen fører i neste omgang til at de i stadig større grad gjør noe aktivt for å redusere taleflytvanskene.

Aktivitet: Empirien viser at informantene aktivt tar i bruk taleteknikker for å kontrollere taleflyten, de bearbeider negative emosjoner sammen med logopeden, og de eksponerer stamma, blant annet ved å legge inn frivillig stamma. Bruk av konkrete taleteknikker resulterer i at kommunikasjonssituasjonene oppleves tryggere, mindre stressende og mer forutsigbare enn tidligere. Bearbeiding av negative følelser gir resultater i form av blant annet redusert angst for talesituasjoner. Van Riper (Knudsen og Egebjerg 2000) og Sheehan (Peters og Guitar 1991) framhever at noen av målene i stammebehandling nettopp er modifisering av taleflytbrudd og reduksjon av angst og unngåelsesatferd. Funnene bekrefter den positive effekten av å arbeide mot disse målene.

Selvbilde: Empirien viser at informantenes selvbilde i stor grad blir påvirket av taleflytvanskene. Etter hvert som de tør å stamme åpenlyst, lar de taleflytvanskene hindre seg i stadig mindre grad enn tidligere. Dette medfører at de får bedre selvtillit. Empirien indikerer også at utviklinga fra et dårlig til et bedre selvbilde henger nært sammen med endringene i aktivitets- og akseptprosessen. Informantene ser at innsatsen og den endrede strategien i talesituasjoner nytter. De opplever mestring og får bedre selvaktelse. Forskning har vist at positive mestringserfaringer bidrar til bedre selvaktelse (jamfør Skaalvik og Skaalvik (1996) slik som jeg så det i mitt utvalg.

Logopeden gir informantene verbale utfordringer, samtidig som hun veileder dem i måter å håndtere disse oppgavene på. De opplever å beherske oppdragene og får gode mestringsopplevelser. Slike opplevelser gir i neste omgang en følelse av kontroll (jamfør Næss 2001). Den gledelige utviklinga fører til at informantene får økt tro på egne krefter, de tar i større grad initiativ til å prate, og de opplever å takle flere situasjoner. En positiv spiral er i gang.

Tilhørighet: Empirien viser at alle informantene understreker betydningen av å møte mennesker som har de samme vanskene og kanskje også har gjort seg lignende erfaringer som de selv har gjort. De ser at de ikke er alene og føler etter hvert tilhørighet i stammegruppa. I behandlingsprogrammet "Freedoms Road" er blant annet gruppetilhørighet tillagt stor vekt (Wolff og Mørk 1998), sannsynligvis fordi det å jobbe sammen er inspirerende. Funnene i undersøkelsen min bekrefter at det er motiverende for informantene å se at andre også jobber for å mestre stamma. Betydningen av å møte andre med taleflytvansker og dele erfaringer blir framhevet i andre undersøkelser (jamfør Stewart og Richardson 2000).

Aksept: Empirien indikerer at holdningene til stamminga er avgjørende for i hvilken grad informantene når ambisjonen om mestring av stamminga. De forteller om to mulige holdningsvalg og dermed to ulike tenkemåter som begge kan føre dem til målet. På den ene siden kan ønsket holdning være å ha en identitet som en som stammer og akseptere at en alltid vil gjøre det. Da er taleflytvanskene en del av hele identiteten, og mestringsmålet blir å kontrollere stamminga og redusere antall brudd i taleflyten. På den andre siden kan ønsket holdning være å gi blaffen i stamminga og ha en identitet som en person som ikke stammer. Da er ikke identiteten primært knyttet til taleflytvanskene. I det tilfellet er målet å leve med stamminga og ikke la den hemme seg sosialt, og mengden taleflytbrudd ser ikke ut til å ha betydning. Sannsynligvis er det umulig å finne en bestemt holdning som vil være optimal for alle som stammer. Resultatene fra undersøkelsen indikerer at logopedens respekt for den enkeltes holdninger er av betydning for samarbeidet.

Tabell 5.1. Kjerneprosesser

- ❑ **Ansvarsfølelse:** - Informanten tar fullt ansvar for egen vekst og utvikling.
- ❑ **Aktivitet:** - Han bruker taleteknikker.
- Han bearbeider negative emosjoner.
- Han eksponerer stamminga.
- ❑ **Selvbilde:** - Han lar ikke stamminga hindre seg i å gjøre det han har lyst til.
- Han er motivert for muntlig kommunikasjon med andre mennesker.
- ❑ **Tilhørighet:** - Han utvikler fellesskap med andre som stammer.
- Han ser at han ikke er alene.
- ❑ **Aksept:** - Informanten aksepterer seg selv som en person som alltid vil stamme.
- Stamminga er inkludert som en del av identiteten.

MÅL: Mestring av stamminga – livskvalitet med stamming.

5.2.4 Triggerpunktene som driver arbeidet framover

Jeg har vist hvordan logopeden med sine støttefunksjoner samspiller med informantenes kjerneprosesser slik at disse utvikler seg positivt. Arbeidet drives framover ved at de treffer hverandre ”hjemme” i betydningsfulle møtepunkter underveis i behandlingsprosessen. Møtene resulterer i at den som stammer lærer og utvikler seg. Hans kjerneprosesser får støtte og framdrift av logopedens væremåte og kommentarer. Møtene blir en form for spennings- eller energipunkter. Jeg velger å kalle dem *triggerpunkter*, og de inneholder flere ulike faktorer. Begrepet ”trigger” betyr utløser eller avtrekker, og jeg synes uttrykket på en god måte beskriver hva som kan skje i disse møtene mellom logoped og klient: Logopeden benytter innsikt, kunnskap, fantasi og kreativitet til å ”trigge” eller utløse en reaksjon hos informanten. Hvis reaksjonen kommer, kan det resultere i endring og utvikling i en eller flere av kjerneprosessene hans. Hans endringer fører i neste omgang til ny, kreativ respons fra logopeden, som setter i gang nye reaksjoner i informantens utviklingsprosesser. Når dette samspillet fungerer godt, blir det ”fart på” veksten på områder som har betydning for positiv kjerneprosessutvikling. Triggerpunktene er særskilt fruktbare med hensyn til framdrift fordi de rommer og formidler 1) kunnskap, som informanten har bruk for og også opplever at han har bruk for, 2) håp om at det er mulig å gjøre noe for å forbedre situasjonen, og 3) fordi den hjelpen han får så sterkt oppleves som meningsfull. Disse møtepunktene er ikke engangstiltfeller. De må gjentas, repeteres og vedlikeholdes. Logopeden og klienten må ”møtes” på nytt og på nytt for å revitalisere og restimulere utviklingsprosessen.

Det framstår tydelig i empirien at disse triggerpunktene eller møtene rommer flere faktorer av betydning for framdrifta. Begrepet *pedagogisk takt*, introdusert av Max van Manen (1993) gir et bilde av hva et godt møte handler om. Å være taktfull betyr å berøre, i den hensikt å stimulere til læring og utvikling (jamfør Fottland 2002). I dette tilfellet er målet å skape slike møter mellom logoped og klient, møter som kan skape meningsfull, helhetlig vekst og utvikling for dem begge. Van Manen understreker at å vise takt innebærer å være omtensksom, rettet mot de andre og å plassere de andre i sentrum. Det betyr også å røre ved noen. Videre påpeker han at takt ikke kan planlegges, men må styres av innsikt og følelser (ibid). Empirien viser at logopeden og informantene ”berører” hverandre på en måte som gjør at de stimulerer og framskynder utvikling. Pedagogisk takt kan kanskje tilsvare noe av det en legger i uttrykket ”god kjemi”.

Det er dimensjoner ved logopedens støttefunksjoner som gjør at møtene blir så betydningsfulle. Empirien viser at hun legger en plattform for videre arbeid sammen med den som stammer gjennom felles situasjonsforståelse (intersubjektivitet), og arbeider videre med ham ut fra dette ståstedet. Behovet for intersubjektivitet som grunnlag for utvikling er framhevet av Wertsch (1984) og funnet å ha betydning også i andre undersøkelser (jamfør Fottland og Matre 2002 a b, Fottland m.fl. 2002). Underveis i behandlingsforløpet må intersubjektivitet/felles forståelse ”sikres” om og om igjen for at framdrift skal skje. Empirien viser at dette samspillet mellom å opprettholde intersubjektivitet → framdrift → sikre intersubjektivitet → framdrift er et hovedpoeng når det gjelder å forstå den utviklinga som skjer hos mine informanter.

Vygotsky peker på språkets funksjon som redskap for utvikling (Flem og Gudmundsdottir 1999). Resultatene i undersøkelsen bekrefter hvor betydningsfullt språket er som medierende hjelpemiddel når det gjelder å sikre felles situasjonsforståelse og vekst. Funnene i min studie dokumenterer nettopp denne medierende funksjonen.

I begynnelsen av samarbeidet mellom logoped og informant er det gjerne diskrepans mellom hans og hennes mål. Han ønsker å bli kvitt stamminga, mens hun kan mene at han i første omgang må lære seg å takle eller mestre den. Det er viktig for arbeidet at utviklingsmålet er realistisk. Logopeden må kunne stå for det hun mener i en eventuell konflikt. Vil da den som stammer oppleve å bli tatt på alvor i en slik situasjon? Det er av avgjørende betydning at logopeden begrunner og forklarer sine synspunkter og orienterer den som stammer om hvilke valgmuligheter han faktisk har når han skal sette seg mål å arbeide mot. En god dialog mellom dem kan hjelpe ham til å endre ambisjonene sine i mer realistisk retning.

Motivasjon og ønske om egenutvikling er også med på å drive utviklinga framover. Ikke minst er løsningsorientering og fokus på mestring faktorer som leder til progresjon i samarbeidet. Målrettet jakt etter positive resultater og vekt på det som faktisk hjelper er motiverende for begge parter. Fokus på det positive gir håp og ekstra ”kick” og bidrar til at utviklinga går framover. Samspillet mellom klient og logoped er dermed i stadig progresjon, og møtepunktene bidrar til at utviklingsspiralens framgang skyter fart (se tabell 5.2. Samarbeidskategorier).

Tabell 5.2. Samarbeidskategorier

- ❑ Pedagogisk takt og god kjemi.
  - ❑ Felles situasjonsforståelse (intersubjektivitet) og enighet om målet for arbeidet.
  - ❑ Språket som medierende verktøy, åpen og kreativ dialog.
  - ❑ Motivasjon og ønske om egenutvikling.
  - ❑ Løsningsorientering og fokus på mestring.
-

5.2.5 En hverdag med livskvalitet

Formålet med undersøkelsen var blant annet å finne svar på hvordan hverdagen til voksne som stammer oppleves, og i hvilken grad de erfarer at logopedisk behandling hjelper dem til å takle hverdagen på en bedre måte og dermed til økt livskvalitet. Informantene rapporterer at de har langtidsutbytte av behandling. Resultatene for mine utvalgte voksne er, i likhet med informantene til Stewart og Richardson (2000), endringer i talen, redusert angst i bestemte situasjoner og en generell følelse av å ikke bli holdt tilbake av talevanskene. Informantene har generelt fått bedre livskvalitet.

Sommerschields (1999) modell om mestringens vilkår (se kapittel 2. Teoretisk tilnærming) bygger på de to hovedområdene *tilhørighet* og *kompetanse*. For informantene ser det ut til at taleflytvanskene påvirker begge områder. Før de fikk hjelp, opplevde de gjentatte ganger kommunikasjonssituasjoner de ikke mestret. Dette resulterte i at de følte at de ikke kunne være til nytte, noe som videre påvirket evnen til å delta i sosiale fellesskap og nettverk. Taleflytvanskene ga dem motgang som de ikke mestret, eller som de behersket på uhensiktsmessige måter. Når livet går bra og svarer til alle nivåene i modellen, gir det grobunn for en god opplevelse av egenverd, sier Sommerschild (1999). Informantene hadde ingen god opplevelse av egenverd. Derimot hadde de behov både for hjelp til å styrke sine sterke sider og støtte for å fylle ut manglene. Samarbeidet med logoped ga økt livskvalitet som bonus.

Historiene til de utvalgte voksne tyder på at selvbilde, mestring og livskvalitet er begreper som henger tett sammen. Jo bedre informantene mestrer taleflytvanskene, jo bedre blir selvbildene deres, og jo bedre blir livskvaliteten med stamming. Opplevelse av mestring og et godt selvbilde blir dermed viktige bestanddeler i god livskvalitet. For informantene er hverdagen blitt mye bedre enn den var før. De mestrer stamminga bedre enn før, selvbildet har økt, kort sagt - livskvaliteten er større.

5.3 Veien videre – forskning og praksis

Undersøkelsen min har medvirket til økt kunnskap om hvordan det oppleves å være en person som stammer. Ved å framstille empirien på en strukturert måte og sammenholde den med tidligere forskning og teori, har jeg, slik jeg vurderer det, bidratt til å bringe inn ny og interessant informasjon på fagfeltet taleflytvansker. Jeg ser det slik at det ”mestringsrammeverket” for stammebehandling jeg har utviklet i dette prosjektet, kan få positive konsekvenser både for framtidig stammebehandling og videre forskning på området hvis andre vil ta det i bruk.

5.3.1 Konsekvenser for framtidig stammebehandling

Ingham og Cordes (1997) argumenterer for at stammerens egen vurdering bør spille en sentral rolle i alle klinisk valide måleprosedyrer for stamming. I denne avhandlinga har åtte utvalgte voksne med taleflytvansker fortalt sine historier om opplevelser og erfaringer fra behandling hos logoped. Informantenes erfaringer er grunnlaget for konklusjonene. Utvalgets historier beskriver hvordan logopeden og den som stammer samarbeider på en måte som gir positive

vekst- og utviklingsmuligheter både for logoped og klient. Samarbeidet og de gode møtene mellom dem legger føringer for progresjonen i vekstprosessen. For logopeder som arbeider med voksne med taleflytvansker, kan min mestringsmodell og erfaringene fra utvalget bidra til refleksjon omkring gjeldende praksis og forhåpentligvis føre til et enda bedre tilbud til personer med taleflytvansker. Kanskje kan også logopeder som arbeider med andre deler av fagfeltet finne ideer og nye tanker som bidrar til positive endringer i deres praksis.

På bakgrunn av funnene i undersøkelsen, hevder jeg at arbeid både med den taletekniske og den emosjonelle siden av taleflytvanskene er nødvendig for at den som stammer skal ha optimal vekst og utvikling. Dette synet støttes av metodeintegreringa som har vært rådende innen stammebehandling de siste årene (jamfør Preus 1999). Dessuten er det avgjørende at logopeden og den som stammer ”møtes” og ”ser hverandre”. I beste fall fungerer slike møter som triggerpunkter som gir drivkraft og fart til utviklingsprosessen.

Empirien antyder at logopeden ser det som et mål at den som stammer skal akseptere stamminga si. Det snakkes mye om holdninger til taleflytvanskene på gruppesamlingene, og det antydes at aksept er et mål, selv om det ikke er uttrykt eksplisitt. I denne forbindelsen kan *aksept* ha to betydninger. På den ene siden kan det innebære å anerkjenne taleflytvanskene som en del av personen, i den forstand at ”stamminga reduserer ikke meg som person”. Empirien viser at informantene får hjelp til å akseptere stamminga som en del av personligheten sin. På den andre siden kan aksept bety å godta stamminga som den er, med andre ord å tolerere taleflytvanskene uansett hvor mange talebrudd den som stammer har. En slik form for aksept vil mange logopeder ikke være enig i. Så lenge den som stammer har harde blokkeringer og så mange taleflytbrudd at han snakker uforstående, vil logopeden legge vekt på at han modererer stamminga si, slik at han blir en mer forståelig kommunikasjonspartner. Flere behandlere vektlegger å utvikle gode kommunikasjonsferdigheter hos mennesker med taleflytvansker framfor å oppnå gode taleferdigheter (jamfør Mørk 2001; Rustin og Cook 1998). Kanskje bør logopeder i større grad enn tidligere gi signaler om at de aksepterer også andre holdninger enn de mest tradisjonelle innen arbeid med taleflytvansker. Siden hver enkelt som stammer er ulik andre med de samme vanskene, er det sannsynlig at det også er ulike veier til målet.

Det kan være at målet om å se på seg selv som en ikke-stammer kan komme i konflikt med målet om å kontrollere stamminga. Empirien antyder at informantene sannsynligvis unngår en del stress og forventninger om å stamme gjennom å ikke bli påvirket negativt av bruddene. På sikt kan de få en positiv effekt ved at noe av stamminga reduseres, både i frekvens og hardhetsgrad. Likevel vil de sannsynligvis ha taleflytbrudd. For å nøytralisere eller unngå disse, må de arbeide aktivt og bevisst med ulike teknikker. Skal de oppnå maksimalt utbytte av arbeidet, med andre ord kontrollere talen slik at de unngår uhensiktsmessige brudd og blokkeringer, kan det være av avgjørende betydning at de ser på seg selv som personer med taleflytvansker.

Selvbildet vil selvsagt også påvirkes av informantens holdninger. Stamminga vil sannsynligvis ligge i ”bunnen” selv om han kan styre den i stor grad. En holdning som signaliserer at ”jeg er en person som ikke stammer” vil av og til komme i konflikt med hverdagens virkelighet. På den ene siden kan kanskje løsninga være å innse dette; se stamminga i øynene i stedet for å forsøke å løpe fra den. Stamminga er en del av den totale identiteten. Når han aksepterer den, har det ingen betydning at han noen ganger stammer litt, for han vet at han kommer seg ut av eventuelle blokkeringer som måtte oppstå ved å benytte taleteknikker. På den andre siden: hvis han kan gi blaffen, vil heller ikke taleflytvanskene være noe problem for

ham. Selv om han stammer, er det ikke av betydning. Taleflytvanskene er bare en del av hans person, og de hemmer ham ikke sosialt. Selvbildet hans påvirkes i liten grad av stamma, og han fokuserer mer på hva han sier enn måten han sier det på.

De fleste informantene går i samme stammegruppe, selv om de står på ulike områder i utviklinga si. Det er kanskje ikke så rart at målene og interessene kan kollidere noe, når de befinner seg på forskjellig ståsted i prosessen. Det ideelle ville kanskje være å plassere personer som jobber med de samme dimensjoner innenfor kjerneprosessområdene i samme gruppe, slik at de finner hverandre i felles utviklingsmål og kan fylle samlingene med et innhold som passer alle. Eller er det kanskje slik at det å tilhøre en heterogen gruppe muligens fører til at de ulike personene er til større inspirasjon for hverandre på en vekstfremmende måte? Viderekomende klienter kan inspirere de nye gjennom å dele erfaringer, og de nye kan stille spørsmål (som de "gamle" kanskje har glemt at de også stilte en gang) og utfordre de gamle. På den måten er de ofte til gjensidig nytte og glede for hverandre. For å skape størst mulig grad av trygghet i gruppa, kan det være lurt å sørge for at to eller flere klienter er på samme nivå i prosessen, slik at de kan støtte hverandre spesielt. En heterogen gruppe vil være en større utfordring enn en homogen gruppe for logopeden, som skal følge opp de ulike gruppemedlemmene, men sannsynligvis mer spennende og lærerik å arbeide med.

Etter avsluttet hovedfag begynner jeg i ny jobb som logoped i Hjelpetjenesten. Her vil jeg få mulighet til å prøve ut min nyervervede kunnskap, noe jeg ser fram til med spenning og glede. Er det slik at modellen min er fruktbar og dugende, eller er det behov for tilpasninger og endringer? Siden jeg kommer til å arbeide med før- og grunnskoleelever, vil jeg ha mulighet for å finne ut om kjerneprosesskategoriene jeg fant i undersøkelsen også er aktuell for barn. Jeg håper at mine data og konklusjoner vil være med på å danne grunnlaget for stadig ny og utvidet innsikt på fagfeltet logopedi generelt og taleflytvansker spesielt.

Informantene har ulike navn på hjelpen de får av logoped. Behandling, logopedisk trening og samtalerapi er noen av dem. Ikke alle logopeder liker begrepet *behandling* i sammenheng med taleflytvansker. Jeg har brukt begrepet *logopedisk rådgivning* i teorikapitlet. Rådgivning eller veiledning er etter min mening uttrykk som på en god måte favner logopedens arbeid, ikke bare knyttet til taleflytvansker, men i forhold til arbeid med hele fagfeltet, derfor anbefaler jeg at denne terminologien brukes av fagfolk på feltet i framtida.

5.3.2 Konsekvenser for framtidig forskning på stamma

Min undersøkelse har bidratt til nye kunnskaper om voksne som stammer og om samarbeidet mellom logoped og stammeklient. Jeg har nevnt at jeg har mulighet for å prøve ut resultatene fra undersøkelsen i min nye jobb. Hvis jeg skulle forsket videre på temaet, kunne jeg tenkt meg å gjøre en observasjonsstudie, en nærstudie av dialogen mellom logoped og klient. En nitidig analyse av slike samtaler vil, enda tydeligere enn jeg har greid å få fram her, kunne avdekke mulige triggerpunkter eller møtepunkter som finnes og som driver utviklinga framover. For å sikre at det jeg kom fram til i nærstudieanalysen stemte overens med logopedens og klientens forståelse av situasjonen, ville jeg ha fulgt opp observasjonene med intervjuer med de impliserte. Selv om min undersøkelse dreier seg om voksne som stammer, vurderer jeg det slik at tilsvarende nærstudieanalyser kan være aktuelle å gjennomføre i forhold til andre grupper med språk- og talevansker.

Det er gjennomført undersøkelser som konkluderer med at barn som stammer, som gruppe, er mer aktive og fulle av energi enn barn som ikke stammer. De veksler oftere oppmerksomhet mellom ulike temaer og aktiviteter, og de har en tendens til å reagere mer impulsivt enn barn

som ikke har taleflytvansker (Österlind 2001). Nyere studier har dessuten slått fast betydningen av spesielle gener i taleforstyrrelser. En gruppe i London har identifisert et spesifikt gen på kromosom 7 som er nødvendig for normal taleproduksjon. Genet kalles Speech 1, og det ser ut til å virke som en bryter som slår andre gener på og av. Slik kan det kontrollere andre deler av kroppen, inkludert hjernen, som er involvert i taleproduksjon. Videre studier av Speech 1-genet antas å lede til viktig ny forståelse av hvordan tale blir produsert, samt nye behandlingsformer for taleforstyrrelser, inkludert stamming (Drayna 2002).

Genetisk årsak til taleflytvanskene indikerer at voksne mennesker som har stammet i lang tid må lære seg å leve med stamminga. For barn er det bedre framtidsutsikter. Selv om barnet er disponert for taleflytvansker på grunn av arvelige faktorer, er det likevel god prognose hvis barnet får tidlig hjelp. Undersøkelser viser nemlig at tidlig intervensjon har positiv effekt på stammingas utvikling (Knudsen og Egebjerg 2000). Det dukker også stadig opp nye behandlingsprogrammer. Et av disse er McGuire-metoden (Wolff og Mørk 1998), og mange unge og voksne har fått hjelp av "Freedoms Road", et program jeg tidligere har orientert om. Det er ikke uvanlig at voksne som stammer selv utvikler metoder for å mestre stamminga, og flere av de mest kjente stammeteoretikerne har/hadde selv taleflytvansker.

Et mulig forskningsmål kan være å finne metoder som gjør at voksne med taleflytvansker lærer seg å leve enda bedre med stamminga. Gjennom å fokusere på mestring kan logopeden gjøre den som stammer mer oppmerksom på hvordan han legger sine suksesser og sterke sider til grunn for å nå livskvalitetsmålet. Videre forskning på interaksjonsdimensjonene mellom logoped og klient kan bidra til økt kunnskap på dette området.

5.4 Avsluttende kommentarer

En løsningsfokuseret tilnærming til fenomenet stamming legger vekt på mulighetene. Veien mot å løse problemene er en prosess der den som stammer har ansvaret og egeninnsikten, og logopeden bidrar med fagkunnskap og hjelper ham til å bygge på egne ressurser slik at han finner måter å mestre taleflytvanskene på. For meg er det viktig å hele tida være i utvikling, både faglig og personlig. Personer som stammer er ulike, og jeg ønsker å ha et åpent sinn i forhold til problemet og til ulike måter å stamme på. Å se den enkelte klienten og tilpasse hjelpen til hver bruker er en forutsetning for godt samarbeid. I veiledningen skal jeg ikke bare fungere som fagperson, men også på det mellommenneskelige plan.

Mine informanter er voksne menn. Da de var barn, var kunnskapen om taleflytvansker mindre enn den er i dag. Det fantes heller ikke så mange logopeder som nå. Flere av informantene hadde ingen kontakt med logoped før de ble voksne. Siden stamming er et sammensatt fenomen, er det vanskelig å finne en enkelt årsak til problemene og gode metoder for å bli kvitt taleflytvanskene. Det er fortsatt behov for økt kunnskap om stamming, både blant fagfolk og i befolkningen generelt. Fortsatt eksisterer myter som bør avlives ved hjelp av informasjon. Det er en utfordring både å alminneliggjøre stamming og å bedre tilbudet til voksne og barn med taleflytvansker. Stamming kan, hvis den får utvikle seg, bli en veldig funksjonshemming for den som har vanskene. Tidlig og riktig hjelp vil avhjelpe problemet, men fortsatt er det mange voksne som ikke har et godt nok logopedisk tilbud. Min avhandling bidrar til å belyse praksiskunnskap. Ved å rette søkelyset mot hvilke tiltak som hjelper, kan vi som logopeder bli kjent med støttefunksjoner som fungerer med hensyn til å gi voksne som stammer best mulig hjelp på deres vei mot mestring og livskvalitet.

Det å være menneske innebærer å være i utvikling hele tida, stadig være på vandring. På veien gjennom livet møter vi mennesker som får prege oss, noen mye, andre mindre. Logopeden og klienten gis en mulighet til å vandre sammen på deler av veien. I dialogen møtes de av og til i de spesielle øyeblikkene som kan åpne øynene for dem begge og gi intens, varig gjenklang

lenge etter at øyeblikket er over. De får lyst til å gå videre sammen, oppleve nye møter, nye trigger. De får ny vandringslyst. Målet er forbedret livskvalitet på sikt, men samtidig livskvalitet underveis.

Veien videre handler for logopeden som praktiker om å hele tida oppdatere seg på relevante faglige og psykososiale områder, slik at hun kan bringe fruktbart meningsinnhold inn i ”underveisdialogen” med klienten. For logopeden som forsker kan veien videre være å sørge for at søkelyset blir satt på vesentlige kunnskapsområder og problemstillinger som bidrar til utvikling av viten som kommer mennesker som stammer til gode. Veien videre for klienten kan innebære at han i dialoger og meningsfulle møter med logopeden og andre mennesker som stammer motiveres til vandring videre på ”livskvalitetsveien”. Som vandringsmenn på hver vår vei har vi langt igjen til målet. Imens blir veien til mens vi går. Og når alt kommer til alt – det er vel veien som er selve målet.

Du kan aldri
vite
hvor veien ender.
Den blir til ved dine valg
underveis.

Fra ”Livskilder: Ord til ettertanke og vekst”
av Stephen C. Paul og Gary Max Collins.

Litteratur

- Antonovsky, Aaron (2000): *Helbredets mysterium: at tåle stress og forblive rask*. København: Hans Reitzel Forlag.
- Bruner, J. (1985): Vygotsky, A Historical and Conceptual Perspective. I: J. Wertsch (red.): *Culture, Communication and Cognition, Vygotskian Perspectives*. London: Cambridge University Press.
- Corcoran, J.A. og M. Stewart (1998): Stories of stuttering: A qualitative analysis of interview narratives. I: *Journal of Fluency Disorders*, 23, 4, 247-264.
- Creswell, J.W. (1998): *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five traditions*. California: Sage Publications, Inc.
- DeJong, P. og I. K. Berg (1998): *Interviewing for Solutions*. USA: Brooks/Cole Publishing Company.
- Drayna, D. (2002): Er stamming arvelig? Forskning kaster lys på genetiske årsaker til språk- og talevansker. Oversatt av Liv Marit Dalen. I: *Stamposten: Medlemsblad for Norsk interesseforening for stamme*, 1-02, 18.
- Duckert, F. (1976): Stamming i sosialt perspektiv. I: *Norsk tidsskrift for logopedi*, 46-59.
- Egebjerg, T. (2000): Stammen, et kommunikasjonshandicap: tidlig innsats hjelper barn, der stammer. I: *Specialpædagogik – tidsskrift for specialundervisning og anden specialpædagogisk bistand* 3, 79-84.
- Egidius, H. (1996): *Psykologisk leksikon*. Otta: Tano Aschehoug.
- Espnes, G.A. og G. Smedslund (2001): *Helsepsykologi*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Flem, A. og S. Gudmundsdottir (1999): Vygotsky i spesialpedagogikken. I: *Spesialpedagogikk*, 10/99, 3-8.
- Fottland, H. (1998): *Når barn får kreft. En studie av kreftsyke skoleelevers erfaringer og opplevelser fra sykehus og lokalmiljø*. Trondheim: NTNU, Dr. polit. avhandling, Pedagogisk institutt.
- Fottland, H. (2001): *Skolevurdering i et livskvalitetsperspektiv*. Trondheim: HiST, ALT NOTAT nr. 2 2001.
- Fottland, H. og Matre, S. (2002 a): *Classroom conversations as tools for learning and personal growth: "School evaluation stories" from first- and second-grade classrooms*. Paper: Conference on Classroom Research. Oslo, 22.-24. mai 2002.
- Fottland, H. og Matre, S. (2002 b): *Klasseråd som arena for demokratisk oppdragelse i grunnskolen: Læreren som debattleder - og veiviser*. Fellespresentasjon "Klasserom, flere blikk". Paper: Nordisk lærerutdanningskongress. Bergen, 14.-16. mai 2002.
- Fottland, H., Matre, S., Weidemann, N., og Gudmundsdottir, S. (2002): *Creating a community of learners online and offline in teacher education*. Paper: Symposium, AERA-konferanse. New Orleans, april 2002.
- Fredriksen, E (2001): Stammeråd. Artikkel i Dagbladet 24.11.2001, 44-46.
- Geldard, D. (1989): *Basic Personal Counselling. A training manual for counsellors*. Sydney: Prentice Hall.
- Glass, D. og J. Singer (1972): *Urban stress: Experiments on noise and social stressors*. New York: Academic Press.
- Green, T. (1997): The effects of stuttering upon perceived social acceptance in adults who stutter. I: *Logopedics Phoniatrics Vocology*, volume 22:3 1997, 119-127. Scandinavian University Press.
- Gudmundsdottir, S. (1992): Den kvalitative forskningsprosessen. I: *Norsk pedagogisk tidsskrift*, 5, 1992, 266-276.

- Gudmundsdottir, S. (1997): Forskningsintervjuets narrative karakter. I: B. Karseth, S. Gudmundsdottir og S. Hopmann (red.): *Didaktikk: Tradisjon og fornyelse. Festskrift til Bjørg Brandtzæg Gudem*, 202-216. Oslo Universitet: PFL.
- Haga, R. (2001): Logopedisk rådgivning. I: *Norsk Tidsskrift for Logopedi*, 2/2001, 31.
- Hagtvet, B.E. (1979): Stammering i kommunikasjonsperspektiv. I: *Nordisk tidsskrift for Logopedi og Foniatri – juli 1979*, 37-46.
- Handal, G. og P. Lauvås (1992): På egne vilkår. En strategi for veiledning med lærere. 6. opplag. Otta: J.W. Cappelens Forlag.
- Ingham, R.J. og A.K. Cordes (1997): Self-measurement and evaluating stuttering treatment efficacy. I: Curlee, R.F. og G.M. Siegel (Ed.): *Nature and Treatment of Stuttering – New directions. Second Edition*. USA, Allyn & Bacon, 413-437.
- Ingstad, B (1999): Studiet av mestring – det antropologiske perspektivet. I: Gjærum, B., B. Grøholt og H. Sommerschild (red.): *Mestring som mulighet i møte med barn, ungdom og foreldre*. Aurskog: Tano Aschehoug, 131-147.
- Johannessen, E., E. Kokkersvold og L. Vedeler (1995): *Rådgivning. Tradisjoner, teoretiske perspektiver og praksis*. 2. opplag. Oslo: Universitetsforlaget AS.
- Knudsen, P.F. og T. Egebjerg (2000): Stammen anno 2000. I: *Specialpedagogik – tidsskrift for specialundervisning og anden specialpedagogisk bistand* 3, 21-29.
- Kruuse, E. (2000): *Kvalitative forskningsmetoder i psykologi og beslægtede fag*. 3. udgave, 2. opplag. København: Dansk psykologisk Forlag.
- Kvale, S. (1999): *Det kvalitative forskningsintervju*. 1. utgave, 3. opplag. Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- Larsson, L. (1982): Stammer du? Informasjon og råd til deg som stammer og/eller er interessert i stammering. Norsk interesseforening for stamme (NIFS). Oslo 1982.
- Mørk, M. (2001): Å utvikle gode kommunikasjonsferdigheter hos personer med taleflytproblemer. Omtale av Professor Barry Guitars foredrag ved Norsk Logopedlags vinterkurs. I: *Norsk Tidsskrift for Logopedi* 3/2001, 22-24.
- Mørk, M. og Wolff, B. (1994): *Når ordene sitter fast...* Hovedoppgave til 3. avdeling spesialpedagogikk, Institutt for spesialpedagogikk, Universitetet i Oslo.
- Næss, S. (1988): Hva er livskvalitetsforskning? I: *Scandinavian Journal of Behaviour Therapy*, 17, Suppl. 8, 5-27.
- Næss, S. (2001): *Livskvalitet som psykisk velvære*. Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring. NOVA Rapport 3/2001.
- Peters, T.J. og B. Guitar (1991): *Stuttering: An Integrated Approach to Its Nature and Treatment*. Baltimore: Williams & Wilkins.
- Poulsker, H.M. (2000): Helhedssyn på stammen. I: *Specialpedagogik – tidsskrift for specialundervisning og anden specialpedagogisk bistand* 3, 3-19.
- Preus, A. (1995): Stammering og kommunikasjon. I: *Stamposten: Medlemsblad for Norsk interesseforening for stamme* 2-95, 4-6.
- Preus, A. (1995): *Stammering og løpsk tale*. 2. utgave. Oslo: Pensumtjeneste.
- Preus, A. (1999): Norsk stammebehandling i historisk perspektiv. I: *Norsk Tidsskrift for Logopedi* 4/1999, 12-26.
- Rustin, L. og Cook, F. (1998): The communication skills approach to stuttering in adolescence. I: *Logopedics Phoniatrics Vocology* volume 23:2 1998, 59-63. Scandinavian University Press.
- Skaalvik, E.M. & S. Skaalvik (1996): *Selvoppfatning, motivasjon og læringsmiljø*. 2. opplag. Otta: Tano AS.
- Sobel, R.K. (2001): Stammeringens anatomi. I: *Stamposten: Medlemsblad for Norsk interesseforening for stamme* 2-01, 8-11.

- Smith, A. og E. Kelly (1997): Stuttering: A dynamic, multifactorial model. I: Curlee, R. og G.M. Siegel (Ed.): *Nature and Treatment of Stuttering – New directions. Second Edition*. USA, 204-217.
- Sommerschild, H. (1999): Mestring som styrende begreper. I: Gjørum, B., B. Grøholt og H. Sommerschild (red.): *Mestring som mulighet i møte med barn, ungdom og foreldre*. 2. opplag. Aurskog: Tano Aschehoug, 21-63.
- Starkweather, C.W. (1997): Therapy for younger children. I: Curlee, R.F. og G.M. Siegel (Ed.): *Nature and Treatment of Stuttering – New directions. Second Edition*. USA, Allyn & Bacon, 257-279.
- Stewart, T. og G. Richardson (2000): A qualitative analysis of therapeutic outcomes for adults who stammer. I: *Fluency Disorders: Theory, Research, Treatment and Self-help. Proceedings of the Third World Congress of Fluency Disorders in Nyborg, Denmark*, redigert av H.G. Bosshardt, J.S. Yaruss og H.F.M. Peters, 345-348. The International Fluency Association: Nijmegen University Press.
- Tharp, R.G. og R. Gallimore (1988): *Rousing minds to life: Teaching, learning, and schooling in social context*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Van Manen, M. (1993): *Pedagogisk takt. Betydningen av pedagogisk omtenksomhet*. Folldal: Caspar Forlag.
- Wertsch, J.V. (1984): The zone of proximal development: Some conceptual issues. I: J.V. Wertsch og B. Rogoff (red.): *Children's learning in the "Zone of Proximal Development."* *New Director for Child Development*. No 23, 7-18. San Francisco: Jossey-Bass.
- Wolff, B. (1997): "Stam-mer-flytende" og "Snakk-mer-flytende". I: *Norsk tidsskrift for logopedi* 1/97, 33-35.
- Wolff, B. og M. Mørk (1998): Kort omtale av "Freedom's Road": et stammebehandlingsprogram for voksne. I: *Norsk tidsskrift for logopedi* 4/98, 212-215.
- Wood, D., J.S. Bruner og G. Ross (1976): The role of tutoring in problem solving. I: *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 17, 89-100.
- Österlind, M. (2001): Hvilket temperament har barn som stammer? I: *Stamposten: Medlemsblad for Norsk interesseforening for stamme*, 2-01, 12-13.

Vedlegg 1 Invitasjon til å være informant

Torunn Hovd
Øvre Flatås vei 21 A
7079 FLATÅSEN / tlf.: 72 58 59 63 e-post: thovd@stud.alt.hist.no

Trondheim 09.03.2001

Til deg som er en voksen som stammer

Invitasjon til å være informant til hovedoppgaven min

Jeg heter Torunn Hovd, jeg er logoped og jeg skal i løpet av 2001 skrive en hovedoppgave i spesialpedagogikk. Oppgaven skal dreie seg om voksne som stammer. Logoped NN ved Logopedisk Senter har sagt seg villig til å gi denne invitasjonen til personer som har lang erfaring med behandling hos logoped, både individuelt og i gruppe. Dette er personer som er interessante som informanter til oppgaven min.

I Norge regner en med at det er 30 000 voksne som stammer. Alle er forskjellige, det eneste de har felles er at de stammer. I oppgaven min ønsker jeg å fortelle historiene til ca. 10 av dem. I den sammenhengen kan du hjelpe meg ved å si ja til å være med i oppgaven min.

Hvis du sier ja til å være med, vil jeg intervju deg for å bli kjent med din historie. Jeg vil be deg fortelle hvordan stamma påvirker hverdagen din. Jeg ber deg også fortelle om hvilke forventninger du har til behandlingen hos logoped, hvilke mål du har for behandlingen, og hvordan du opplever samarbeidet med logopeden. Jeg vil også høre hvordan du opplever at behandlingen påvirker hverdagen din.

Jeg har taushetsplikt, og alle opplysninger blir behandlet fortrolig. Historiene vil bli anonymisert i oppgaven, og opplysningene vil bli brukt på en slik måte at de ikke kan spores tilbake til den som har gitt dem.

Ved å være informant kan du bidra til at vi får mer kunnskap om hvordan voksne som stammer opplever samarbeidet med logopeden. Slik kunnskap er nyttig for oss som skal være rådgivere for dere som stammer. Det kan gi oss muligheter for å gi dere et bedre og mer tilpasset tilbud.

Ved å fylle ut og returnere den vedlagte svarslippen, bekrefter du at du vil være med som informant til oppgaven min. Jeg vil ta kontakt med deg for å gi mer informasjon etter hvert. Hvis du lurer på noe, er det bare å ta kontakt med meg.

Med vennlig hilsen

Torunn Hovd

Svarslipp

Jeg vil være informant til hovedoppgaven om stamming. Jeg kan kontaktes slik:

Navn: .....

Adresse: .....

Telefon: .....

E-post: .....

Dato: ..... Underskrift: .....

Vedlegg 2 Takk for at du vil være med

Torunn Hovd
Øvre Flatås vei 21 A
7079 FLATÅSEN / tlf.: 72 58 59 63 e-post: thovd@stud.alt.hist.no

Trondheim 11.06.2001

Til deg som skal være
informant

Takk for at du vil være med på prosjektet mitt

Jeg har nå fått tilbakemelding om at du er en av åtte som har sagt ja til å være informant til hovedoppgaven min. Jeg er veldig takknemlig for dette, og jeg gleder meg til å møte deg og få høre din historie. Intervjuet med deg vil være en del av data til dette prosjektet, som er hovedfagsoppgaven min i spesialpedagogikk ved NTNU/HiST.

Målet med prosjektet mitt er å få bedre kunnskap om hvordan voksne som stammer opplever behandlinga hos logoped, og hvordan denne behandlinga påvirker deres hverdag og livskvalitet.

Når jeg intervjuer deg, vil jeg være interessert i både tidligere og nåværende forventninger og erfaringer du har i forbindelse med logopedbehandling. Jeg vil be deg fortelle hvordan stamma har påvirket og påvirker hverdagen din. Jeg ber deg også fortelle om hvilke forventninger du har hatt og har til behandlinga hos logoped, hvilke mål du har hatt og har for behandlinga, og hvordan du har opplevd og opplever samarbeidet med logopeder generelt. Jeg vil også høre hvordan du opplever at behandlinga har påvirket og påvirker hverdagen din.

Jeg har taushetsplikt, og alle opplysninger du gir meg blir behandlet fortrolig. De historiene jeg presenterer om deg i avhandlingen min vil bli anonymisert, og opplysningene vil bli brukt på en slik måte at de ikke kan spores tilbake til deg.

Det er ikke meningen at du skal ha utgifter med å være informant. Samtidig har jeg ikke økonomiske midler til å gi deg en tilstrekkelig kompensasjon for bruk av tida og ressursene dine. Mitt håp er at du opplever intervjuene som meningsfulle også for deg, og at du kan finne min tilnærming til stamma interessant. Jeg vil derfor tilby deg et eksemplar av hovedoppgaven min når den foreligger. Dette regner jeg med vil være en gang i løpet av våren 2002.

Hvis du lurer på noe i forbindelse med intervjuene, prosjektet eller annet som har med oppgaven min å gjøre, er det bare å ta kontakt med meg.

Med vennlig hilsen

Torunn Hovd
Vedlegg 3 Intervjuguide

Intervjuguide

- Hvor gammel er du?
- Hvilken utdanning og jobb har du?
- I hvilken grad har det at du stammer hatt betydning for ditt valg av utdanning og arbeid?
- I hvilken grad snakker du om stamma din med andre?
- Kan du fortelle kort om stammebakgrunnen din – stammestart, hvor lenge du har stammet etc.
- Har du vært i kontakt med flere logopeder i forbindelse med at du stammer, eller er din erfaring basert på kontakt med en logoped?

Hvis du skal beskrive den ideelle hverdagen med høy livskvalitet – hvordan vil den være for deg?

Hverdagssituasjonen

- Hvordan opplevde du hverdagen din før? Positive / negative erfaringer
  - Engasjement – innsats – selvrealisering - følelse av frihet (aktivitet)
  - Nær relasjon, vennskap med flere (samhørighet)
  - Selvsikkerhet – selvaktelse (selvfølelse)
  - Opplevelse – trygghet – glede (glede)
  - AnnetOppsummere – andre kommentarer?
- Hvordan opplever du hverdagen din nå? Positive / negative erfaringer
  - Engasjement – innsats – selvrealisering - følelse av frihet (aktivitet)
  - Nær relasjon, vennskap med flere (samhørighet)
  - Selvsikkerhet – selvaktelse (selvfølelse)
  - Opplevelse – trygghet – glede (glede)
  - AnnetOppsummere – andre kommentarer?

Behandlingsmål

- Hvilke mål hadde du for stammebehandlingen før?
  - Engasjement – innsats – selvrealisering - følelse av frihet (aktivitet)
    - Talespråklig
  - Nær relasjon - vennskap med flere (samhørighet)
  - Selvsikkerhet – selvaktelse (selvfølelse)
  - Opplevelse – trygghet – glede (glede)
  - AnnetOppsummere – andre kommentarer?
- Hvilke mål har du for stammebehandlingen nå?
  - Engasjement – innsats – selvrealisering - følelse av frihet (aktivitet)
    - Talespråklig
  - Nær relasjon - vennskap med flere (samhørighet)
  - Selvsikkerhet – selvaktelse (selvfølelse)
  - Opplevelse – trygghet – glede (glede)

- Annet
- Oppsummere – andre kommentarer?

Hvis du kan få oppfylt dine høyeste ønsker – hvilke mål vil du ha for stammebehandlninga da?

Forventninger til logopedbehandlninga

- Hvilke forventninger hadde du til stammebehandling hos logoped før? Positivt/negativt
  - Samarbeidet med logopedene
  - Å nå målet for behandlinga
  - Behandlinga
  - Resultatet

Oppsummere – andre erfaringer?

- Hvilke forventninger har du til stammebehandling hos logoped nå? Positivt/negativt
  - Samarbeidet med logopedene
  - Å nå målet for behandlinga
  - Behandlinga
  - Resultatet

Oppsummere – andre erfaringer?

Beskriv ”den perfekte logoped”

Beskriv den ”perfekte” stammebehandling

Opplevelser og erfaringer i behandlinga

- Hvordan opplevde du behandlinga og logopedene før?

Generelt/spesielt, positivt/negativt

  - Samarbeidet med logopedene
  - Logopedenes holdninger og atferd i forhold til dine forventninger til behandlinga
  - Logopedenes holdninger og atferd i forhold til å nå dine mål for behandlinga
- Hvordan reagerte du på dette?

Positivt/negativt - konkretisere

Oppsummere – andre erfaringer?
- Hvordan opplever du behandlinga og logopedene nå?

Generelt/spesielt, positivt/negativt

  - Samarbeidet med logopedene
  - Logopedenes holdninger og atferd i forhold til dine forventninger til behandlinga
  - Logopedenes holdninger og atferd i forhold til å nå dine mål for behandlinga
- Hvordan reagerer du på dette?

Positivt/negativt - konkretisere

Oppsummere – andre erfaringer?

Nevn spesielt positive opplevelser knyttet til behandlingssituasjonen nå eller tidligere.

Nevn spesielt negative opplevelser knyttet til behandlingssituasjonen nå eller tidligere.

Resultater av behandlinga

- I hvilken grad opplevde du at behandlinga hjalp deg til å takle hverdagen på en bedre måte og dermed til økt livskvalitet før? (konkretisere)
  - Samsvarte resultatet til forventningene?
  - Nådde du målene dine?
  - Hvordan opplevde du logopedens holdninger til resultatet?
  - Hvordan var dine reaksjoner på det du opplevde?
  - I hvilken grad fikk du bedre livskvalitet gjennom stammebehandlinga?

Oppsummere – andre erfaringer?

- I hvilken grad opplever du at behandlinga hjelper deg til å takle hverdagen på en bedre måte og dermed til økt livskvalitet nå? (konkretisere)
  - Samsvarer resultatet til forventningene?
  - Når du målene dine?
  - Hvordan opplever du logopedenes holdninger til resultatet?
  - Hvordan er dine reaksjoner på det du opplever?
  - I hvilken grad får du bedre livskvalitet gjennom stammebehandlinga?

Oppsummere – andre erfaringer?

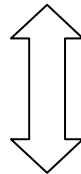
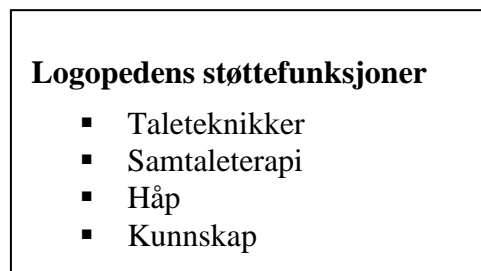
Generell oppsummering.

Nå har vi vært innom alle emnene for intervjuet mitt.

Har du noen kommentarer til slutt som du synes det er viktig å fortelle meg, eller er det noe vi ikke har snakket om som du har lyst til å nevne?

Tusen takk for intervjuet.

Vedlegg 4 Kategorisering

Den som stammer sine kjerneprosesser: (livskvalitetsfaktorer som påvirkes av stamma)

